

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

SPECIFIKA PRÁCE UČITELE PŘI VSTUPU ŽÁKA DO PRVNÍHO ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY

The methods of acclimatizing elementary students into the formal learning environment

Vedoucí diplomové práce: Doc. PaedDr. Radka Wildová, CSc.

Vypracovala: Veronika Blažková

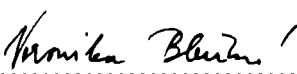
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: prezenční

Diplomová práce dokončena: březen, 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Doc.
PaedDr. Radky Wildové, CSc. a s použitím uvedené literatury.

Praha, 9. března 2010

.....

Veronika Blažková

Děkuji Doc. PaedDr. Radce Wildové, CSc. za odborné vedení diplomové práce a za veškerou pomoc, kterou k jejímu vzniku přispěla. Stejně tak děkuji vedení a zaměstnancům škol, ve kterých mi bylo umožněno provádět průzkum, za sdílení jejich zkušeností a poskytování veškerých informací, které umožnili vznik empirické části diplomové práce.

ANOTACE

Tato diplomová práce se věnuje tématu nástupu žáka do povinné školní docházky a období jeho adaptace na ni.

V teoretické části práce je uvedena charakteristika dítěte na počátku školní docházky i charakteristika současné základní školy, do které dítě nastupuje. Z pohledu legislativního i psychologicko-pedagogického je určeno období vstupu žáka do školy a část práce se též věnuje problematice předčasného zaškolení a odkladu školní docházky. Další kapitoly se věnují adaptaci žáků na školní docházku, možným potížím s adaptací a specifikům práce učitele v tomto období.

Empirická část obsahuje průzkum variability forem zápisu do povinné školní docházky z hlediska cílů, spolupráce s rodinou a koncepce zápisu. Dále obsahuje průzkum specifik práce učitele na počátku školní docházky v českých školách.

Klíčová slova: adaptace, školní připravenost a školní zralost, povinná školní docházka, první stupeň základní školy, klima třídy, pedagogická komunikace, hra

ANNOTATION

This diploma thesis focuses on the theme of entering elementary education and on the period of adaptation.

The theoretical part indicates the characteristics of a pupil at the beginning of compulsory schooling and also of current elementary school. The term of entering elementary education is state from the view of law as well as the view of psychology and pedagogy. A part of the thesis focuses on the problematic of early training and postponed education. Another chapters present adaptation on schooling, possible problems and also specifics of work of teachers during this period.

The empiric part turns attention to variety of entry procedures on the base of aims, school and family cooperation and the concept. Attached is a research on the field of specifics of work of elementary teachers in Czech schools.

Key words: adaptation, school readiness, compulsory schooling, elementary school, classroom climate, pedagogical communication, game

OBSAH

ÚVOD	3
TEORETICKÁ ČÁST	5
1 Charakteristika dítěte na počátku školní docházky	5
1. 1 Tělesný vývoj	5
1. 2 Psychický vývoj	6
1. 3 Sociální a emocionální vývoj	7
2 Současná koncepce základní školy	9
2. 1 Charakteristika a cíle vzdělávání v prvním ročníku základní školy	10
2. 2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	11
3 Vstup do základní školy	13
3. 1 Školní připravenost	13
3. 2 Zápis do povinné školní docházky	15
3. 3 Příprava učitele na zápis do první třídy	16
3. 4 Odklad školní docházky a předčasné zaškolení	17
4 Adaptace	20
4. 1 Sociální adaptace	20
4. 2 Adaptace z psychologického hlediska	22
4. 3 Úspěšná adaptace na školu a její podpora	23
4. 4 Projevy a možné příčiny nepřizpůsobení	24
5 Prostředí třídy a utváření klimatu třídy	27
5. 1 Prostředí třídy	27
5. 2 Školní třída a socializace	28
5. 3 Školní pravidla	29
5. 4 Pedagogická komunikace	30
5. 5 Spolupráce s rodinou	31
6 Specifické metody práce učitele na počátku školní docházky	33
6. 1 Osobnost učitele při vstupu žáka do školy	33
6. 2 Pracovní návyky žáků	34
6. 3 Denní režim a domácí příprava	35
6. 4 Význam hry ve výuce	37
EMPIRICKÁ ČÁST	39

1 Variabilita forem zápisu.....	39
1. 1 Cíl a organizace průzkumného šetření.....	39
1. 2 Metody průzkumného šetření	40
1. 2. 1 Rozhovor.....	41
1. 2. 2 Pozorování	41
1. 3 Výsledky průzkumu a jejich diskuse	42
1. 3. 1 Cíle zápisu.....	42
1. 3. 2 Kritéria přijetí.....	44
1. 3. 3 Spolupráce s rodinou.....	45
1. 3. 4 Koncepce zápisu	48
1. 4 Závěry průzkumného šetření.....	50
1. 4. 1 Cíle zápisu.....	50
1. 4. 2 Kritéria přijetí.....	51
1. 4. 3 Spolupráce s rodinou.....	52
1. 4. 4 Koncepce zápisu	54
2 Zjišťování specifik práce učitele na počátku školní docházky	56
2. 1 Cíl a organizace průzkumného šetření.....	56
2. 2 Metody průzkumného šetření	57
2. 3 Výsledky průzkumného šetření a jejich diskuse	57
2. 4 Závěry průzkumného šetření.....	64
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÉ A PROSTUDOVANÉ LITERATURY	67
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma nástupu žáka do první třídy, kterému bych se ráda věnovala především z pohledu učitele. Zahájení školní docházky je pro dítě i celou jeho rodinu významným krokem v životě a učitelé prvního stupně základních škol by měli vědět, jak zajistit podmínky, které zaručí novým žákům co nejsnazší začátek a vstup do celoživotního vzdělávacího procesu.

Vstup do školy je velice významnou událostí nejen v životě každého dítěte, ale i jeho rodiny, která jej postupně připravuje na novou sociální roli. Společně nakupují školní tašku a vybavení do školy, ptají se, zda se dítě těší, vypráví mu své vlastní zážitky. Společně s rodinou se na přípravě dítěte na školní docházku může podílet mateřská škola a v některých případech i odborníci v pedagogicko-psychologické či logopedické poradně. Všichni se snaží o to, aby se nástup do školy stal pro nového žáka radostnou událostí, na kterou bude rád vzpomínat, a aby adaptace na školní docházku proběhla bez obtíží. V případě, že se některé obtíže objeví, snaží se na vzniklou situaci reagovat a společně pracovat na jejich odstranění.

V následujících kapitolách se proto budu věnovat práci učitelů, která by měla navázat na snahy rodiny, mateřské školy a odborníků, a tak co nejvíce pomoci novým školákům sít se s rolí, která je bude provázet až do rané dospělosti. Pokusila jsem se zmapovat prostředí současné základní školy, kde se dítě adaptuje na školní docházku a shrnout některé zásady a doporučení pro podporu úspěšného vstupu žáka do školy. Teoretická část diplomové práce se v úvodu věnuje charakteristice dítěte na počátku školní docházky a charakteristice prvního stupně základní školy. Dále jsou rozpracovány kapitoly o vstupu dítěte do povinné školní docházky z hlediska školní připravenosti a zápisu. Další část teoretického podkladu se věnuje procesu adaptace dítěte na školní docházku. Pozornost je věnována různým aspektům vzdělávacího procesu, které mohou podpořit úspěšnou adaptaci žáka nebo naopak mohou dítěti působit potíže. Pozornost je věnována také práci učitele, který může volbou různých metod, forem práce a konkrétních činností přispět k podpoře úspěšné adaptace na školu.

Praktická část diplomové práce je tvořena dvěma nezávislými průzkumy. První z nich se skrze metody rozhovoru a pozorování snaží zmapovat různé způsoby

organizace zápisu do prvního ročníku základní školy. Tento průzkum je zaměřen na otázky cílů zápisu, spolupráce školy a rodiny v období zápisu a po něm a nakonec na otázku koncepce zápisu jako takového.

Druhý průzkum využívá metody dotazníku, kterou se snaží zjistit, zda učitelé prvních ročníků základních škol pracují v období adaptace žáků na školní docházku na tom, aby byla adaptace úspěšná. Uvedeny jsou též konkrétní metody, formy práce a postupy, které učitelé na počátku školní docházky využívají k tomuto cíli.

Jsem přesvědčena, že učitelé, kteří dobře znají specifika adaptačního období, dokážou svým působením žákům pomoci toto období překlenout bez potíží. Navíc mohou adaptační období využít k vybudování základu pro celoživotní vzdělávání, jak v podobě motivace k učení, tak vybudováním prostředí, kde se žáci budou cítit bezpečně a příjemně. Pevně doufám, že tato práce přispěje k podpoře práce učitelů prvních ročníků základních škol v úvodu školního roku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika dítěte na počátku školní docházky

Život člověka prochází několika vývojovými fázemi, přičemž každá z nich je specifická v oblasti fyzické, psychické, sociální a emocionální. Děti vstupují do školy ve věku mezi šestým a sedmým rokem života, tedy na pomezí období nazývaných předškolní a mladší školní věk (Lisá, Kňourková, 1986, s. 169 a 189). Jelikož předpokládáme, že na počátku školní docházky se v ideálním případě nacházejí pro školu zralé děti, budou následující charakteristiky odpovídat právě jim. V úvodu své práce bych se proto ráda věnovala charakteristice šesti až sedmiletých dětí, které lze označit jako zralé pro nástup do školy.

1. 1 Tělesný vývoj

Vývoj pohybových i ostatních schopností je do značné míry ovlivněn tělesným růstem. Ten se v období kolem šesti let ustaluje po první akceleraci a předchází akceleraci druhé v prepubescentním období. Mezi dětmi jsou často velké rozdíly ve výšce i váze, ale obecně lze říci, že šestileté dítě měří asi 100 až 120 cm a váží okolo 20 kilogramů (Lisá, Kňourková, 1986, s. 169). Jak ovšem uvádí Langmeier (1998, s. 109), je posuzování těchto proporcí nejméně průkazným ukazatelem připravenosti dítěte na školu. Učitelé by přesto měli brát na výšku a váhu zřetel, jelikož podle nich se mohou orientovat při uspořádání učebny, mohou počítat s větší či menší fyzickou unavitelností a také se mohou připravit na sociální potíže v případě dětí, které se svou fyzickou konstitucí významně liší od spolužáků.

Dále dochází k významným změnám tělesných proporcí, kdy se zmenšuje hlava, tělo ztrácí válcovitý tvar a především se prodlužují končetiny. Tento vývojový stav se v praxi zjišťuje tzv. „filipínskou mírou“, kdy si dítě dosáhne rukou přes hlavu na ušní lalůček na druhé straně. Langmeier (1998, s. 109) se domnívá, že ani tento ukazatel není spolehlivý při určování školní zralosti, což prokázali i některé studie, které uvádí. Naproti tomu nejvíce prokazuje skutečný věk organismu výměna mléčné dentice a „kostní věk“. Dítě lépe šetří silami, zvládá koordinaci pohybů, které se stále zpřesňují a jsou kontrolovanější. Tyto změny jsou významné pro vývoj hrubé a jemné motoriky dítěte, která se na počátku školní docházky stále rozvíjí a je podmínkou zvládnutí techniky psaní.

Krejčová a Kargerová (2003, s. 30) upozorňují v souvislosti s tělesným vývojem na snadnou unavitelnost organismu, který poměrně rychle regeneruje. Pro školní práci to znamená volit kratší činnosti, které by se měly pravidelně střídat. Takový systém práce je vhodný také pro využití energie, které mají děti v tomto období plno a možnost pohybovat se po třídě tak uspokojuje potřebu pohybu.

Děti mají při vstupu do školy více či méně vyhraněnou lateralitu a učitelé musí počítat s příchodem leváků. Klégrová (2003, s. 23) uvádí poměr mezi praváky a leváky 9:1, přičemž v některých případech může u dětí dojít ke zkřížení lateralit, což může ve škole znamenat značné potíže. Tomu by učitelé měli přizpůsobit uspořádání pracovního prostředí, psací náčiní i způsob práce, především při výuce psaní.

Posouzení tělesné vyspělosti dítěte je nezbytné především kvůli zvládání zvýšené zátěže. Školák tráví mnoho času sezením v lavici, nosí na zádech tašku, učí se psát a musí zvládat mnohé samoobslužné činnosti, jako je zavazování tkaničky a zapínání knoflíků.

1. 2 Psychický vývoj

Podmínkou úspěšného učení je rozvoj vnímání a myšlení, které se ve věku šesti let stává logickým, i když je ještě značně konkrétní a pomalu směřuje k myšlení pojmovému. Proto je třeba dětem nabízet názorné příklady a ukázky, nechat je manipulovat s předměty. Ve vnímání se začíná projevovat rozlišování částí celku,

vystupují jemnější detaily, svět je chápán realisticky a v menší závislosti na dětských přáních a potřebách. Dítě se lépe orientuje v čase, začíná chápat změny velikosti a množství (Lagmeier 1998, s. 111). Spolu s analyticko-syntetickým myšlením a schopností mechanického učení je toto vnímání podmínkou pro výuku čtení, psaní a počítání. Dítě je schopné vnímat vizuálně i akusticky slova, která rozkládá na písmena a hlásky a spojuje je do slov, dokáže utvářet množiny prvků a třídit jevy podle znaků a vlastností.

Učitelé by měli vědět, že ačkoli se zvětšuje doba soustředění, nedokáže dítě ještě zaměřit pozornost na více než 15 minut (V odborné literatuře se shodně uvádí 10 – 15 minut.). Soustředění lze podpořit klidnou atmosférou, snížením hluku, zařazením zajímavého tématu nebo přiměřeným střídáním činností.

V oblasti jazykového vývoje se od dítěte na počátku školní docházky vyžaduje volba vhodných výrazů a logická formulace vět. Dítě by mělo dokázat komunikovat nejen s rodinnými příslušníky, ale také s ostatními lidmi. Jeho řeči by mělo být rozumět, slovní zásoba se rychle rozrůstá, avšak mohou stále přetrvávat potíže s vyslovováním hlásek.

1. 3 Sociální a emocionální vývoj

Pro úspěšné začlenění do kolektivu třídy a zvládání školních požadavků je důležitá také sociální a emocionální zralost dítěte. Podle Langmeiera (1998, s. 112) je šestileté dítě již schopno pracovat ve skupině spolužáků a umí se vzdát svých osobních potřeb na čas ve prospěch společných cílů a společně prováděných úkolů. Dítě má být nyní méně závislé na rodině, tak aby se od ní dovedlo na čas odloučit a být činné bez její opory. Musí být schopné podřídit se cizí autoritě a přejmout novou roli – roli školáka, tedy řídit se pravidly, která s očekáváním na jeho chování vyplývají. Musí si najít své místo ve skupině, v níž má nejen pracovat, ale v určený čas se i bavit a navazovat kamarádské vztahy. Ve skupině dítě dokáže pracovat nejlépe, když jsou přesně stanovena pravidla a rozděleny role. Také se ještě projevuje egocentrismus, kdy se dítě snaží prosadit své nápady a názory. Přílišná závislost na rodině může způsobovat dítěti

velké potíže, jelikož za sebou nemá oporu rodičů, kteří v případě selhání přijdou na pomoc. Učitel jako autorita může tuto roli částečně zastat.

Vágnerová (2001) uvádí jako závislost zvládnutí role školáka na schopnosti rozlišovat různé role a způsoby chování, které s sebou nesou. Dítě by také mělo být schopno rozlišovat způsob komunikace mezi lidmi na různých sociálních pozicích.

Citová oblast mladšího školáka ještě spočívá ve struktuře citů jednoduchých, které vycházejí ze sebecitu ve formě dětské ctižádosti a soutěživosti. Touží po uplatnění ve skupině, chce být chválen a velice se ho dotýká napomínání a pohánění. Vyznačuje se radostnou náladou, je veselý a rád vyhledává prostředí a situace, které poskytují radostné vyražení a komické situace. V tomto období dítě usiluje jednat ve shodě se společenskými normami, které vnímá jako závazné. Formuje se základní morální citění – svědomí. (Lisá, 1986, s. 194).

Velmi důležitým citovým zážitkem, jak uvádí Kňourková (1986, s. 175, 176), je radost z úspěchu při hře, radost z poskytnutí pomoci druhé osobě, z obdarování. Pro chápání základních morálních kvalit má velký význam pohádková hra – potrestání zla a odměnění dobra. V předškolním období vrcholí také citové prožitky strachu – nejčastěji se děti bojí neznámých cizích lidí a zvířat. Náhlý výrazný hluk, večerní šero a tma vyvolávají v dětech úzkostné obavy. Podle Lisé (1986, s. 194) strach ještě zcela nevymizel, ale neprožívá ho již tak mocně. Zůstává strach ze samoty, tmy a bolestivého zákroku.

2 Současná koncepce základní školy

Kromě specifík vývojových, kterým jsou věnovány předešlé kapitoly, je nástup vzdělávání ovlivněn také specifiky prostředí, kde bude probíhat. V tomto případě je to instituce základní školy, jejíž koncepci budou věnovány následující kapitoly.

„Primární vzdělávání je ucelenou a jasně definovanou fází, ontogeneticky významným stupněm vzdělávání – zahrnuje věk dítěte od 5 (6) do 10 (12) let. Je chápáno jako otevřený systém, proces kladení základů pro celoživotní učení, osvojování gramotnosti, zprostředkování základních kulturních dovedností, vytváření prvotního náhledu na svět s vyznačením základních vztahů a souvislostí, které umožňují orientaci dítěte v okolním světě, proces rozvoje jazykového potenciálu jako důležitého nástroje pro úspěch v dalších fázích vzdělávání, uvádění do národní kultury a vytváření národního vědomí, celkové kultivace dětské osobnosti (utváření postojů, hodnotových orientací, zájmů), otevírání vývojových a individuálních potencialit.“ (Spilková, in: Kolláriková, Pupala 2001, s. 141).

Dle § 44 školského zákona „základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.“

Humanistické a demokratické přístupy představují stěžejní pilíř reforem soudobého českého školství. Bývají konkretizovány v představě školy, jež je službou dítěti, pomocníkem v jeho vývoji, prostorem pro všestrannou kultivaci jeho osobnosti; školy, jež vytváří příležitosti pro dosažení osobního maxima každého dítěte. Důraz je kladen na úctu k dítěti, respekt a důvěru, orientaci na jeho vnitřní aktivitu, tvořivé síly, vlastní prožitky a zkušenosti. Humanismus svou vírou ve schopnosti dítěte a možnosti jeho zdokonalování a sebezdokonalování představuje optimistickou výchovnou pozici. Namísto školy direktivní, manipulativní a autoritativní, založené na drilu, vnější

kontrole a donucování, prosazuje model školy osobnostně rozvíjející, založené na komunikativním přístupu, partnerství a spolupráci (Spilková, 1997).

2. 1 Charakteristika a cíle vzdělávání v prvním ročníku základní školy

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání navazuje svým pojetím na rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Především v prvním ročníku tak učitelé navazují na výchovu v mateřské škole a nadále rozvíjí zde získané klíčové kompetence. „Většina současných kurikulárních materiálů se snaží novým pojetím cílů a obsahu více přiblížit primární stupeň vzdělávání specifiky dětského poznávání a prožívání světa.“ (Spilková, in: Kolláriková, Pupala 2001, s. 147).

V prvním ročníku základní školy se stejně jako ve vyšších ročnících uplatňují nové přístupy k učení. Školy se snaží hledat nové metody a formy práce a v prvním ročníku především takové, které dětem usnadní začátek vzdělávání. Prostřednictvím programu Začít spolu se uplatňuje integrovaný přístup k učení, který díky provázanosti poznatků jedním tématem umožňuje pochopení vzájemných souvislostí. Stejně jako tento program i projektové vyučování napomáhá rozvoji klíčových kompetencí a je vhodným přístupem k vyučování v prvním ročníku. (Krejslová, 2008).

Jedním z trendů současného vzdělávání je podle Spilkové i otevřenost školy vůči okolí a posílení vztahů a spolupráce mezi školou a rodinou založené na partnerství, které umožňuje oběma institucím podílet se na výchově a vzdělávání dětí. Krejslová doporučuje především v prvním ročníku základní školy zapojit rodiče do dění ve škole více než je tomu v jiných ročnících. Užší spolupráce pomáhá vytvořit bezpečné prostředí pro dítě a zároveň přispívá k usnadnění nové role rodičů žáka.

Také hodnocení žáků v prvním ročníku základní školy má svůj specifický charakter. Více než v jiných třídách učitelé diskutují otázku vhodnosti užití slovního hodnocení před tradiční klasifikací. Krejslová staví oba způsoby vedle sebe a zdůrazňuje potřebu vnitřní motivace dětí a poskytnutí zpětné vazby skrze hodnocení.

Cíle vzdělávání

Jak uvádí Spilková (In: Kolláriková, Pupala 2001, s. 149), jsou dnes za hlavní cíle primárního vzdělávání považovány kultivace a rozvoj osobnosti dítěte umožnění rozvoje individuálních předpokladů, zprostředkování základního poznání světa a též utvoření základu pro celoživotní vzdělávání. Mimo jiné má škola dítěti pomoci orientovat se v systému společenských hodnot a v síti sociálních vztahů současné společnosti. Charakteristickou je tak změna hierarchie cílů, které do popředí staví osvojení postojů a hodnot, poté osvojení dovedností a na závěr osvojení vědomostí. Přesunutí těžiště z oblasti poznatků na oblast osobnostního rozvoje se odráží i v současných dokumentech vymezujících cíle vzdělání na prvním stupni základních škol.

Na základě rámcového vzdělávacího programu, který stanovuje obecné vzdělávací cíle si školy vytváří vlastní školní vzdělávací plán, v němž jsou obsaženy konkrétní vzdělávací cíle školy. Vytváření těchto plánů je zakotveno ve školském zákoně: „Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro nějž není vydán rámcový vzdělávací program, stanoví zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje.“

2. 2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Současné pojetí primárního vzdělávání se odráží v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, který vychází z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Vychází z koncepce celoživotního učení, formuluje očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání a podporuje pedagogickou autonomii škol a

profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2007, s. 10)

Rámcový vzdělávací program usiluje zohledňovat při dosahování cílů základního vzdělávání potřeby a možnosti žáků, uplatňovat variabilnější organizaci a individualizaci výuky podle potřeb a možností žáků a využívat vnitřní diferenciaci výuky a zvýraznit účinnou spolupráci s rodiči žáků. Rámcový vzdělávací program vymezuje pojetí a cíle základního vzdělávání, přičemž zdůrazňuje úkol usnadnit přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Dále připomíná, že vzdělávání má respektovat a rozvíjet individuální potřeby a zájmy každého žáka, pro práci má být vytvořena přátelská atmosféra a vstřícné prostředí, hodnocení musí být postaveno na plnění konkrétních a splnitelných úkolů a na pozitivně laděných hodnotících soudech. Žákům musí být dána možnost zažívat úspěch.

Konkrétní cíle a pojetí prvního ročníku základní školy spadají v rámcovém vzdělávacím programu pod 1. období 1. stupně, tedy nejsou vymezeny speciálně pro tento ročník.

3 Vstup do základní školy

Následující kapitoly budou věnovány otázkám vstupu dětí do základní školy z pohledu školní zralosti a připravenosti pro školu. Pozornost bude věnována také zápisu do povinné školní docházky a přípravě učitele na něj. Teoretický základ by měl odhalit důležitost posouzení připravenosti dítěte, dále by měl doporučit postupy v případě nezralosti dítěte a v neposlední řadě také ukázat smysl konání zápisu k základnímu vzdělávání.

3.1 Školní připravenost

Nástup povinné školní docházky v českých školách je zákonem určen mezi 6. a 7. rokem věku. Tato hranice je dána jednak tradicí, jednak poznatky vývojové psychologie a fyziologie. Každé dítě ovšem přichází z jiného prostředí, má jiné zkušenosti a jinak se vyvíjí. Proto není možné označit za pro nástup do školy zralé každé dítě, které dosáhne šesti let věku. Ke zjištění zralosti a připravenosti slouží do jisté míry také zápis.

U zápisu k povinné školní docházce se zjišťuje připravenost dítěte k nástupu do školy. Školní připravenost je schopnost dítěte přizpůsobit se požadavkům, které na ně klade školní výuka. Zjišťuje se připravenost v oblasti fyzického vývoje, psychického vývoje a sociálního vývoje dítěte, a to buď pouhým pozorováním na základě znalostí vývojových zákonitostí, nebo pomocí různých testů, sestavených odborníky v oboru psychologie a pedagogiky. Při školním zápisu se nejčastěji uplatňuje pozorování, někdy například Jiráskův test školní zralosti a jeho modifikace.

Pro další mapování školní připravenosti je třeba upřesnit některé pojmy. Dříve používaným pojmem „školní zralost“ se zdůrazňuje aspekt biologický, vnitřní, vycházející z dispoziční složky organismu či procesu zrání. Pojmem „školní připravenost“ upozorňujeme na charakteristiky mající především vztah k vnějším, společenským činitelům procesu učení. Při stanovování požadavků spojených s nástupem do školy mají některé z nich více charakter "zralosti" (např. koncentrace

pozornosti), jiné "připravenosti" (např. rozvoj slovní zásoby), v řadě z nich však dochází k interakci obou faktorů (např. rozvoj poznávacích procesů). Šturma (in: Vágnerová, Řičan, 1991) se shoduje v názoru, že termín „zralost“ bývá spojován se spontánním vývojem, biologickým zráním, zatímco „školní připravenost“ či „způsobilost“ v sobě zahrnují i vlivy vnějšího okolí.

Vágnerová (2000) „školní zralost“ přisuzuje kompetencím, které jsou závislé na zrání, zatímco „školní připravenost“ kompetencím, na jejichž rozvoji se podílí učení.

Pro nástup do školy je nutné posoudit školní zralost i připravenost dítěte na zvládání školní zátěže. Beníšková (2007, s. 17) charakterizuje školní zralost jako připravenost dítěte pro první třídu. Upozorňuje, že nastoupí-li dítě do školy ještě nezralé, zažívá zbytečná selhání, škola je pro ně příliš zatěžující. Dítě podle ní nemusí být v různých oblastech vynikající, dokonce ani průměrné. Stačí, když splňuje určitou minimální hranici.

Podle Langmeiera (1998, s. 103) je školní zralost charakterizována dostatečně rozvinutou pozorností a intelektovými schopnostmi dítěte, osvojením znalostí a návyků, které jsou potřeba pro zvládnutí školní docházky a také dostatečnou motivovaností dítěte k budoucímu soustavnému učení.

Školní zralost i školní připravenost významně podmiňují úspěšnost dítěte ve škole, přesto nezaručují nástup na školu stejně připravených žáků. Klégrová (2003, s.17) poukazuje na fakt, že i přes společné znaky školní připravenosti se každé dítě vyvíjí různě a ty, které společně nastoupí do první třídy se velmi liší. Učitel musí počítat s individuálními rozdíly a práci přizpůsobit potřebám různě vyspělých žáků. Beníšková (2007) také upozorňuje na rozdíly mezi dětmi podmíněné věkem. Zatímco některé děti nastupují do školy v raných šesti letech, jiným už je téměř sedm.

Přijmout do prvního ročníku dítě nezralé a nepřipravené pro školu sebou přitom nese rizika nejen pro úspěšnost na počátku školní docházky. Řada výzkumů poukazuje na to, že i po čtyřech letech školní docházky lze u dětí, které nastoupily do školy nezralé, zjistit některé rozdíly oproti dětem plně pro školu připraveným, a to ve větší hravosti, nápadné nesamostatnosti a výkyvech pozornosti (Lisá, s. 194).

3. 2 Zápis do povinné školní docházky

Pro mnoho dětí je zápis první zkušeností se školou. Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě k zápisu do povinné školní docházky, a to v době od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Tuto povinnost upravuje § 36 školského zákona o plnění povinnosti školní docházky. „Povinná školní docházka se vztahuje na státní občany České republiky a na občany jiného členského státu Evropské unie, kteří na území České republiky pobývají déle než 90 dnů. Dále se povinná školní docházka vztahuje na jiné cizince, kteří jsou oprávněni pobývat na území České republiky trvale nebo přechodně po dobu delší než 90 dnů, a na účastníky řízení o udělení mezinárodní ochrany.

Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky podle věty druhé je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení, podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.“

Většina dětí se na zápis zpravidla těší, protože stát se školákem pro ně znamená změnu společenského statusu, získání určité prestiže a zároveň příležitost k plnění úkolů, po kterých v tomto věku prahnou. Jak uvádí Klégrová (2003, s. 11), toto radostné očekávání je dětem naprosto přirozené, a chuť plnit úkoly a být za ně oceňováno souvisí s vývojovou fází dětí tohoto věku.

Pro učitele je zápis především prostředkem ke zjištění úrovně dovedností budoucích žáků, přičemž mohou rodičům doporučit způsoby kompenzace toho, co se dítěti nezdařilo, nebo v některých případech odložení školní docházky o rok, případně kontaktovat pedagogicko-psychologickou poradnu, logopeda či lékaře. Většinou učitelé sledují vystupování dětí, sociální chování, úroveň jazykových a komunikačních

dovedností a také úroveň myšlení, paměti a pozornosti. Měli by vycházet ze znalosti psychiky pěti až šestiletých dětí a znaků školní zralosti.

Klégrová (2003, s. 10 a 11) uvádí, že školy se snaží vést zápis jako přátelské setkání, kde má dítě možnost ukázat, co vše se doposud naučilo. Pocity dítěte prožívané během zápisu často ovlivní jeho očekávání ohledně školní práce. Zdá se, že v poslední době rodiče ještě pečlivěji než dřív sledují vývoj svých dětí, častěji se radí o nástupu do školy s odborníky. Snaží se, aby dítě nastupovalo do školy přiměřeně vyspělé a ve vhodný čas, aby mohlo být ve škole a i pak dále v životě úspěšné.

Podoba zápisů se v různých školách liší. Většinou učitelé od dětí žádají, aby řekly své jméno, adresu a věk. Sledují, zda dítě umí poznat barvy, základní geometrické tvary, případně také některá písmena, dále zda správně rozlišuje množství více a méně a jak se dokáže orientovat v prostoru. Důležitou součástí zápisu je i celkové vystupování dítěte. Roli hraje, zda je úzkostné, jak komunikuje s cizími osobami, jak dlouho se dokáže soustředit a udržet pozornost.

Učitelé by měli mít na paměti některé faktory, kvůli nimž není možné posoudit školní připravenost zcela objektivně. Beníšková (2007, s. 15) upozorňuje, že zápis je časově velmi omezený a probíhá v prostředí, které je dítěti neznámé, proto může být nervózní a reagovat neobvykle. Také je dobré si uvědomit, že se zápis uskutečňuje již půl roku před nástupem do školy a v některých oblastech může dítě ještě značně vyzrát.

3. 3 Příprava učitele na zápis do první třídy

Je zřejmé, že zápis do povinné školní docházky si žádá důkladnou přípravu učitele, která se neomezuje pouze na administraci a výzdobu třídy, ve které bude zápis probíhat.

U zápisu bývají rodiče požádáni o vyplnění dotazníku, nebo o krátký rozhovor s učitelkou. Obě metody mají za cíl zjistit více o budoucím žákovi i o jeho rodině, které je především v dnešní době důležitým partnerem ve výchově a vzdělávání dítěte. Učitelé zjišťují, zda má dítě sourozence, zda chodí do mateřské školy, zda má nějaké zdravotní potíže a další informace, které jim mohou pomoci posoudit připravenost

dítěte. Učitelé by neměli přípravu dotazníku ani rozhovoru podcenit, měli by si připravit otázky, které sledují pouze informace relevantní pro posouzení dítěte, odhalení jeho předností, nebo faktorů, které by mohly dítěti znesnadnit nástup do školy. Učitelé také žádají po rodičích vyplnění dokumentů předepsaných § 28 školského zákona.

Ke zjištění laterality a zároveň techniky zacházení s tužkou slouží volná či zaměřená kresba. Učitelé si všímají držení tužky a přitlaku na papír, zároveň sledují vyzrálost vnímání. Kresba je součástí mnoha testů školní zralosti, a to především proto, že může odhalit mnoho skrytých jevů. Test hodnotí kresbu podle představy, dítě nemá žádnou předlohu, téma musí zpracovat samostatně. Pomocí testu je možné orientačně zhodnotit úroveň mentálního vývoje, vývoj percepce, senzomotorické koordinace a jemné motoriky (Vinklerová, 2002).

Protože se také vývoj myšlení a vnímání projevuje z velké části v kresbě, využívá se někdy u zápisu Kernův test školní zralosti, modifikovaný později Jiráskem. Učitelé mohou prostřednictvím kresby lidské postavy nebo její modifikace, opisu krátké věty a překreslení uspořádání teček poznat, do jaké míry je u dítěte rozvinuto vnímání detailu, polohy, tvaru a podobně. Kresba je též ukazatelem citového vývoje, vnímání světa a vyjadřování vztahů k němu. V neposlední řadě dokazuje vývoj v oblasti grafomotorických schopností a koordinace ruky s okem (Lisá, Kňourková 1986, s. 180).

Ke zjišťování úrovně vyjadřování, výslovnosti a způsobu komunikace s dospělým se používá rozhovor, někdy jsou děti žádány o přednesení básně. U zápisu se též sleduje rozvoj matematických představ a orientace v prostoru a pracovní tempo společně s délkou pozornosti. Učitelé by si měli všimnout především dětí narozených v letních měsících a dětí, které nechodí do mateřské školy.

3.4 Odklad školní docházky a předčasné zaškolení

O odkladu školní docházky rozhoduje podle § 37 odst. 1 školského zákona ředitel školy. Začátek povinné školní docházky odloží na základě písemné žádosti zákonného zástupce dítěte podané nejpozději do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku a doložené doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení, nebo odborného lékaře. Odborným

lékařem způsobilým posoudit zdravotní stav dítěte pro účely odkladu začátku povinné školní docházky může být v konkrétním případě dětský lékař nebo praktický lékař pro děti a dorost.

Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června následujícího roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již ve školním roce začínajícím před dosažením šestého roku věku, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení. Podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června jsou doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.

„Odklad školní docházky je preventivní opatření, které má chránit děti školně nezralé před selháváním.“ Klégrová (2003, s. 31). Podle autorky je nejčastějším důvodem odkladu školní docházky častá nemocnost a snížená odolnost organismu, v otázce pracovní a sociální zralosti jde často o potíže s grafomotorikou či rozvojem zrakového a sluchového rozlišování.

Beníšková (2007, s.25) uvádí, že zatímco byl dříve odklad povinné školní docházky rodinou spíše odmítán, dnes je vnímán jako běžný postup v důsledku nezralosti dítěte. Odklad udílí ředitel školy na žádost rodičů, podpořenou posudkem pedagogicko-psychologické poradny nebo dětským lékařem. Toto opatření má zamezit odkladu pro školsky zralé děti, které by se za rok ve škole pravděpodobně nudily.

Taková situace může nastat i v případě, že dítě je na školu připraveno již v pěti letech. V takovém případě mohou rodiče žádat o předčasné zaškolení, které opět musí být doplněno posudkem z pedagogicko-psychologické poradny nebo dětským lékařem. Zde autorka upozorňuje, že předčasně zaškolené dítě bude v některých oblastech slabší než spolužáci vzhledem k věkovému rozdílu. Učitelé proto musí brát tento fakt v úvahu při plánování činností a jejich hodnocení.

Klégrová k otázce předčasného zaškolení podotýká, že dítě musí být vývojově zřetelně napřed, aby zvládlo všechny nároky školy tak, aby pro něj byla výuka přínosem a mělo z ní radost. V případě, že dítě není pro školu plně připraveno, trvá mu pak i několik let, než se jeho handicap vyrovná.

Předčasné zaškolení dítěte stejně jako odklad školní docházky musí být důkladně zváženy. „V prvním roce školní docházky se projeví všechna úskalí, která

byla přehlédnuta, opomenuta při posuzování školní zralosti.“ (Kňourková, 1986, s.192). PaedDr. Anna Kucharská v článku z 4.6.1999 – Odklad školní docházky (Pedagogicko-psychologická diagnostika) uvádí, že „Nastoupí-li do školy nezralé dítě, je vystaveno dlouhodobé stresové situaci. Svou intelektovou kapacitu nemůže dítě adekvátně využít pro malou schopnost koncentrace. Požadavky, na které nestačí, vedou k přetěžování, zvýšené únavě, vyčerpání, zvýšení nemocnosti dítěte. Je ohrožena jeho školní úspěšnost, může dojít k rozvoji tzv. syndromu neúspěšného dítěte. Výjimkou není ani vznik řady psychosociálních problémů (rozvoj neurotických projevů - např. školní fobie, poruchy příjmu potravy, dále poruch chování - negativismus, zvýšená agresivita aj.). Škola však není jen místem výkonu a učení, ale též místem socializace. Předčasný nástup do školy ovlivní formování negativního sebepojetí, dítě vidí sebe samo jako neúspěšné, méněcenné. Může nastat problém se začleněním dítěte do formující se třídní skupiny, školsky neúspěšné dítě často stojí na okraji kolektivu. Není výjimkou, když při řešení výukových, ale i výchovných problémů dětí 1. stupně ZŠ v pedagogicko-psychologické poradně zjišťujeme, že jednou z příčin těchto potíží byl předčasný nástup do školy.“

4 Adaptace

Po přijetí dítěte do povinné školní docházky se učitelé začínají chystat na jejich nástup do prvního ročníku. V prvních dnech, týdnech nebo měsících žáci prochází adaptačním obdobím. Jeho úspěšné zvládnutí je podmínkou školního úspěchu. Následující kapitoly jsou proto věnovány vymezení pojmů adaptace v souvislosti se školní docházkou.

Adaptace – z latinského *aptare* = upravit, přizpůsobit; *aptus* = vhodný, způsobilý, přizpůsobený. Geist (2000) uvádí, že adaptace je považována za základní fakt duševního života, za kritérium duševního zdraví. Řadí proces adaptace k souboru základních potřeb. Průcha, Walterová a Mareš (1998) uvádí, že adaptace je obecně proces přizpůsobení se něčemu. V biologickém smyslu přizpůsobení se organismu měnícím se životním podmínkám, jehož výsledkem je přežití. Ve vývojově-psychologickém smyslu přizpůsobení se jako výsledek dynamické rovnováhy mezi pasivnějšími pochody – akomodace, a aktivnějšími pochody – asimilace, toho, co člověka obklopuje. Adaptace sociální je pak přizpůsobením se člověka novým sociálním podmínkám.

Autoři též vymezují pojem *adaptability* – přizpůsobivosti v pedagogickém prostředí. Zde se setkáváme s adaptabilitou člověka na řízení zvnějšku, na okamžitou situaci, na podmínky, v nichž žije a pracuje, na sociální systém, ať už jde o učitele nebo žáka. Geist (2000) vymezuje adaptabilitu jako schopnost vyrovnat se s změnami vnitřními a/nebo vnějšími podmínkami, zvládnout novou situaci jejím včleněním do souřadnic vlastní existence.

4. 1 Sociální adaptace

V obecné rovině se termínem sociální adaptace míní interakční proces mezi jedincem a sociálním prostředím. Do tohoto prostředí se jedinec včleňuje, nachází v něm své místo. Mění-li se sociální pozice adaptujícího se subjektu nebo jí přiřazená

sociální hodnota, pak lze sociální adaptaci pojmut jako proces přebírání, případně osvojování nové sociální role.

Sociální adaptace zaujímá významné místo v socializačním procesu jedince. Ten je možno považovat za sled sociálně adaptačních procesů, k nimž dochází vždy, setká-li se subjekt s novými nebo změněnými faktory podmínek prostředí a tvoří tak jeden ze zdrojů utváření socio-kulturní osobnosti jedince a jeho sociální zralosti (Geist, 2000).

V průběhu procesu socializace se rozlišují různé etapy. Bývá to nejprve úsilí o změnu (přeorientování), následně shoda (tolerance), poté překonávání rozdílů (akomodace), a na závěr sjednocení, identifikace (asimilace).

Výchovou v rodině se uskutečňuje proces primární socializace – jde o výchovu v primární instituci. Dítě získává základní informace o světě. Sekundární institucí se stává škola, která na sebe přebírá úkol sociálního učení žáka, uskutečňuje proces sekundární socializace.

Dítě se postupně učí orientovat ve svém sociálním okolí, seznamuje se s nároky na roli žáka a spolužáka a postupně si je osvojuje. Vágnerová (2001, s. 216) uvádí, že k sociální adaptaci dochází dítě přes rozvíjení variant chování umožňujících přizpůsobení se školnímu prostředí. Dítě se nejprve učí přijímat informace, které slouží jeho orientaci v daném prostředí, poté přijímá normy a pravidla chování, učí se přijímat určité role, jejichž obsah, vymezený požadovaným chováním, musí pochopit a podle těchto požadavků se chovat. Také se musí naučit regulovat své projevy a naopak si osvojit návyky nové, žádoucí. Dítě je pak integrováno do skupin plněním jejich požadavků.

Důležitým faktorem socializace je přejímání rolí. Role školáka je velmi významná pro rozvoj dětské osobnosti i jeho budoucí sociální postavení (Vágnerová, 2001). Dítěti je tato role přiřazena společností a nese sebou formální obsah i požadavky. Jde o roli podřízenou, která sebou ale nese v očích dítěte velikou prestiž. Proto je její získání ritualizované jak prostřednictvím zápisů, tak organizací prvního dne ve škole. Postoj dítěte k této roli se může pod vlivem zkušeností měnit a s tím i míra identifikace s ní.

4. 2 Adaptační z psychologického hlediska

„Školní docházka je pro dítě na počátku zdrojem mnoha změn v oblasti jeho psychického vývoje. Nastává kvalitativní posun mezi hrou a školní prací, a tím se mění i struktura některých potřeb.“ (Kňourková, 1986, s.192).

„I když se děti do školy těší, některé si na školu nezvyknou hned. Adaptační období může nějakou dobu trvat. U čerstvého prvňáčka se mohou objevit nejrůznější tělesné či psychické potíže – bolesti břicha, hlavy, teplota, zvracení, ... Dítě se může začít chovat jako mladší, být roztržité, zapomnětlivé. Popisované symptomy jsou reakcí na zvýšenou zátěž a většinou přejdou samy, jak si dítě ve škole bude postupně zvykat. Pokud by však zmiňované adaptační potíže trvaly ještě koncem října a v listopadu, už nejspíš samy neodeznějí. Je potřeba je řešit.“ Benišková (2007, s. 35 a 36) navrhuje aby čerstvý prvňáček dostal i nějaká nová privilegia a výsady, aby viděl, že vstupem do školy nepřibýly jen povinnosti. Učitelé i rodiče se mají zaměřit na to, co se dítěti daří, a to vyzdvihovat. Citlivě se má zacházet s chybou a dítěti se má vysvětlit, že každý něco kazí. Důležité je také prvňáčkům ukázat k čemu všemu je škola dobrá a užitečná.

Šturma (in: Vágnerová, Říčan 1991, s. 124) podotýká, že jedním z rozhodujících faktorů zdatu dítěte ve škole jsou školní nároky. Zdůrazňuje, že „metodický přístup by měl být natolik pružný, aby vycházel vstříc typovým a pokud možno i zcela jedinečným odlišnostem dětí a přitom respektoval nejen dosažený věk, ale i vývojovou úroveň, na níž dítě dospělo.“ Učitelé tak mohou svým přístupem výrazně přispět k úspěšné adaptaci dítěte v oblasti vývoje jeho psychických funkcí.

Vágnerová (2001, s. 124 – 127) uvádí, že v souvislosti s adaptací z psychologického hlediska dítě musí zvládnout nároky kladené školou na délku a intenzitu práce a uplatňování rozumových schopností. Dále musí být schopno autoregulace chování, která by měla být podpořena motivací k učení a také přístupem rodiny. Rozpor mezi normami školy a rodiny působí dítěti stres, který snižuje odolnost dítěte vůči školní zátěži.

4. 3 Úspěšná adaptace na školu a její podpora

Úspěšná adaptace na školu je jednou z podmínek školní úspěšnosti žáka. „Školní úspěšnost je soulad vytvářený v průběhu výchovně-vzdělávacích kooperací a řešící rozpory mezi požadavky školy na jedné straně a výkony, činnostmi a vývojem žákovy osobnosti na straně druhé.“ (Helus a kol., 1979, s. 39). Ve školní úspěšnosti se podle Heluse sjednocují vnější kritéria a vnitřní potřeby dítěte. Žák vnitřně přijímá výchovně vzdělávací požadavky, podílí se na spolurealizaci výchovného cíle.

„Když je dítě úspěšné, přinese mu to uspokojení, zadostiučinění. To povede k vyplavení hormonů – endorfinů. Ty vyvolávají velice příjemný pocit. Právě pro ten příjemný pocit si činnost dítě přistě zkusí dobrovolně zas.“ (Beníšková, 2007, s. 34).

„Úspěch dítěte ve škole je závislý především na rozumových schopnostech dítěte a jejich uplatnění ve školní výuce, na tom, jak se dovede vyrovnat s nároky, které na něho škola klade, ale i na citové a sociální atmosféře, kterou vytváří vztah mezi rodinou a školou.“ (Kňourková, 1986, s.192).

Kučera (1998) uvádí některé metody užívané učiteli v první třídě, které podporují úspěšnou adaptaci na školu. Jednou z nich je vytvoření dojmu známého a bezpečného prostředí. Jako pojítka s domovem si děti mohou do školy přinést oblíbenou hračku. V prvouce nebo na ranním kruhu se mluví o rodině a co děti prožívají mimo školu.

Aby se žáci úspěšně adaptovali, musí se na začátku prvního ročníku zvládnout naučit mnoho nového. V prvních dnech školy se děti musí naučit orientovat v neznámém prostředí, poznávají prostor školy, třídy a své vlastní pracovní místo. Dále se učí orientovat v čase, rozlišovat úseky hodin a přestávek určující činnosti, které se v nich mohou odehrávat. Novým žákům pomáhají rituály započetí a ukončení hodiny, jinak jsou zmatené.

Na počátku první třídy není skupina diferencovaná a hierarchizovaná, všechny děti mají stejnou šanci zaujmout určitou sociální pozici. Učitel mluví na všechny najednou a žák musí pochopit, že se například zadání úkolu týká jeho osobně, je součástí skupiny. Žáci také ztrácí výlučné postavení v rodině, stávají se jen jedním ze skupiny. Musí se naučit překonat ještě silnou egocentrickou orientaci na vlastní já.

Pozitivně sociální adaptaci ovlivňuje přidělování krátkodobých rolí. Žáci mají možnost být užiteční, nepostradatelní a potřební pro skupinu, což vytváří pocit sounáležitosti se skupinou. Pokud se krátkodobé role jako například služby střídají, vzniká pro žáky rytmizace kdy mají povinnosti a kdy ne.

PhDr. Kateřina Smolíková ve svém článku z 19.8.2004 K návaznosti předškolního a základního vzdělávání – východiska, doporučení, metodické náměty, poukazuje na nutnost respektovat stupeň zralosti centrální nervové soustavy dětí, které zahajují školní docházku, jako na faktor podmiňující jejich školní úspěšnost. Podle ní „je nezbytné poskytnout dětem dostatečný čas a prostor k tomu, aby se s novými životními i vzdělávacími podmínkami seznámily a aby nová pravidla přijaly.“ Autorka navrhuje, aby si učitelé pro adaptační období dětí vytvořili zvláštní plán – adaptační projekt, který by dětem umožňoval přizpůsobit se novému prostředí, poznat a přijmout nová pravidla, zvyknout si na změněný režim dne a připravit se na školní práci. První dny či týdny by proto byly věnovány především přípravě na systematické vyučování, které by v ideálním případě následovalo po přizpůsobení se dětí novým podmínkám. Učitelé by měli tento projekt poskytnout čas k hlubšímu poznávání dětí a jejich rodiny, čímž by se podpořila individualizace výuky v dalších etapách výchovného působení. Vzhledem k tomu, že do projektu by podle Smolíkové měli být zapojeni i rodiče, měla by být podpořena komunikace a spolupráce mezi školou a rodinou. Cílem projektu není vyrovnávání rozdílů mezi dětmi, ale vyrovnávání jejich šancí na úspěch ve vzdělání právě skrze úspěšnou adaptaci na školní docházku.

4. 4 Projevy a možné příčiny nepřizpůsobení

Nástup do školy a zvykání si na nové prostředí, režim dne i na nové role nemusí vždy probíhat hladce. V případě, že se dítě nedokáže přizpůsobit novým podmínkám, měl by učitel být schopen potíže odhalit a pokusit se zjistit jejich příčiny. Spilková (1996, s.78) upozorňuje, že neúspěšná adaptace dítěte může v důsledku vyvolat odpor ke škole, špatný prospěch a v některých případech i sociálně patologické jevy. Příčiny nepřizpůsobení a školního neúspěchu by proto měly být co nejrychleji odhaleny.

„Nástup do školy a učení je pro dítě první formou soustavné práce, která je spojena se zodpovědností a kontrolou jejího plnění. Ve školní výuce je výkon dítěte neustále srovnáván s výkonem jiných žáků, čímž se vytváří pro ně zcela nová situace, která má na dítě individuální specifické účinky; přináší mu radostné pocity a stabilitu, pracuje-li úspěšně, zklamání, stresové momenty a neurotizaci, nedokáže-li se s nároky výuky vyrovnat. Je třeba poskytnout dítěti možnost pracovního úspěchu – zdaru. Úkoly a činnosti dětem svěřené musí být úměrné jejich schopnostem. Pracovní úkoly mají být smysluplné, dítě musí vidět užitečnost své práce.“ (Lisá 1996, s.195).

Beníšková (s.74 – 77) uvádí jako jednu z možných příčin školního neúspěchu školní nezralost – pokud se dítěti nedaří ve všech předmětech, nejraději by si hrálo, škola ho unavuje. Další příčinou bývá nižší nadání – na některý předmět může být dítě méně nadané. Důležité je přehodnotit nároky na školní výsledky. Jiné faktory jsou porucha smyslového vnímání, zdravotní potíže, specifické vývojové poruchy učení, povaha dítěte. Domácí příprava a postoj rodiny ke škole v první třídě nemá tolik patrný vliv na úspěšnou adaptaci dítěte na školu. Vnějšími vlivy mohou být závažné události, nepadnutí si do oka s učitelem nebo šikana.

Langmeier (1998, s.101) uvádí jako známky nepřizpůsobení špatné podřizování kolektivnímu vedení, krátkou dobu soustředění, hravost, neklid a povídání během výuky. Jako důsledek těchto projevů se brzy objeví potíže při výuce a snižuje se sebevědomí dítěte. „Úspěch či neúspěch ve škole ovlivňuje v té době značně postavení dítěte v kolektivu třídy, které je opět pro jeho vztahy k druhým lidem i k sobě samému velmi významné.“ Kromě projevů nepřizpůsobení, které lze pozorovat ve škole, může se maladaptace projevit i doma, a to zvýšenou únavou dítěte, odmítáním jít do školy a připravovat se na ni. Mimo jiné se mohou objevit i somato-psychické obtíže, jako bolesti hlavy, břicha, zvracení. Podle Langmeiera je nebezpečí maladaptace na školu především v tom, že dítě do další vzdělávací etapy přechází s takovými nedostatky, které brání pochopení složitější látky a řešení obtížnějších úkolů. Příčiny maladaptace Langmeier spatřuje v příliš vysokých nárocích školy a v malém ohledu na individuální schopnosti a podmínky výchovy dětí.

Klégrová (2003, s. 61) se domnívá, že největší potíže dětem způsobuje přijetí školního režimu, především podřízení se časovému rytmu. Potíže může způsobovat ranní vstávání, společné tempo práce při výuce, krátká přestávka a vymezená doba na oběd. Některé děti si hůře zvykají i na autoritu učitele a způsob

komunikace mezi ním a dětmi. Doma pak potíže nejčastěji působí vymezení doby na domácí úkoly a přípravu.

Krowatschek (2007, s. 21) upozorňuje také na strach dětí z odloučení. Tento strach je až do tří let podmíněn geneticky, ale i starší děti mohou mít strach z odloučení od známé osoby. Příčinou strachu může být nedostatečná samostatnost a schopnost uhájit své já v novém prostředí. Učitelé by měli pomoci posílit sebedůvěru dítěte. Vhodné jsou také návštěvy školy ještě před nástupem do prvního ročníku. Pokud to škola umožňuje, mohou také rodiče dítě doprovázet až do třídy a postupně vzdálenost, kam až dítě doprovodí, zkracovat.

5 Prostředí třídy a utváření klimatu třídy

Následující kapitoly budou věnovány oblastem, ve kterých může učitel uplatnit svůj vliv na úspěšné adaptování žáků na školu. Popsány by měly být možnosti vytvoření příjemného a bezpečného prostředí ve, kterém se děti učí, a to jak materiálního, tak sociálního. Dále budou zmíněna školní pravidla a práce s nimi, způsob komunikace učitele s dětmi a také význam spolupráce učitele a rodiny žáků.

5. 1 Prostředí třídy

Školní třída je prostor, kde dítě tráví většinu času, kde získává nové schopnosti a dovednosti a také místem socializace. Řešení prostoru a jeho vybavení by mělo všechno tohle umožňovat s ohledem na specifické zvláštnosti dětí na počátku školní docházky. Kreislová (2008) považuje za vhodné připravit pro nové žáky třídu v mnohém připomínající mateřskou školu. Výzdoba třídy má navodit pocit bezpečí, svým charakterem odkrývá osobnost učitele a je velmi důležitá pro estetické cítění žáků. Ve třídě by žáci měli nalézt pomůcky, které jim pomáhají v učení. Patří sem plakát s abecedou a číslicemi a také kalendář.

Prostorové uspořádání třídy musí vyhovovat tomu, co se bude ve výuce odehrávat. Autorka poukazuje na možnosti netradičního uspořádání lavic, na prostor pro společné setkávání a také na prostor pro ukládání pomůcek a žákovských prací.

Nelešovská (2005, s. 32) považuje za důležité, promyslet uspořádání učebny tak, aby vyhovovala organizaci vyučování. Tradiční uspořádání lavic nevyhovuje skupinové práci ani individuálnímu vyučování, ale je vhodné pro hromadné vyučování. Uspořádání lavic nemusí být trvalé a je vhodné ho měnit podle charakteru práce. Na způsobu uspořádání lavic závisí i způsob komunikace mezi učitelem a žáky. Tradiční uspořádání vyhovuje spíše jednostranné komunikaci od učitele k dětem, naopak sezení v kruhu umožňuje komunikaci mezi všemi účastníky vyučování.

5. 2 Školní třída a socializace

„Při počtu žáků ve třídě je pravděpodobné, že si dítě najde někoho s podobnými zájmy a podobnou povahou. Někoho, s kým si padne do oka. Stejně pravděpodobné ovšem je, že ve třídě bude i dítě nebo děti, s nimiž si dítě nesejde. Přesto i s nimi bude muset ve škole být a mělo by s nimi umět spolupracovat. Některým dětem jde seznamování samo od sebe. Jsou společenské, veselé, během chvilky se seznámí i s cizími dětmi. Jiným to trvá déle. Jsou opatrnější a ne tak obratné při navazování nových známostí. Některým dětem vadí i hodně jiných dětí najednou. S jedním nebo dvěma by se seznámily, ale dvacet najednou je na ně moc. Takové děti potřebují čas a trpělivost.“ (Beníšková, 2007, s. 40).

Pro vytvoření třídního kolektivu je klíčové, jak žáci přijmou novou roli spolužáka. Zvládnutí této role je jedním z ukazatelů školní zdatnosti a je zdrojem sociální zkušenosti. Kromě adaptace na třídu se žák snaží dosáhnout určité sociální pozice, ocenění a přijetí mezi vrstevníky. Žák musí umět reagovat a zvládat vztahy ve třídě a různé sociální situace. Míra zvládnutí role spolužáka ovlivní jeho sociální chování i do budoucnosti.

Znaky role spolužáka jsou souřadnost a nevýběrovost. Všichni žáci se podřizují stejným pravidlům, sdílí zkušenosti a všechny výhody i nevýhody role žáka. Získají ji zařazením do třídy vrstevníků. Třída je stabilní a uzavřenou skupinou. Dítě se zde „učí rozumět projevům chování vrstevníků, učí se dovednostem sociální interakce, navazovat kontakty, přijatelným způsobem se prosazovat, soupeřit i spolupracovat, učí se solidaritě, sebeovládání, různým způsobům komunikace a získává zde určité sociální postavení, které signalizuje, jaká s největší pravděpodobností bude jeho budoucí sociální pozice v jiných skupinách.“ (Vágnerová 2001, s. 255).

Na počátku školní docházky je třída ještě nediferencovanou skupinou, kde žák ztrácí své výlučné postavení, které má v rodině. Výběr kamarádů je spíše náhodný, většinou ovlivněn například tím, že spolu žáci sedí, nebo též momentální atraktivitou žáka, který například vlastní zajímavou hračku. Z toho vyplývá i fakt, že žák hodnotí své spolužáky podle aktuálních projevů. Sympatický je mu spolužák, který plní jeho očekávání ve způsobu chování, úpravě zevnějšku a je kladně hodnocen i dospělými.

Malí školáci ještě stále potřebují egocentricky prosadit sami sebe ve skupině, a to jakýmkoli prostředky. Snaží se tak bránit proti anonymitě školní skupiny.

Postupně dochází k diferenciaci skupiny a tvoří se podskupiny. Zpočátku je kritériem diferenciaci pohlaví, časem školní prospěch. Dále se skupina hierarchizuje a žáci zaujímají různá postavení a z nich vyplývající role.

5.3 Školní pravidla

„Znalost a respektování norem je nezbytnou podmínkou adaptace, umožňuje jednotlivci žít v určité společnosti, být členem určité skupiny, resp. instituce.“ (Vágnerová, 2001, s. 276). Pravidla a normy chování umožňují žákovi orientaci v tom, co je žádoucí a co ne. Znalost těchto norem zajišťuje žákovi jistotu, ví jak se má chovat. S vnitřními normami školy se žák nemusí ztotožňovat, ale musí je respektovat. V tomto případě je jejich dodržování sledováno zvnějšku – učitelem. S pravidly chování ve třídě se žáci většinou identifikují, především, pokud si je sami vytvoří. Jejich dodržování sledují žáci samotní a pokud jsou porušena, je trestem vyloučení ze skupiny.

Nelešovská (2005, s.30 – 32) zmiňuje potřebu zavádění třídních pravidel plynoucích z příliš velkého obsahu pravidel a povinností stanovených ve školním řádu. Žáci školní řád často ani neznají a kvůli jeho obšírnosti si pravidla chování nepamatují. „Velký počet pravidel ztrácí svou funkčnost. Žáci se podle nich nechovají, nedodržují je. Pravidla jsou pak žákům stavěna jen jako zrcadlo, když se proti nim prohřeší.“ Upozorňuje také, že stanovení pravidel je obtížnou záležitostí. Efektivnost pravidel přitom záleží na míře spolupráce učitele a žáků při jejich sestavování. Některým žákům vyhovují pravidla daná učitelem, jiní se snadněji podřídí pravidlům, která si sami stanovily jako závazná.

Kreislová (2008, s. 51) posuzuje školní řád jako způsob vymezení obsahu role školáka. Pravidla, na kterých se žáci sami podílí jim mohou pomoci nést zodpovědnost za své chování a jednání. Pravidla vymezují podmínky pro práci ve třídě a pomáhají se zajištěním bezpečnosti. Protože ale děti v prvním ročníku nemají s vytvářením pravidel dostatečnou nebo dokonce žádnou zkušenost, navrhuje, aby byla pravidla vytvořena učitelem, ale prezentována skrze dětem blízkou postavu, například

pohádkovou bytost. Pravidla podle ní mají být prezentována postupně a učitel má s dětmi pracovat na jejich plném pochopení. Další pravidla nebo pravidla pro plnění jednotlivých úkolů už si mohou vytvářet i děti. Také Nelešovská (2008) upřednostňuje menší počet pravidel a navíc zdůrazňuje jejich pozitivní vyznění. Pro úspěšnost dodržování třídních pravidel je podle ní klíčová důslednost učitele a jasný význam pravidla.

5. 4 Pedagogická komunikace

Vágnerová (2001, s. 236): „Na komunikaci je založena pedagogická práce učitele. Komunikace je hierarchizovaná, učitel stanoví její obsah, formu i čas realizace. Dítě se jí smí účastnit až po svolení učitele. Schopnost podřídit se jejím pravidlům závisí od sociální zkušenosti dítěte a zároveň je ovlivněna rozvojem myšlení.“ Podle Vágnerové je školní dítě schopno odlišit chování ve skupině vrstevníků od chování k učiteli a stejně tak dokáže zvolit správný způsob komunikace. Tato schopnost souvisí s rozvojem myšlení i sociální zkušeností. Dítě na počátku školní docházky potřebuje být oceněno, potřebuje dosáhnout uznání. To se má projevit i v komunikaci.

Helus (2007, s. 228) uvádí, že jedním z předních úkolů učitele jako vůdčího aktéra komunikace je „motivovat žáky k výukovému spoluaktérství a vést je k jeho realizaci v souladu s jejich věkem, osobnostním založením a vyvstávajícími okolnostmi.“ Dále poukazuje na socializační funkci výukové komunikace, prostřednictvím které jednak učitel realizuje vůči žákovi společenské požadavky a jednak prostřednictvím komunikace obrací svůj zájem k osobnosti dítěte. Dítě a učitel se tedy mají oba na komunikaci aktivně účastnit, vytvářet specifické výukové partnerství.

Na tomto způsobu komunikace se shoduje i Kreislová (2008, s. 50, 51), která partnerský přístup vnímá jako kontrastu k přizpůsobování komunikace malým dětem. Zdůrazňuje přitom smysluplnost komunikace, dostatečný prostor pro účastníky komunikace a pozitivní vyznění komunikace. Připomíná také význam neverbální komunikace, gest, doteků, úsměvů.

Nelešovská (2005, s. 46) doplňuje, že neverbální komunikace podle výzkumů předává mnohem více informací, než kolik dokážeme předat slovy. V začátku školní docházky je pak způsob komunikace velice důležitou součástí procesu adaptace, kdy si dítě zvyká na učitelku i spolužáky. V této souvislosti zmiňuje také komunikaci činem, která žákovi sděluje postoje učitele k různým situacím a k žákům. Učiteli zase pomáhá získávat informace o postojích žáků ke škole a vyučování i k němu samému.

“Učitel by si měl uvědomit, že svou komunikací ovlivňuje žáka. Měl by tedy dbát na formulaci otázek, kulturu jazyka, vyjadřování, na své celkové působení při interakci se žákem a přispívat tak k rozvoji osobnosti žáků a vhodného klimatu ve třídě. Komunikativní kompetence jsou pro učitele naprosto nepostradatelné.“ (Nelešovská, 2005, s. 61).

5. 5 Spolupráce s rodinou

Podle Verecké (2002, s. 33) se v posledních letech pomalu mění dřívější poměry a zdá se, že si rodiče rok od roku vydobývají ve škole větší prostor; více mluví s učitelem o svých postojích, ptají se, prostě ovlivňují to, v čem žije jejich dítě. Beníšková (2007, s. 53) přitom upozorňuje, že dítě aspoň zpočátku přejímá postoj rodičů ke škole a vzdělávání. Postoj ke škole do značné míry určuje, jak bude dítě ve škole pracovat, jak bude motivované ke školní práci. V důsledku i to, jak dítě bude nebo nebude ve škole úspěšné.

Jak uvádí Stanislav Štech a Iva Viktorová (in: Kolláriková, Pupala, 2001, s. 60), škola je institucí nepřímé kontroly rodiny a zasahuje hluboko do intimity rodinné výchovy a do vztahů mezi rodiči a dětmi. Mezi školou a rodinou pak v současnosti panuje vzájemně podmíněný vztah. Historicky a kulturně se vyvíjí pojetí školní instituce a výchovy, stejně tak jako rodiny. Učitelé si se žáky budují užší vztah, rodiče naopak někdy ztrácí k učiteli respekt, jelikož mají stejné či vyšší vzdělání, díky pedagogické osvětě vidí hlouběji do problematiky škol a do práce učitele zasahují. To vede k narušování vztahů mezi učiteli a rodiči a vše je závislé na individuálních zvláštностech každého z nich.

Štech a Viktorová (in: Kolláriková, Pupala, 2001, s. 63) zmiňují též výzkum vztahů školy a rodiny Rabušicové a Pola (1996), kteří tvrdí, že na 1. stupni základních škol je velmi dobrá komunikace mezi učiteli a rodiči, která se kromě prospěchu zaměřuje také na výchovná témata a na bližší poznávání obou stran.

S nástupem dítěte do první třídy se i rodiče učí novým rolím a začínají si konstruovat postoje ke škole. Přes zřejmou snahu většiny rodičů na počátku první třídy být dobrým rodičem, respektovat požadavky školy a učitele a pomoci dítěti co nejvíce s jeho adaptací na školu a školní práci dostávají se rodiče často do problémů, respektive rozporů mezi svým očekáváním a realitou. Dalším ze zdrojů napětí může být implicitnost mnohých pravidel a požadavků, protože většina z nich není otevřeně formulována (Štech a Viktorová, in: Kolláriková, Pupala, 2001, s. 71, 72).

Prvním úkolem rodičů i učitelů je vyjasnit si vzájemné vztahy v socializaci dítěte, tj. rozdělení pravomocí a povinností. Problémem zůstává neprůhlednost dění uvnitř rodiny pro učitele a mnohdy i dění uvnitř školy pro rodiče. Tento problém se řeší buď přímými kontakty, nebo nepřímou průběžnou „komunikací“ mezi světem rodiny a světem školy, kterou zprostředkovává dítě svými se školou asociovanými aktivitami (Štech a Viktorová, in: Kolláriková, Pupala, 2001, s. 77).

Vágnerová (2001, s. 229): „Spolupráce rodiny a školy je důležitým předpokladem eliminace mnoha různých problémů. V případě neúspěchu dítěte mohou rodiče pod vlivem emocí a nenaplněných očekávání začít hledat viníka. Takový postoj potom uplatňují skrze přetěžování dítěte a negativní hodnocení jeho práce, nebo začnou příčinu problémů hledat v učiteli. Stejně riziko hrozí i v opačném případě, kdy učitel může od rodičů očekávat příliš mnoho a za příčinu problémů s dítětem považuje nedostatečnou práci rodiny.“

6 Specifické metody práce učitele na počátku školní docházky

Kromě prostředí, ve kterém jsou žáci vzděláváni, je důležitým aspektem úspěšné adaptace na školní docházku také osobnost učitele a způsob jeho práce s novými žáky. Úspěšnost žáků může být podmíněna volbou specifických metod, které pomohou žákům překonat zvykání si na nový režim dne, učení se novým návykům a nutnost věnovat čas domácí přípravě. V následujících kapitolách bude proto rozepsáno více o těchto aspektech adaptace na školní docházku.

6. 1 Osobnost učitele při vstupu žáka do školy

První den ve škole se stává pro děti významným mezníkem v jejich životě. Na roli školáka se připravují od zápisu a do školy vstupují plny očekávání, nadšení i strachu ze všeho nového, co je čeká. První dojmy a zážitky mohou formovat přístup ke vzdělání a vzdělávacím institucím na celý život a je na učitelích, aby od prvních okamžiků ukázali dětem správnou cestou k poznávání.

Jak uvádí Klégrová (1993, s. 45), je důležité, aby děti ke své nové učitelce hned zpočátku cítily důvěru, která je nezbytná pro vybudování autority učitele. Vedle rodičů se totiž učitelé stávají důležitou a mnohdy ještě důležitější autoritou, ke které děti vzhlíží s očekáváním, jež by nemělo být zklamáno.

Učitel v první třídě je pro dítě velmi důležitou postavou, protože ho uvádí do školního světa, formuje u dítěte základy vzdělanosti. Osobnost učitele je pro kvalitu vzdělávání dítěte v prvních letech školní docházky asi nejvíce určující. Učitel je velkou autoritou, očekává se od něj citová stabilita a osobnostní vyzrálost, měl by si věřit, nenechat se vyvést z míry nežádoucím chováním dětí. Od dobrého učitele se očekává zájem o děti, ale i o svou práci, přizpůsobivost a tvořivost (Beníšková, 2007, s. 38,39).

Vágnerová (2001, s. 231): „Vztah k učiteli se v průběhu školního věku mění. Ubývá potřeba emoční podpory, roste důraz na jeho profesní kompetence a

spravedlivý přístup. Učitel je z počátku nejdůležitějším členem třídy, postupem času se důležitější stává třída. Pozitivní vztah s učitelem je významným motivem k požadovanému chování. Jde o emoční autoregulaci. „Identifikace s učitelem má svůj významový smysl, protože dítěti umožní snáze překonat počáteční nejistotu a adaptovat se na školní systém. Jde o obecný mechanismus: potřeba překonat nejistotu v nové a neznámé situaci je uspokojována vazbou a závislostí na někom (nebo něčem), co by jistotu a bezpečí mohlo představovat.“

Žák v první třídě přijímá osobu učitele skrz emoční vazbu. Nedokáže ho přijmout pouze jako nositele role. Dítě od učitele očekává podporu, která s největší pravděpodobností pozitivně ovlivní jeho práci. Přesto příliš familiérní vztah dítěte k učiteli je projevem nezralosti dítěte pro školní docházku a může způsobit značné problémy v adaptaci na prostředí školy.

6. 2 Pracovní návyky žáků

Jak uvádí Langmeier (1998, s. 137) „nejdůležitější činností pro poznávání světa věcí i začlenění do lidského společenství byla v předškolním věku hra; nyní je to vedle ní skutečná práce. Schopnost vykonávat úkoly, které nejsou samy o sobě příjemné a nevyplývají z okamžitých potřeb, ale jsou prováděny pro zamýšlený cíl, je jednou z charakteristik zralosti dítěte pro školu a rychle roste už od počátku školní docházky.“ Langmeier podotýká, že práce a hra v této době stojí vedle sebe a dítě se musí naučit rozdělovat čas mezi ně. Čas práce je dobou soustředění a vynakládání úsilí a pozornosti a dítě se rychle unaví. Je proto vhodné tento čas dělit na více kratších úseků s přestávkami na hraní.

Dítě by v tomto období by mělo být schopno obě činnosti jasně rozlišit a zadaný úkol se snaží dokončit i tehdy, objeví-li se překážky. Důležité je, aby se dítě dokázalo podřídit organizaci dne ve škole a rytmu vyučovacích hodin. Ke školní zralosti patří i schopnost autoregulace, udržení pozornosti na daný úkol a potlačení okamžitých nápadů a potřeb. Stejně tak je nutné i udržení odpovídajícího psychomotorického tempa. (Šturma, In: Vágnerová, Říčan 1991, s. 125).

Také Vágnerová (2001, s. 188) se věnuje otázce vytváření vztahu k povinnostem a odpovědnosti za jejich plnění. Shoduje se v tom, že je potřeba respektovat nutnost plnění úkolu bez ohledu na jeho atraktivitu. Nutná je jistá míra autoregulace a sebekontroly, přičemž plnění úkolu může přinášet uspokojení a významně tak ovlivňuje sebehodnocení a sebepojetí dítěte. Upozorňuje ale, že malý školák většinou plní povinnosti z potřeby zisku dobrých známek, není schopen si sám zvolit účinné strategie a často vůbec neví, co má v dané situaci dělat. Nedostatky se projeví i v oblasti nedostatečné zralosti kognitivní – autoregulace a sebekontroly. Dítě se na počátku školní docházky tyto dovednosti teprve učí a často nedokáže odolat lákavějším podnětům, než je plnění úkolů.

Kořínek (1974, s. 44) poukazuje na výzkum, který ukazuje, že na počátku školní docházky téměř jedna třetina žáků vyžaduje zvláštní pozornost učitele při řešení a kontrole každé činnosti. Učitel by měl proto zařazovat činnosti přispívající k osamostatňování dětí a budování jejich sebevědomí.

Keller a Thewaltová (1994, s. 18 – 20) uvádí, že pokud se dítě naučí samostatně pracovat, získá sebevědomí, je spokojeno se svým výkonem a tak je zároveň motivováno pro další práci. Poukazují také na fakt, že v budoucnu dítě, které nedokáže samostatně pracovat, může být vystaveno stresu způsobeného nejistotou při plnění úkolu, se kterými mu již nikdo nebude moci pomáhat.

6. 3 Denní režim a domácí příprava

S nástupem do školy se pro dítě i jeho rodiče mění mimo jiné i režim dne, na nějž si musí postupně zvyknout. Podle Beníškové (2007, s. 41 – 46) je pro úspěšné zvládnutí školní docházky důležitý dostatek spánku. Upozorňuje, že spánková potřeba dítěte se na počátku školního roku může zvýšit, vzhledem ke zvýšené zátěži. Aby dítě ve škole mohlo podávat optimální výkony, mělo by přicházet do školy dostatečně vyspalé. Učitelé by měli být k únavě žáků na počátku roku tolerantní. Dále Beníšková poukazuje na to, že pro snazší přizpůsobování novému režimu dne je důležité dbát na pravidelnost a předvídatelnost činností a událostí. „Když bude školák vědět, co se kdy bude dít, lépe se adaptuje na novou situaci.“

Také Keller a Thewaltová (1986, s. 22 – 25) se věnují otázce denního režimu začínajícího školáka. Shodují se, že pro školní úspěšnost je klíčový dostatek spánku. „Dítě potřebuje prodloužený spánek, který obsahuje dostatečný počet fází hlubokého spánku. Hluboký spánek slouží k regeneraci tělesných sil a jedině za hlubokého spánku se dostává u dětí do krve jejich růstový hormon. Šestileté až osmileté děti potřebují asi 12 hodin spánku.“ Dále by se během dne nemělo zapomínat na dostatek pohybu, který slouží ke kompenzaci zátěže ze školy.

Po vyučování se děti zpravidla věnují také domácím úkolům a učení. Podle Beníškové (s.47 – 49) by se na domácí přípravě měli podílet také rodiče, kteří pomáhají dítěti strukturovat čas, pomáhají mu rozhodnout se, co dělat nejdříve a co až později a též pomáhají udržet pozornost při úkolu. „V první třídě by úkoly neměly trvat denně déle než asi dvacet minut až půl hodiny. K tomu je však třeba ještě připočítat čas na pravidelné čtení. Pro některé děti je lepší rozdělit dobu na úkoly do kratších úseků (třeba po deseti minutách) během celého odpoledne. Mezitím si dítě odpočine.“

Langmeier (1998, s. 102) také stanovuje optimální dobu domácí přípravy prvňáčků na půl hodiny, jen výjimečně až na hodinu. Doporučuje, aby se dítě připravovalo v době dobré výkonnosti, tedy po chvíli aktivního odpočinku. Obtíže mohou nastat, pokud si dítě s úkolem neví rady – doba práce se prodlužuje, klesá pozornost, stoupá únava a lhostejnost k plnění úkolu.

Martin (1997, s. 39) uvádí, že domácí úkoly mají být zadávány tak, aby bylo rodičům i dětem jasné, co mají dělat. Dále zdůrazňuje, že smyslem domácích úkolů je vést žáky k odpovědnosti, proto je nutné trvat na jejich vypracování a vést rodiče k tomu, aby na plnění úkolů dohlíželi a vytvářeli optimální podmínky pro práci. To znamená poskytnout dítěti vhodné pracovní místo a také vymezit čas určený pouze pro domácí přípravu.

Klégrová (2003, s. 106) se domnívá, že na počátku školní docházky má být účast rodičů na domácí přípravě výraznější, protože děti ještě nemají vytvořeny pracovní návyky. Souhlasí s vymezením času pro domácí přípravu, který má následovat po chvíli odpočinku a zároveň dodává, že je vhodné zavést do domácí přípravy pravidelnost, takže dítě je předem připraveno na dobu práce.

6. 4 Význam hry ve výuce

Největší náplní dne předškolních dětí je hra. S nástupem do školy se však do popředí dostává práce a plnění povinností. Přesto čas hry zůstává důležitou součástí nového školáka a její význam se nijak nesnižuje.

„Jednou ze stěžejních vyučovacích metod jsou hry, které přispívají k přirozenému rozvoji dítěte mladšího školního věku, a to činností, která je této věkové kategorii velmi blízká. Hra slouží ve vyučování a ve výchově vůbec jako prostředek motivační, iniciační, aktivizační apod., ale zejména a v celistvější podobě jako prostředek podmiňující osobnostní a sociální rozvoj žáka.“ Nelešovská (2004, s. 11).

„Hra se vyznačuje spontánností, větší funkční pestrostí, nenásilností, volností a žádoucím způsobem kompenzuje disciplinovanou práci ve škole. Práce přináší s sebou již prvek vědomé odpovědnosti, dále časové vymezení a ukončení uloženého úkolu. Hra je nejčastější aktivitou mladšího školáka. Je důležitým činitelem jak v rozvoji jeho osobnosti, tak v rozvoji dovedností. U chlapců převažuje technické zaměření v konstrukčních hrách, výrobě modelů, sbírání známek a jiných předmětů. Dívky upřednostňují hry se sociálním zaměřením z tematické oblasti mezilidských vztahů. V tomto zaměření hry se projevuje již diferenciací pohlaví. Činnosti jsou převážně krátkodobé, rekreační a mají poskytnout dítěti možnost relaxace a změny vzhledem ke stoupající náročnosti školní výuky. Do pozadí ustupuje hravý svět pohádek, fantazijní prvek je vystřídán postupující střízlivostí.“ (Lisá 1996, s.194, 195).

PhDr. Václav Mertin v článku z 1.9.2004 upozorňuje že „přetrvávající hravost dítěte bývá jedním z nejčastějších důvodů žádosti o odklad školní docházky i pozdějších stížností učitelů v prvních ročnících školy. Do popředí výrazněji vystoupí povinnost a hra je odsouvána až do chvil, kdy jsou splněny všechny povinnosti. Z vývojově psychologického hlediska je však hra u školáka velmi důležitý motor rozvoje osobnosti, udržení psychiky v dobré kondici, ale i zdroj radosti a slasti.“

Autor článku se domnívá, že není třeba striktně oddělovat dobu věnovanou hraní od doby práce, avšak s nástupem do školy se má změnit poměr času stráveného těmito činnostmi. Navíc zdůrazňuje, že hravou formou se dítě naučí mnohem více a navíc si trvaleji podrží znalosti v paměti. Volná hra bez zvnějšku daných pravidel a

časového omezení je účinnou formou regenerace a kompenzuje zátěž, kterou představuje soustavná školní práce.

Langmeier (1998, s. 97) upozorňuje na významnou úlohu hry v socializačním procesu. Dítě na sebe při hře přebírá různé podoby a tak získává zkušenost s různými sociálními rolemi. Dále podotýká, že „hra je jednou z nejzákladnějších potřeb dítěte v každém věku, i když k ní později přistoupí i školní a jiná práce. Každé zdravé dítě si hraje a hra je k jeho psychickému vývoji naprosto nezbytná.“ Také Langmeier míní, že se má dítě na počátku školní docházky učit oddělovat dobu na práci od doby pro hru. Hra nemá být svázána žádným výchovným ani vzdělávacím účelem a dítě má při ní mít volnost.

EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části své diplomové práce jsem se zabývala jednak průzkumem na třinácti vybraných pražských základních školách a jednak průzkumem založeném na práci a zkušenostech učitelek na prvním stupni základních škol.

Východiskem k první části byla kapitola 3.2 Zápis do povinné školní docházky a má vlastní zkušenost s vedením zápisu. Pro druhou část průzkumu byl podnětem zájem o konkrétní metody a činnosti podporující teoretická východiska pro práci s dětmi v období adaptace na školní docházku.

1 Variabilita forem zápisu

1. 1 Cíl a organizace průzkumného šetření

V dnešní době si rodiče mohou vybrat školu, která je jim blízká vzdělávacími cíly, filosofií či složením pedagogického kolektivu. Není tedy podmínkou přivést budoucího žáka k zápisu do spádové školy. Vzniká tak konkurenční prostředí, ve kterém se školy snaží upoutat na sebe pozornost a prezentovat se jako kvalitní vzdělávací instituce. Zápis se tak může stát způsobem prezentace školy a prostředkem k přilákání nových klientů – rodičů a žáků.

Autoři odborných publikací prezentují zápis jako událost významnou z hlediska 1. rituálu získání role žáka, 2. diagnostiky školní zralosti, 3. získání informací pro rodiče, děti i učitele. Forma zápisu není nijak závazně stanovena a školy ji mohou libovolně přizpůsobit svým cílům a požadavkům. Získávají tak možnost odlišit se od ostatních škol v okolí a přivést nové rodiče a žáky. Zároveň ale vzniká nebezpečí, že zápis bude postrádat jedno nebo i více ze specifík uvedených v úvodu této kapitoly, tedy stane se například pouze rituálem vstupu žáka do školy bez diagnostického a informačního aspektu. Dalším nebezpečím je snaha školy získat žáka za každou cenu,

kteřá vzniká potřebou finanční pomoci od státu, závislé na počtu přijatých žáků. Může se tak stát, že školy přijmou také žáky pro školu ještě nezralé.

Předmětem průzkumu se proto staly zápisy žáků do prvních ročníků základních škol, přičemž pozornost směřovala především ke sledování rozdílů v cílech a koncepci zápisů a ve spolupráci s rodiči.

Za účelem sledování zápisů jsem kontaktovala patnáct pražských základních škol. Při jejich výběru jsem vycházela z informací na jejich internetových stránkách a také z termínu zápisů. Ačkoli je zákonné období pro jejich konání celý měsíc, a to od 15. ledna do 15. února, většina škol zve rodiče s dětmi hned v prvním týdnu tohoto stanoveného období. Téměř všechny oslovené školy mi umožnily přímou účast na zápise, jen ve dvou případech jsem byla odmítnuta s vysvětlením, že tato událost je příliš intimní záležitostí školy. Průzkum jsem tedy provedla na třinácti školách, z nichž dvě jsou školy s rozšířenou výukou jazyků a jedna škola s rozšířenou výukou informatiky.

Jak bylo uvedeno výše, je zákonnou lhůtou pro konání zápisů na základní školy období mezi 15. ledem a 15. únorem. Zápisy vždy probíhaly ve dvou dnech, v odpoledních hodinách. Na jedné z vybraných škol se zápis konal v nestandardním termínu 28.11. a to po celý den. Šlo o soukromou základní školu s rozšířenou výukou jazyků.

1. 2 Metody průzkumného šetření

Pro účely průzkumu byly vybrány dvě metody, a sice rozhovor s vedením školy a učiteli a pozorování průběhu zápisu. Byl vypracován formulář, skládající se ze tří částí. V první z nich jsou uvedeny údaje o místě a čase konání výzkumu, dále pro stručnou charakteristiku školy. Ta se totiž může odrazit ve způsobu organizování zápisu, v jeho cílech i spolupráci s rodinou. Pro záznam rozhovoru je určena druhá část,

kde jsou uvedeny tři otázky a prostor pro odpovědi učitelek a vedení školy. Třetí část formuláře je určena pro zápis pozorování. Na závěr je prostor na poznámky.

1. 2. 1 Rozhovor

Rozhovor jako výzkumnou metodu pro svou diplomovou práci jsem zvolila z důvodu ujasnění či vysvětlení jevů, které se mohou objevit během pozorování v druhé části průzkumu. Mou snahou bylo co nejvíce zredukovat subjektivní pohled pozorovatele. Důležité také bylo zjistit záměry vedení školy a následně pozorovat, zda se je daří naplňovat. Pro posouzení některých oblastí zápisů bylo přínosné zjistit, jak škola dále naloží s nasbíranými informacemi a jak bude postupovat v případě přijetí či nepřijetí dítěte do prvního ročníku. Dalším cílem rozhovoru bylo proniknutí do způsobu komunikace s rodinou v době před a po uskutečnění zápisu.

První otázka rozhovoru zjišťuje, co škola zápisem sleduje, co by mělo být výsledkem jeho konání. Další otázka směřuje ke stanoveným kritériím, podle kterých škola přijímá žáky. Vzhledem k možné výběrovosti některých škol a k možnosti rodičů vybrat si školu, jsou kritéria pro výběr žáků nezbytná. Stanovené cíle i kritéria přijetí žáka jsou východisky pro pozorování zápisu, kde budou konfrontovány s jeho reálným průběhem.

Spolupráce s rodinou je předmětem další otázky. Cílem je zjistit, jak se škola prezentuje před zápisem, jaké informace a jakou formou rodičům předává a zároveň jak získává informace o rodině a dítěti. Dále jak škola spolupracuje s rodinou v případě přijetí nebo nepřijetí žáka do první třídy.

1. 2. 2 Pozorování

Smyslem pozorování zápisu je zjistit jeho koncepci, jakým způsobem je veden, dále zda jsou naplňovány cíle zápisu a k čemu reálně slouží. Pozorování by mělo také odpovědět na otázky: Jde o slavnostní rituál přijetí žáka do školy? Jsou zařazené

aktivitu diagnosticky cenné a využívají se jejich výsledky? Jakou roli hrají při zápisech rodinní příslušníci a dostává se jim ze strany školy dostatečných informací a vysvětlení?

Zápis pozorování je součástí formuláře, jehož první část slouží pro záznam rozhovoru s vedením školy a učiteli. Jde především o sledování koncepce zápisu, do jaké míry je zápis řízen učitelem, zda je veden individuálně, s každým žákem zvlášť, nebo zda probíhá hromadně. Dále jaké konkrétní úkoly předškoláci plní, co je jejich smyslem a jak se zachází se zjištěními, která z nich plynou. Třetí oblastí sledování je účast rodičů na zápise – zda jsou přítomni při plnění úkolů, zda se smí zapojit, nebo jen sledují a také jak probíhá komunikace mezi nimi a školou.

1. 3 Výsledky průzkumu a jejich diskuse

1. 3. 1 Cíle zápisu

Výsledky rozhovoru:

Ve všech třinácti školách je jedním z cílů zápisu kontakt s rodinou a vyplnění potřebných formulářů, předepsaných MŠMT. Některé školy nabízejí formuláře na internetu a rodiče je mohou přinést již vyplněné. Na školách, kde probíhá zápis individuálně s každým dítětem a bez rodičů, preferují vyplňování formulářů na místě, v době, kdy rodiče čekají na své dítě.

Devět škol uvádí jako cíl zápisu posouzení školní zralosti dítěte, přičemž další tři školy uvádí jen orientační posouzení. Pouze jedna ze škol se na sledování školní zralosti vůbec nezaměřuje.

Devět škol chce prostřednictvím zápisu seznámit děti a rodiče s prostředím školy a se zaměstnanci školy. Pouze tři z těchto škol však jako další cíl uvádí kontakt s rodinou a předání důležitých informací. Tento cíl si kladou další tři školy, které naopak neuvedly možnost seznámení rodiny s prostředím. Zde je však třeba brát v úvahu různé interpretace pojmu „seznámení s prostředím školy“. Předávání důležitých informací totiž může být prezentováno v rámci seznámení. Nadále budou v diplomové práci tyto dva cíle slučovány, pokud si to však charakter zápisu žádá, bude uvedeno

vysvětlení rozdílu mezi oběma cíli. Více k předávání informací pak bude řečeno v části o spolupráci školy a rodiny.

Dvě školy chtějí organizovat zápis jako slavnostní ceremoniál, nebo zážitkové odpoledne, jejichž smyslem je ritualizování vstupu žáka do základní školy a získání určitých privilegií a povinností vyplývajících z přijetí role žáka. Jedna ze škol toto směřování přímo odmítá, přičemž vedení školy vychází z přesvědčení, že se školou přichází povinnosti a práce a charakter zápisu by tomu měl odpovídat.

Tři školy uvádí jako cíl zápisu odhalení potenciálu dítěte pro zvládání zvláštních nároků školy. Ve dvou případech jde o školy s rozšířenou výukou jazyků.

Žádná ze třinácti škol si neklade za cíl během zápisu pozorovat zvláštní nadání dětí, ani znalost cizího jazyka.

Výsledky pozorování:

Z celkového počtu třinácti škol, dvanáct při zápisu v různé míře sleduje školní zralost budoucích žáků. Třináctá škola nesleduje školní zralost vůbec. Jen tři ze škol sledují školní zralost ve všech oblastech, popsanych v kapitole 3.1, dalších šest škol sleduje téměř všechny oblasti a tři školy sledují školní zralost jen orientačně.

Čtyři školy využily zápis k podání informací týkajících se školy, zápisu a nástupu do první třídy. Charakter prezentace školy s jejími specifickými znaky, cíli a filosofií však neměl žádný z pozorovaných zápisů. Většina škol však již před zápisem pořádá den otevřených dveří.

Zápis, který by dětem zprostředkoval zážitek formou her, nebo volbou tématu, bylo možno pozorovat na třech školách, přičemž dvě z nich toto neuvedly jako jeden ze zamýšlených cílů zápisu. Přesto bylo zřejmé, že motivace k zorganizování putování se skřítky nebo setkávání pohádkových bytostí vycházela z cíle zprostředkovat dětem zážitek. Na žádné ze škol nezorganizovali přijetí do první třídy jako rituál v pravém slova smyslu.

Dvě školy zjišťovaly potenciál dětí pro zvládání specifických nároků. V obou případech šlo o výběrové školy s rozšířenou výukou jazyků.

1. 3. 2 Kritéria přijetí

Výsledky rozhovoru:

Všech dvanáct státních základních škol musí dát při zápisu přednost dětem bydlícím ve spádových oblastech. Jediná soukromá škola tuto povinnost nemá a také na bydliště uchazečů nebere zřetel.

Sedm škol považuje za vhodné přijmout děti mimo spádovou oblast, jejichž sourozenci plní povinnou školní docházku právě u nich.

Čtyři školy uvádí jako jedno z kritérií školní zralost dítěte, přičemž všechny si kladou za cíl školní zralost sledovat u zápisu.

Tři školy přijímají žáky též podle motivace rodiny k výběru jejich zařízení. Motivaci jedna ze škol zjišťuje pohovorem s rodiči, druhá sledováním docházky rodiny na předškolní kurzy a třetí vyplněním položky v dotazníku.

Tři školy přijímají děti, které u zápisu prokážou, že mohou zvládnout zvláštní nároky, které na ně bude škola klást. Dvě z nich jsou školy s rozšířenou výukou jazyků, třetí tento status zanikl, avšak výuka je podle vedení dále obtížnější, než na jiných školách.

Jedna ze dvou škol s rozšířenou výukou jazyků vybírá děti bez logopedické vady. Považuje to za nutné ke zvládnutí výuky cizích jazyků.

Jedna ze škol výběr žáků posuzuje též z hlediska financování obcí, ze které žák přichází. Vzhledem k finanční situaci českých škol se lze domnívat, že toto kritérium zohledňují též ostatní školy, ačkoli ho přímo neuvádějí.

Dvě školy vybírají své nové žáky také podle pohlaví, s cílem vytvořit vyvážené třídy. Je pravděpodobné, že školy, které toto kritérium nezohledňují pak na základě požadavku vyváženosti pohlaví sestavují třídy.

Čtyři školy přijímají všechny děti, které přijdou k zápisu. Nemají stanovená žádná kritéria. Tři z těchto škol však u zápisu sledují školní zralost a v případě nedostatků informují rodiče. Je tedy možné do jisté míry tvrdit, že i tyto školy sledují kritérium přijmout děti připravené na školní docházku.

Výsledky pozorování v této části nebudou uvedeny, jelikož posouzení toho, zda školy přijaly žáky podle stanovených kritérií by si žádalo pokračování průzkumu ještě po zápisech.

1. 3. 3 Spolupráce s rodinou

Výsledky rozhovoru:

Metodou rozhovoru jsem zjišťovala, jakým způsobem škola spolupracuje s rodinou dítěte před a po uskutečnění zápisů.

Spolupráce před zápisem:

Dvanáct škol pořádá pro rodiče budoucích prvňáčků den otevřených dveří, kde sdělují základní informace o škole a o zápisu. Jediná škola den otevřených dveří nepořádá, jelikož se vedení domnívá, že je pro rodiče přínosnější přijít se podívat přímo do výuky, a to v době, kdy se to jim samým nejvíce hodí. Charakter této návštěvy je ovšem stejný, jako při dni otevřených dveří, ačkoli je individuální.

Na dalších sedmi školách zvou učitelé rodiče do výuky. Dvě z těchto škol zvou rodiče na určité datum a připravují hodiny přímo za účelem ukázky výuky. Ostatní školy mohou rodiče navštívit kdykoli po objednání a sledují běžnou výuku, nebo při dni otevřených dveří bez objednání.

Na pěti školách se pořádají dílny, kde si děti mohou vyzkoušet, jaké je to být školákem, práci s pomůckami a také si zkouší dovednosti potřebné k nástupu do školy. Na třech z nich dílny vedou učitelky budoucích prvňáčků, takže si na ně děti zvyknou ještě před nástupem do školy. Jedna z těchto škol pořádá také dílny pro rodiče, při kterých si mohou v roli žáků vyzkoušet metody, kterými se na škole učí.

Tři školy uvedly, že se účastní třídních schůzek ve spádových mateřských školách, kde rodičům podávají informace o škole a zápisu.

Obě školy s rozšířenou výukou jazyků uvádí pravidelný kontakt s rodiči prostřednictvím telefonu a e-mailu. Jde především o komunikaci ze strany rodičů, kdy školy převážně odpovídají na dotazy ohledně výuky ve škole a průběhu zápisu.

Spolupráce po zápise:

Devět škol pořádá ještě před skončením školního roku, ve kterém proběhl zápis, třídní schůzku pro rodiče budoucích žáků prvních ročníků. Ve všech případech jde o informativní schůzku, kde jsou představeny učitelky budoucích prvních tříd, rodiče se dozvědí o nástupu do školy, také více o výuce. Školy též informují o tom, co mají rodiče dětem do první třídy pořídit, případně co s dětmi procvičovat, jak je připravit na vstup do školy. Rodiče dostávají prostor pro dotazy. Tři školy se k pořádání třídních schůzek pro rodiče budoucích žáků nevyjádřily.

Jedna škola uvedla, že třídní schůzku nepořádá. Informace o výuce, zápisu do školní jídelny a školní družiny a podobně se rodiče dozvídají 1. září od třídní učitelky, ve zhruba 30 minutách po slavnostním přivítání žáků.

Sedm škol pořádá dílny, kde se děti seznamují s prostředím školy a s budoucí paní učitelkou, začíná socializace v okruhu budoucích spolužáků. Rozvíjí zde dovednosti potřebné pro vstup do prvního ročníku základní školy. Pět z těchto škol přitom při dílnách pracuje s výsledky zápisu a pomáhá dětem kompenzovat nedostatky v oblasti grafomotoriky, sluchové a zrakové analýzy a syntézy, jemné a hrubé motoriky a řeči. Jen dvě školy uvádí, že se dílen aktivně účastní rodiče. V jednom případě potom toto platí jen pro první měsíc konání dílen, dále už se děti musí osamostatňovat od rodičů a účastní se programu bez nich.

Obě školy s rozšířenou výukou jazyků po zápise umožňují rodičům nahlédnout do materiálů nashromážděných během zápisu. Informují je o nedostacích, které se v průběhu zápisu projeví.

Jediná škola uvádí, že rodičům umožňuje výběr metody výuky čtení a třídní učitelky.

Výsledky pozorování:

Metodou pozorování jsem zjišťovala, jakým způsobem škola spolupracuje s rodinou v průběhu zápisu.

Na šesti školách se zápisu rodiče účastní zápisu společně s dítětem, ale nijak nezasahují do plnění připravených úkolů. Jsou pouze pasivními pozorovateli, doprovází dítě na stanoviště.

Na pěti školách jsou rodiče v průběhu zápisu přítomni v místnosti společně s dítětem, ale sedí mimo stanoviště. Dítě je od rodičů izolováno vzdáleností a také vizuálně. Rodiče sedí mimo zorný úhel dětí.

Na obou školách s rozšířenou výukou jazyků se rodiče zápisu vůbec neúčastní. V jednom případě sedí na chodbě a pouze doprovází děti do jednotlivých tříd, kde zápis probíhá. Ve druhém případě jsou děti odvedeny do třídy učitelkami, zatímco rodiče čekají ve vestibulu školy a postupně jsou zváni k motivačnímu pohovoru.

Jediná škola pořádá zápis, kde se mohou plnění úkolů aktivně účastnit také rodiče. Jejich účast je však dobrovolná, nikoli nutná pro průběh zápisu. Někteří rodiče jsou pouze průvodci dítěte na jednotlivá stanoviště.

Na školách se kromě různého stupně participace liší též způsob podávání informací rodičům a též obsah informací.

Sedm škol rodiče informuje o školní zralosti a podmínkách odkladu. Uvádí, co má dítě u zápisu a na začátku roku zvládnout, o tom, jak a v jakém případě žádat o odklad školní docházky. Tři z nich informace sdělují písemně, prostřednictvím letáků na nástěnkách, nebo letáky předávají přímo rodičům. Další čtyři školy tyto informace rodičům sdělují ústně během krátkého pohovoru.

Šest škol bezprostředně po uskutečnění zápisu informuje rodiče o plnění úkolů a také o zjištěných nedostacích. Upozorňují na to, co je třeba s dítětem před nástupem do školy procvičit, případně navrhují kompenzaci prostřednictvím dílen pořádaných ve škole, nebo poskytují kontakty na specializovaná pracoviště.

Dvě školy využívají zápis k prezentaci pomůcek a učebnic, používaných ve výuce v prvních ročnících. Učebnice, sešity a práce současných prvňáků v obou případech nechávají k nahlédnutí na lavici v prostorách, kde probíhá zápis.

Jedna škola prostřednictvím informačního letáku nabízí předškolní kurzy českého jazyka pro cizince. V ostatních školách jsem neměla příležitost sledovat, zda takovou službu rodičům nabízí alespoň ústní formou.

Jedna škola během zápisu zve rodiče k rozhovoru, kde se zjišťuje motivace rodiny pro výběr školy. Rodiče se mohou v soukromí ptát na věci, které je zajímají a jsou požádáni o sdělení svých očekávání.

Kromě škol s rozšířenou výukou jazyků, kde se rodiče neúčastní zápisu dětí, ve všech případech byly v prostorách, kde zápis probíhal, k dispozici učitelky i vedení školy. Všichni byli připraveni rodičům odpovídat na nejrozličnější otázky.

1. 3. 4 Koncepce zápisu

Pozorování koncepce zápisu bylo orientováno na organizaci zápisu z hlediska času, prostoru a formy práce, na způsob hodnocení práce dítěte a dále na konkrétní sledované schopnosti a dovednosti.

Čtyři školy organizují pro děti tematicky zaměřený zápis – letos to byla témata Western, Cirkus, Putování se skřítky a Pohádkový zápis.

V devíti školách při zápisu plní úkoly předškolák sám za dozoru jednoho či dvou učitelů. V pěti školách děti také pracují samostatně, ovšem každým úkolem je provází jiný učitel. Jedna z těchto škol organizuje zápis, který se skládá ze tří částí a střídá se i způsob formy práce. Ve dvou školách pracují jeden nebo dva učitelé se skupinou dětí, ovšem ani v jednom případě nejde o skupinovou práci.

Dvě školy při zápisu spolupracují s psychologem, který v obou případech pracuje individuálně s každým dítětem.

V jedné škole děti zápisem provází žáci, vždy jeden žák na jednoho předškoláka. Pouze v případě, že přijde více dětí najednou, ujímají se dětí učitelky. Důvodem, proč zápisem provází žáci je podle učitelek snaha odbourat strach dětí z neznámého prostředí.

Šest škol pro zápis vytvořilo stanoviště, kterými děti prochází buď s rodiči, nebo s učiteli. Ostatních pět škol nechává děti plnit úkoly na jednom místě. Dvě školy kombinují oba způsoby organizace – některé úkoly děti plní na stanovištích, část potom u stolku s učitelkou. Na jedné ze třinácti škol přitom děti nemusí nutně projít všechna stanoviště.

Pět škol má pro děti k zápisu vypracovány pracovní listy, ostatní školy pak využívají školních pomůcek a sledují práci dětí.

Celkem jedenáct škol děti odměňuje výrobkem žáků, drobnou sladkostí, nebo speciálním kufříkem či batůžkem se školními potřebami.

Zápisy se odlišují také způsobem zaznamenávání výkonů dětí během zápisu. Osm škol výsledky vůbec nezaznamenává a v případě, že učitelky o nich podávají informace rodičům, pak bezprostředně po vykonání zápisu či dokonce jednotlivých úkolů. Čtyři z těchto škol dávají dětem na speciální list razítka, která slouží pro kontrolu, že dítě prošlo všechna stanoviště.

Pět škol v průběhu plnění úkolů vyplňuje hodnoticí arch, který umožňuje pracovat s výsledky zápisu v budoucnu a v případě výběrových škol slouží jako evidence výsledků žáků. Jedna další škola zaznamenává výsledky plnění úkolů pomocí razítek, jejichž umístění na archu značí míru úspěšnosti dítěte v jednotlivých úkolech.

Během zápisů se školy soustředí na sledování různých schopností a dovedností dětí. Všechny zkoumané školy zařazují úkoly, jejichž cílem je zjistit správnou nebo chybnou výslovnost. Většinou jde o krátký rozhovor s dítětem, v šesti případech se využívá recitování básně či zpěv písně.

Kromě jediné školy se při zápisu zjišťuje znalost základních barev, v devíti případech znalost základních geometrických tvarů, v sedmi případech znalost číslic v rozsahu do pěti a ve čtyřech případech znalost písmen.

V deseti školách učitelky pozorují správnost držení psacího náčiní. Čtyři školy se soustředí na sledování grafomotoriky, dvě školy si píší poznámky k pravolevé vyhraněnosti a jedna škola zjišťuje, zda se dítě umí podepsat.

Sedm škol pomocí různých úkolů posuzuje hrubou motoriku a koordinaci pohybů. Na pěti školách se pomocí navlékání korálků, zapínání knoflíků, nebo zavazování tkaničky kontroluje rozvoj jemné motoriky.

V oblasti matematických představ osm škol sleduje, zda dítě dokáže určit počet předmětů, čtyři školy nechávají děti rozhodnout co je větší a co menší. Ve třech školách mají děti posoudit, na kterém obrázku je více předmětů a na kterém méně. Prostorovou orientaci sledují také celkem ve třech školách.

V oblasti přípravy na čtení a psaní osm škol testuje zrakovou analýzu a syntézu a šest škol sluchovou analýzu a syntézu. Obojí testují jen čtyři z těchto škol.

Na osmi školách je jedním z úkolů dětí kresba lidské postavy, na jedné škole kresba libovolného námětu.

Tři školy sledují sociálně-emoční zralost a samostatnost dětí. Dvě z těchto škol jsou školy s rozšířenou výukou anglického jazyka. Obě tyto školy se také jako jediné zaměřují na sledování udržení pozornosti a schopnosti soustředění dětí.

Osm škol chce posoudit základní znalosti dětí a vývoj myšlení. Sedm škol sleduje komunikativnost dítěte, což souvisí též s osobností a sociálně-emočním vývojem. Dvě školy posuzují paměť dítěte a tři školy hodnotí celkové vystupování dítěte během zápisu.

Dvě školy se také ptají dětí na znalost angličtiny. Ani v jednom případě však nejde o školu s rozšířenou výukou jazyků.

Jedna škola zařadila mezi úkoly prostírání stolu, přičemž sledovala přiřazení správného počtu příborů k talíři a zručnost dětí. Navíc také úkol, který má podle názvu odkrýt strach z překonávání překážek. Jeho obsahem bylo překročit ze židle na židli vzdálenou asi 50 centimetrů.

1. 4 Závěry průzkumného šetření

1. 4. 1 Cíle zápisu

Sedm škol z celkových třinácti v průběhu zápisu plnilo předem stanovené cíle. Tři školy, které si kladly za cíl sledovat školní zralost dětí, ji nakonec nesledovaly ve všech oblastech a tak šlo spíše o orientační posuzování.

Ze dvou škol, které chtěly předškolákům zprostředkovat seznámení se školou hravou formou, dostala tomu závazku pouze jedna. Další spíše motivovala děti k plnění úkolů prostřednictvím obrázků a zajímavých pomůcek. Naopak dvě školy, jejichž cílem toto nebylo, zorganizovaly předškolákům zábavné odpoledne, v jehož rámci měly děti také plnit úkoly.

Z devíti škol, které si kladly za cíl během zápisu seznámit rodiče a děti s prostředím školy a s učitelkami, pouze čtyři cíl splnily. Ve všech případech však šlo o ukázkou učebnic pro první třídy a učeben, ve kterých nyní probíhá výuka prvních ročníků. Dále školy na nástěnkách zveřejňovaly informace o škole a školním vzdělávacím programu. Zápis využily též k prezentaci prací svých žáků. Žádná škola nepodávala globální informace o škole, k tomu ve všech případech slouží dny otevřených dveří. Na dvou školách, které si jako cíl vytyčily představit prostředí školy dětem a rodičům však nenabídli ani možnost prohlédnout si učebny. Rodiče zůstali na chodbě, kde ani na nástěnkách nenašli informace o škole.

1. 4. 2 Kritéria přijetí

Hodnotit kritéria přijímání je velmi složité, vzhledem k legislativě a poměru počtu předškoláků k počtu škol. Ty musí při přijímání dát přednost dětem ze spádových oblastí. Navíc je škola povinna přijmout každého žáka, který splňuje legislativou dané podmínky. Školsky nezralý žák proto musí nastoupit i pokud to škola považuje za nevhodné, v případě, že rodiče se rozhodnou nežádat o odklad školní docházky. Naopak děti, které by nároky školy již zvládaly bez obtíží mohou zůstat ještě rok v mateřské škole nebo doma, pokud se rodiče rozhodnou o odklad požádat a dostanou potvrzení z pedagogicko-psychologické poradny či od pediatra. Zatímco na některé školy se ročně hlásí více uchazečů, než škola předpokládá a může si vybírat, jiné školy bojují za každého žáka a přijímají každého, který přijde k zápisu. Právě na těchto školách však vzniká riziko přijetí dětí ještě nezralých pro nástup do prvního ročníku. Během mého pozorování se však ukázalo, že také školy, které neuvádí školní zralost jako kritérium přijetí, sledují připravenost dítěte, aby mohly rodičům doporučit způsob nápravy některých nedostatků nebo obtíží.

Přijímání sourozenců již přijatých žáků je logickým opatřením, které umožňuje dětem sdílet zkušenosti se školou a zároveň ulehčuje rodičům situaci s doprovázením dětí do školy a ze školy, s návštěvami třídních schůzek a jiných akcí organizovaných školou.

Motivace k výběru školy je většinou v žebříčku kritérií řazena až na konec, avšak pokud je to třeba, zohledňuje se. Stejně tak je to s výběrem dětí podle pohlaví.

Naopak kritérium zvládnutí specifických požadavků figuruje ve dvou případech na prvním místě. Přesto nejde ani v jednom případě o kritérium jediné a nelze díky němu zápis považovat za přijímací zkoušku. Obě školy se zařazením tohoto kritéria snaží zamezit přijetí žáků, kteří by nedokázaly zvládnout zvýšenou náročnost výuky a zažívali tak pocit neúspěchu. Školy se chtějí vyhnout odchodu žáků během školního roku.

1. 4. 3 Spolupráce s rodinou

Před zápisem:

Jak se ukázalo, před zápisem se školy soustředí především na strategie, jak oslovit rodiče a přivést jejich děti právě k nim. Všechny školy, vybrané pro výzkum, se prezentují na internetu. Zde rodiče naleznou základní informace, často též fotografie a především kontakty na školu. Nejrozšířenějším způsobem, jak rodičům přímo sdělit informace a zároveň prezentovat školní zařízení je den otevřených dveří. V jeho rámci rodiče často mohou nahlédnout do učebnic, prohlédnout si pomůcky a někdy též mají možnost zúčastnit se přímo výuky.

Ukázkové hodiny a návštěvy rodičů ve více než polovině zkoumaných škol ukazují na trend otevřenosti školy. Rodiče si do jisté míry mohou udělat představu nejen o vybavení školy, ale též o způsobech práce učitelů, o používaných metodách a přístupu k dětem. Pro objektivnější představu jsou vhodnější běžné hodiny, na které se rodiče objednají. Ukázkové hodiny naopak mohou být využity tak, aby se během nich rodičům prezentovalo více metod práce, různé způsoby organizace hodin a podobně.

Dílny pořádané pro děti slouží spíše ke zprostředkování prvního kontaktu se školou, učiteli a ostatními žáky. Až na jednu výjimku jejich cílem ještě není připravovat děti na vstup do školy, ale postupně je zvykat na nové prostředí a lidi.

O spolupráci školy a rodiny jako takové v tomto období na základě zkoumání nelze hovořit. Škola podává informace, rodiče se snaží zorientovat v nabídce škol. V případě, že se rodiče účastní dílen pro děti, podílí se společně na začátcích socializace dítěte a na jeho uvedení do světa školáků. Tyto akce jsou ovšem vždy organizovány školou samotnou a rodiče do jejich obsahu a cílů nijak nezasahují.

Během zápisu:

Během pozorování průběhu zápisů se ukázalo, že rozdíly ve spolupráci s rodinou se projevují ve dvou směrech. Tím jedním je míra účasti rodičů na plnění úkolů, tím druhým způsob a obsah komunikace školy s rodiči. Míra účasti byla závislá na charakteru zápisu a na cílech zápisu. V případě, že si škola klade za cíl během zápisu prověřit školní zralost, měla by se pokusit alespoň na krátkou dobu a přinejmenším vzdálenostně oddělit dítě od rodičů. Měla by se tak prokázat schopnost dítěte odpoutat

se od bezpečí rodiny a samostatně pracovat v neznámém prostředí. Všechny školy, které tento cíl zápisu uvedly, rodičům aktivní účast ani doprovod dětí nedovolily. Pouze dvě školy, které však chtěly školní zralost otestovat orientačně, umožnili rodičům být dítěti neustále na blízku.

Polovina zkoumaných škol rodičům poskytuje informace o tom, co je školní zralost, co má zvládnout předškolák, popřípadě co dělat, když dítě tyto nároky nezvládá. V dnešní době, kdy mají rodiče k dispozici internet i odborné publikace, se může zdát, že škola již v tomto ohledu nemusí informace poskytovat. Během mého pozorování se však ukázalo, že rodiče si právě v tomto ohledu nejsou svými vědomostmi jisti a jejich otázky směřují právě ke zjištění, co vlastně se od předškoláka čeká a co naopak ne. O odkladu mají rodiče více méně jasno, ačkoli jejich důvody pro podání či nepodání žádosti se často neshodují s požadavkem na přijetí dítěte do školy v období připravenosti na školní docházku.

Méně než polovina škol informuje rodiče o tom, jak si děti vedly u zápisu. Přitom dvanáct škol si dalo za cíl sledovat školní zralost, přičemž výsledky tohoto sledování pouze tři školy využijí samy během přípravných dílen. Navíc dvě z těchto tří škol patří i mezi těch šest, které rodiče o výsledcích informuje. Obě školy s rozšířenou výukou jazyků o výsledcích informují až s odstupem, přesto zůstávají čtyři školy, které školní zralost sice sledují, ale výsledky tohoto sledování rodičům nesdělí. Přesto je možné se domnívat, že vzhledem k otevřenosti všech těchto škol k podávání informací během zápisů, by škola výsledky sledování rodičům sdělila, pokud by se o ně sami zajímali, nebo pokud by učitelky během zápisu zjistila závažné nedostatky.

V žádné ze zkoumaných škol se rodiče přímo nepodíleli na vzniku nebo organizaci zápisů. Byli v roli návštěvníků a průvodců dětí. Ke spolupráci jako takové proto nedošlo.

Po zápise:

Téměř všechny školy zahajují spolupráci s rodiči přijatých dětí již ve školním roce předcházejícím nástupu budoucích prvňáčků. Ve všech případech se tato spolupráce zahajuje informační třídní schůzkou. Školy tak díky přípravě rodičů na to, co je v září čeká, ulehčují vstup do školy též dětem. Zamezují totiž situacím, kdy dítě přijde do školy bez důležitých pomůcek a vybavení, s tím, že neví co se bude první den nebo týden ve škole dít a podobně. Jen jediná škola umožňuje rodičům podílet se na

plánování výběrem metody výuky čtení. Také umožňuje rodičům výběr třídní učitelky, což může vést ke zkvalitnění vztahů a ke snadnější spolupráci v budoucnu.

Téměř polovina ze zkoumaných škol pořádá pro budoucí prvňáčky dílny, čímž jim ulehčuje vstup do školy a přesouvá část adaptačního procesu již na období před samotným vstupem žáků do školy. Pět z těchto škol, které navíc organizují dílny jako kompenzační cvičení nedostatků dětí, přispívá k zajištění větší úspěšnosti předškoláků v prvním ročníku základní školy.

Účast rodičů na těchto dílnách však opět naznačuje malou či dokonce žádnou přímou spolupráci školy a rodiny. Školám jde spíše o odpoutání dítěte od rodičů, než o budování vztahů mezi školou a rodinou.

1. 4. 4 Koncepce zápisu

Z hlediska organizace zápisů se ukázalo, že učitelé preferují pracovat individuálně s každým dítětem zvlášť. Děti se tak nemusí potkat s více než dvěma, někdy dokonce jen jedním novým člověkem, kterým je učitelka, která zápisem dítě provádí. Lze se též domnívat, že takový způsob organizace některým dětem prospívá proto, že se nemusí bát posměchu druhých dětí, které by byly přítomny neúspěchu v některém úkolu. To může být zároveň nevýhodou v případě, že dítě se ve skupině vrstevníků bude cítit bezpečněji, než když musí čelit nové situaci o samotě. Vedení celé skupiny dětí jedním učitelem si vybrala jen jediná škola, avšak zde šlo pouze o hromadné zadávání úkolů, ovšem děti spolu nijak nespolupracovaly a jejich výsledky byly ostatním dětem utajeny. Tento způsob organizace zápisu měl zajistit otestování co největšího množství dětí, vzhledem k počtu zájemců o tuto školu.

Spolupráce učitelů s psychologem během zápisu zřejmě není běžná. Podle výpovědí učitelů se školy spoléhají na diagnostiku dětí v pedagogicko-psychologické poradně. V tomto případě však záleží na rodičích, zda poznají, že jejich dítě návštěvu tohoto zařízení potřebuje a také zda jej tam přivedou. Navíc ne všechny školy rodiče o možnosti či vhodnosti návštěvy poradny informují.

Vzhledem ke způsobu zaznamenávání výkonů žáků se projevil záměr některých škol pracovat s výsledky zápisu v průběhu dílen pořádaných před nástupem

děti do prvního ročníku. Tyto školy si zaznamenávaly výkony dětí do archů, aby je mohly uchovat. Stejně tomu bylo u obou škol s rozšířenou výukou jazyků, které tak mohou rodičům podat vysvětlení k nepřijetí dítěte. Všechny tyto školy si kladly za jeden z cílů zápisu posouzení školní zralosti dítěte. Takový způsob zaznamenávání výkonů tomuto cíli plně vyhovuje.

Z výsledků pozorování konkrétních úkolů vyplývá, že nejvíce školám záleží na posouzení výslovnosti dětí. V průběhu zápisů se také ukázalo, že právě v této oblasti mívají děti největší potíže. Učitelky potvrzují, že se počet dětí s logopedickou vadou zvyšuje a mnohé děti přichází k zápisu s tím, že jsou již v logopedické péči ve specializovaných zařízeních.

Téměř všechny školy též sledují držení psacího náčiní, a právě na chyby držení nejčastěji upozorňují rodiče. V žádné škole jsem se nesetkala s tím, že by učitelé rodičům vysvětlovali, jak se správně drží tužka, nebo že by rodičům doporučili zvláštní pomůcky podporující správné držení. Rodiče byli vždy pouze upozorněni na špatné držení a na nutnost nápravy.

Další často sledovanou dovedností bylo pojmenování geometrických tvarů a barev. Během pozorování se ukázalo, že v této oblasti jsou děti velmi dobře připraveny. Více než polovina škol se též zaměřila na kresbu lidské postavy a předčíselné představy.

V přípravě na čtení a psaní školy upřednostňují zjišťování úrovně zrakové analýzy a syntézy před sluchovou analýzou, v jednom případě i syntézou.

Nejméně se školy zaměřují na sociálně-emoční zralost, úroveň myšlení, pozornosti a paměti. Jde přitom o schopnosti, jejichž dosažená úroveň nejvíce ukazuje na vyzrálost dítěte a jeho připravenost na zvládání požadavků školní docházky. Jsou též méně ovlivnitelné než například dovednost pojmenovat barvy, tvary a podobně. Posouzení těchto schopností není jednoduché a to může být důvodem, proč se mu školy vyhýbají. Právě zde se ukazuje jako žádoucí spolupracovat při zápise s psychologem či speciálním pedagogem, kteří mohou snáze rozkrýt nedostatky nebo naopak nadprůměrné výkony v oblastech myšlení, paměti a pozornosti.

Na závěr lze konstatovat, že většina škol se v různé míře snaží posoudit školní zralost dítěte a upozornit rodiče na zásadní nedostatky, které mohou být až s jejich pomocí, či úsilím rodičů, kompenzovány ještě před nástupem dítěte do prvního

ročníku základní školy. Úkol komplexního posouzení školní zralosti a odhalení méně zjevných nedostatků se přesouvá na pedagogicko-psychologickou nebo logopedickou poradnu. Zde školy většinou předpokládají, že informovanost o možnosti návštěvy těchto zařízení zajistí mateřské školy nebo odborné publikace a články.

2 Zjišťování specifík práce učitele na počátku školní docházky

2. 1 Cíl a organizace průzkumného šetření

V teoretické části diplomové práce jsou popisována specifika adaptačního období na školní docházku a v souvislosti s nimi i specifika práce učitele v tomto období. Druhá část výzkumného šetření se proto zabývá zjišťováním využívání zvláštních způsobů a metod práce učitelů prvního ročníku základních škol.

Především jde o to zjistit, zda učitelé vnímají období adaptace na školní docházku s jeho specifiky a s adaptací proto pracují. Dále by měl průzkum ověřit míru a způsob spolupráce mezi učiteli a rodinami žáků. Třetí oblastí průzkumu jsou pak konkrétní metody, které učitelé využívají respektive nevyžívají na počátku školní docházky.

Pro účely průzkumného šetření byl vypracován dotazník, který byl ověřen a upraven učitelkou prvního ročníku jedné z pražských základních škol. Ověření dotazníku mělo odhalit nejasnosti v zadání dotazníku i ve formulaci otázek. Upravené dotazníky byly distribuovány do náhodně vybraných základních škol v rámci celé České republiky, ale vzhledem ke specifikaci jejich obsahu na něj mohly odpovídat pouze učitelé současných prvních ročníků, nebo učitelé, kteří alespoň jednou první ročník vedli. Výsledky a závěry průzkumného šetření tedy vychází ze čtyřiceti pěti vyplněných dotazníků.

2. 2 Metody průzkumného šetření

Pro účely průzkumného šetření jsem zvolila dotazník, který umožňuje oslovit větší počet respondentů. Další výhodou dotazníku je snadná administrace a vyhodnocení získaných dat. Vzhledem k množství specifík práce učitele na počátku školní docházky by jiná forma průzkumu překračovala rozsah diplomové práce. Ze stejného důvodu jsou otázky koncipovány jako výroky se čtyřmi až pěti variantami dokončení. Učitelé mají zvolit tu variantu, se kterou se nejvíce ztotožňují. Výroky zjišťují jejich postoj k adaptačnímu období žáků prvních tříd, způsoby a míru spolupráce s rodinou a také specifické metody práce. Celkem učitelé odpovídají na devět otázek, z nichž dvě žádají doplnění odpovědi. V závěru dotazníku mají učitelé prostor pro vyjádření poznámek k dotazníku a ke zpřesnění svých odpovědí.

Ukázka vyplněného dotazníku je součástí příloh.

2. 3 Výsledky průzkumného šetření a jejich diskuse

Jak již bylo zmíněno, dotazník sestává z devíti výroků, z nichž dva mají být učiteli doplněny o konkrétní metody, formy práce či pomůcky. Výroky se zaměřují na různé aspekty adaptace na školní docházku, proto při jejich vyhodnocování bude u každého uveden cíl jeho zařazení do dotazníku a následně jeho vyhodnocení s uvedením poznámek učitelů.

1. Na začátku školního roku pracuji na tom, abych žákům ulehčila období adaptace na školní docházku.

- a) nikdy**
- b) pouze, když má některý žák potíže s adaptací**
- c) ano, ale jen okrajově**
- d) ano**

Jaké konkrétní metody, formy, pomůcky používáte?

První výrok zjišťuje míru a způsob účasti učitele na adaptaci dětí na školní docházku. Průzkumné šetření ukázalo, že všichni dotazovaní učitelé na začátku školního roku v prvním ročníku základní školy přizpůsobují práci specifickým zvláštnostem adaptačního období, přičemž tři učitelé volí specifické metody práce jen v případě, že má některý žák potíže s adaptací. Všichni ostatní učitelé pracují specifickým způsobem se všemi dětmi ve třídě.

Zde je třeba se zamyslet, zda jsou adaptační obtíže žáků vždy zjevné a učitelé na ně tak mohou reagovat. V případě učitelů, kteří podporují úspěšnou adaptaci u všech dětí se riziko zanedbání snižuje a zároveň je podporována prevence neúspěšné adaptace na školní docházku.

Jeden z učitelů, kteří na počátku školní docházky pomáhají z adaptací jen některým žákům dodává, že *„celý počátek školního roku v 1. ročníku je de facto veden v duchu „usnadnění“ adaptace žáků na školní docházku (vyplývá to ze samotné podstaty startu školní docházky – je to zcela nová situace). To však nelze činit nějakými ústupky a slevováním z požadavků, nýbrž obecnou vlností a důsledností zároveň. Jedinou výjimkou mohou být žáci, kteří mají nějaký diagnostikovaný problém.“*

Nejčastěji učitelé na začátku školního roku k podpoře úspěšné adaptace využívají **hry**, celkem tento fakt uvádí dvacet dva učitelů. Vzhledem k odpovědím na otázku číslo devět se však lze domnívat, že hry využívá i více z dotazovaných učitelů. Druhou nejvíce využívanou metodou je **komunitní kruh**, kde žáci sdílí své dojmy a zážitky, sdělují svá přání a potřeby. Sedm učitelů uvádí čtení **pohádek** a práci s nimi jako s něčím blízkým a známým dětem přicházejícím z mateřské školy. Stejný počet učitelů si vymezuje čas na individuální **rozhovory** s dětmi. Dalšími metodami jsou **seznamovací hry** a vytváření **příjemného prostředí** a atmosféry ve třídě. Obě metody byly uvedeny v pěti případech. Čtyřikrát bylo zmíněno **časté střídání činností**, **využívání názorných pomůcek** a obrázků a také **skupinová práce**. V tomto případě se lze domnívat, že tyto metody učitelé využívají během celého roku, nikoli jen v období adaptace žáků na školní docházku. Jedna učitelka poukazuje na postupné zvětšování okruhu spolupracovníků, dvojice – menší skupina – větší skupina – společná práce. Jiní učitelé volí nejdříve společnou práci, poté skupinovou. Zde zřejmě záleží na složení třídy a na tom, kterým dětem vyhovuje který postup více.

Mezi další jednou či dvakrát zmíněné metody patří „ledolamky“, pozitivní zpětná vazba a pozitivní přijetí, účast rodičů ve výuce, dodržování pravidelného režimu, zařazování výtvarných činností, zpěvu, dramatické výchovy a práce s dětskými knihami a časopisy. Dvě učitelky zdůrazňují dostatek pohybu žáků a nutnost seznámení dětí s prostředím celé školy. Ve dvou případech se ve školách pro prvňáky připravuje adaptační projekt. Kromě adaptačních projektů je vzhledem k charakteru zmíněných metod možné se domnívat, že jsou využívány mnohem častěji, avšak učitelé je nezmiňují v dotazníku.

Nejvíce využívanými pomůckami na počátku školní docházky jsou maňásci a jiné hračky, prostřednictvím kterých učitelé s dětmi komunikují. Dále učitelé využívají polštáře na vytvoření příjemné atmosféry, deskové hry a masky pro dramatizaci.

2. Dítěti, které jeví známky nepřízpůsobení na školní docházku se věnuji

- a) stejně jako ostatním žákům**
- b) stejně jako ostatním žákům, ale informuji rodiče**
- c) spíše více než ostatním žákům**
- d) daleko více než ostatním žákům**
- e) mám pro žáka IVP**

Cílem druhého výroku je zjistit, v jaké míře se učitelé věnují žákům, u kterých se projevují obtíže s adaptací na školní docházku. Dvacet tři učitelů uvádí, že se takovým žákům věnují spíše více než ostatním dětem. Osmnáct učitelů se jim věnuje dokonce daleko více než ostatním žákům a pouze dva učitelé se takovým žákům věnují stejně jako ostatním, avšak o potížích informují rodiče. Dva učitelé mají pro žáky s obtížemi vypracovaný individuální vzdělávací plán.

Jedna z učitelek dodává, že IVP má pouze pro děti diagnostikované v pedagogicko-psychologické poradně, další dvě učitelky které s dětmi pracují daleko více než s ostatními žáky navíc informují rodiče o potížích, které dítě má a společně pracují na jejich překonání. Vzhledem k odpovědím na otázku tři je však možné považovat informovanost rodičů o potížích jejich dětí za samozřejmou téměř ve všech případech. Zde se pravděpodobně odráží omezená výpověď výroků a v této části dotazníku by pro případný další výzkum bylo vhodné přidat další varianty.

3. Na začátku školního roku spolupracuji s rodinami žáků

- a) vůbec**
- b) stejně jako po celý rok**
- c) více než po zbytek roku, ale spíše kvůli administrativě**
- d) více než po zbytek roku, usnadňuje to adaptaci**

Cílem tohoto výroku je zjistit míru spolupráce učitele s rodinami žáků na podpoře úspěšné adaptace na školní docházku. Čtyřicet jedna učitelů spolupracuje s rodiči dětí více než po zbytek roku, aby žákům ulehčili adaptaci na školní docházku. Dvanáct učitelů s rodiči spolupracuje stejně jako po zbytek roku a čtyři učitelé uvádí, že s rodinou spolupracují více, ale spíše kvůli administrativě.

Dvě učitelky dodávají, že častější spolupráce s rodinou je vyžadována spíše ze strany rodičů, kteří se snaží zjistit, jak si vede jejich dítě. Obě ze své strany s rodiči spolupracují stejně jako po celý rok. Jedna z učitelek uvádí také jako důvod častější komunikace seznámení s rodinou, zjišťování zázemí žáka a podmínek jeho učení doma.

4. Při komunikaci s rodinami žáků preferuji

- a) hromadné setkání po způsobu třídních schůzek**
- b) telefonický rozhovor nebo kontakt přes e-mail**
- c) individuální schůzku**
- d) pouze krátké vzkazy do notýsku či žákovské knížky**
- e) jiné -**

Vzhledem k míře spolupráce školy a rodiny jsem považovala za důležité zjistit také způsob komunikace učitelů s rodiči. Ukázalo se, že učitelé většinou kombinují různé způsoby komunikace s rodinou, nejvíce však využívají individuální schůzku – celkem čtyřicet tři učitelů. Tento způsob nejlépe vyhovuje spolupráci rodiny a učitele na řešení případných potíží žáka a je proto pozitivním jevem. Osmnáct učitelů využívá pro komunikaci s rodiči prvňáčků hromadné třídní schůzky, sedmnáct pak telefonický rozhovor nebo kontakt přes e-mail. Devět učitelů považuje za výhodné také psaní krátkých vzkazů do notýsku nebo žákovské knížky. Čtyři učitelé využívají také možnost schůzky rodiče, učitele a žáka společně s nimi. Jedna učitelka uvádí mimo jiné i sdělování informací a komunikaci skrze webovou stránku třídy.

Často učitelé poukazují na to, že způsob komunikace se mění podle závažnosti sdělení a také podle fáze řešení případných potíží. Nepřímá komunikace většinou slouží ke sdělení, které je spojeno s pozvánkou na individuální schůzku.

5. Na začátku školního roku dovoluji žákům, aby si do školy přinesli svou oblíbenou hračku

- a) nikdy
- b) každému, ale pouze výjimečně
- c) jen dětem, které jeví známky nepřizpůsobení na školní docházku
- d) každému žákovi

Jelikož hračka je považována za důležitý prvek propojení školy s domovem a tedy za důležitý aspekt ulehčení adaptace, byl i tento výrok zařazen do dotazníku. Třicet šest učitelů uvedlo, že dovolují všem žákům nosit si do výuky hračku, jedna učitelka však dodává, že podmínkou je uschování hračky do tašky v době výuky. Pak se nabízí otázka, zda není přínos hračky pro úspěšnou adaptaci potlačen. Domnívám se, že záleží na individualitě dítěte, jelikož některému může pomoci jen vědomí, že je mu hračka na blízku, ačkoli ji přímo nevidí. Sedm učitelů dovoluje dětem nosit si hračky jen výjimečně, jedna učitelka žákům nikdy hračky do výuky nosit nedovoluje a jedna toto dovoluje jen žákům, kteří jeví známky nepřizpůsobení na školní docházku. Hodnotím jako pozitivní, že případů, kdy si děti nesmí hračku do školy přinést je značná menšina.

6. Utváření vztahové sítě ve třídě

- a) nesleduji
- b) si všímám, jen pokud se vyskytne nějaký problém
- c) sleduji
- d) podporuji zařazováním speciálních cvičení (nebo jinak)

Jaké konkrétní metody, formy, pomůcky používáte?

Další oblastí adaptace na školní docházku je socializace žáků. Cílem otázky je zjistit míru a způsob účasti učitele na podpoře utváření kolektivu třídy. Utváření vztahové sítě ve třídě třicet čtyři učitelů podporuje zařazováním speciálních cvičení či volbou specifických metod a forem práce. Dalších jedenáct učitelů utváření vztahové

sítě sleduje, ale tomuto procesu nenapomáhá. Žádný z učitelů neuvedl variantu, která nabízí distancování se od procesu vytváření vztahů, což se jeví jako velice pozitivní fakt. Někteří učitelé považují vytvoření přátelského kolektivu za klíčový moment v adaptaci dětí na školní docházku.

Šestnáct učitelů na počátku školní docházky využívá k podpoře utváření kolektivu **psycho-sociální hry** a hry zaměřené na komunikaci. Je to nejvíce využívaná metoda. Jedenáct učitelů využívá **komunitní kruh**, a osm učitelů vytváří příležitosti ke **skupinové práci**. Pět učitelů uvedlo, že utváření vztahové sítě ve třídě podporují vytvářením **modelových situací a dramatizací**. Tři učitelé preferují na začátku roku uspořádat pro žáky **společnou akci mimo školu**, zmiňují školní výlet, procházku nebo dokonce školu v přírodě. Děti tak získají společné zážitky o kterých mohou hovořit. Dvě učitelky využívají **jednoduché sociogramy**, kreslené a hravé. Další metody se objevovaly již jednotlivě – karty se jmény, které dětem usnadní zapamatování spolužáků, vyprávění o sobě, využívání fotografií ke tvorbě společné fotogalerie, tvorba společné výtvarné práce, tanečky přátelství, společné stavby ze stavebnice a společné pomůcky pro několik dětí které se o ně mají dělit.

7. Školní pravidla

- a) **musí všichni žáci dodržovat hned od začátku**
- b) **mohou být ze začátku některými méně adaptabilními žáky překračovány**
- c) **nemusí být zpočátku striktně dodržovány**
- d) **zpočátku nemusí být dána, jsou zbytečná**

Cílem tohoto výroku je zjistit postoj učitele k porušování pravidel, na která si žáci zvykají s nástupem do školy. Třicet dva učitelů se shoduje, že pravidla musí dodržovat všichni žáci bez výjimky hned od začátku roku. Často se však objevuje poznámka, že pravidla se zavádí postupně, nikoli najednou. Po nedodržení nenásleduje postih, ale vysvětlení pravidla a jeho důležitosti. To vyplývá z faktu, že děti se pravidla učí jako cokoli jiného a proto mohou dělat chyby v jejich dodržování, dokud se je nenaučí chápat a dodržovat. Sedm učitelů zpočátku nevyžaduje od méně adaptabilních žáků striktní dodržování pravidel a šest učitelů toto nevyžaduje ode všech žáků ve třídě.

8. Školní pravidla

- a) jsou dána učitelem pro všechny žáky stejně
- b) jsou dána učitelem, ale přizpůsobují se individuálně dětem, které mají potíže s adaptací na školu
- c) vymýšlím společně s dětmi a to pro všechny žáky stejně
- d) vymýšlím společně s dětmi a přizpůsobuji se individuálně dětem, které mají potíže s adaptací na školu

V souvislosti s dodržováním pravidel dvacet devět učitelů vytváří pravidla společně se žáky a závazně pro všechny. V devíti případech učitelé sami tvoří školní pravidla, z toho sedm učitelů pro všechny žáky stejně, dva učitelé přizpůsobují pravidla dětem, které mají potíže s adaptací. Dalších sedm učitelů, kteří přizpůsobují pravidla některým žákům, přitom při jejich tvorbě spolupracuje se žáky.

Jedna z učitelek doporučuje „aby, pokud má dítě problém, zavedla učitelka nějaké signály nebo něco podobného, které jdou mimo ostatní a ti o nich neví – dítěti to může pomoci.“

Domnívám se, že společné tvoření a postupné zavádění pravidel může zajistit jejich jasné chápání a větší chuť je dodržovat. Také souhlasím se zaváděním stejných pravidel pro všechny žáky, individuální přístup lze podle mého názoru zajistit při řešení každého jednotlivého prohřešku. Myslím, že ostatním žákům by dělalo potíže dodržovat pravidla s vědomím, že někdo jiný tato pravidla smí dodržovat.

9. Hra na začátku školní docházky

- a) je v hodinách nepřípustná
- b) je vhodná, pokud jsou žáci unaveni
- c) je užitečná ve výuce, například didaktická hra
- d) je hlavní náplň výuky

Poslední výrok si klade za cíl zjistit, jakou úlohu hraje ve výuce na počátku školní docházky hra. Žádný z dotazovaných učitelů nesouhlasí s výrokem, že hra je na počátku školní docházky v hodinách nepřípustná. Dále učitelé často označují více variant výroku o hře. Třicet šest učitelů považuje hru za užitečnou ve výuce. Šestnáct učitelů ji dokonce označuje za hlavní náplň výuky na počátku školní docházky, což odpovídá výroku jedna a šest, kde učitelé často uvádí hru jako jednu z metod podpory adaptace žáků. Třináct učitelů hru zařazuje v případě, že jsou žáci unaveni. Jedna paní učitelka upozorňuje na důležitost poznávací a stmelovací funkce hry.

2. 4 Závěry průzkumného šetření

Průzkumné šetření bylo provedeno s cílem zjistit, zda učitelé vnímají období adaptace na školní docházku s jeho specifiky a s adaptací proto pracují. Dále s cílem zjistit míru a způsob spolupráce mezi učiteli a rodinami žáků a nakonec také s cílem zjistit, které metody, formy práce a pomůcky učitelé využívají respektive nevyžívají na počátku školní docházky. Ukázalo se, že učitelé vnímají období adaptace jako významné období, které mohou ovlivnit svým zásahem a pomoci tak žákům ve škole uspět. Velká většina učitelů podporuje úspěšnou adaptaci zvýšenou spoluprací s rodinami žáků, využitím doporučených metod práce, které jsou zmíněny v teoretické části diplomové práce.

Zdá se, že učitelé na počátku školní docházky kladou důraz na vytvoření příjemného prostředí, kde mají děti k dispozici předměty připomínající jim domov nebo mateřskou školku, tedy známé a bezpečné místo. Zároveň s dětmi hrají hry a čtou pohádky, což jsou činnosti jim přirozené, kompenzující dobu práce, která se školou přichází. Utváření kolektivu třídy učitelé častěji než během celého školního roku podporují zařazováním aktivit, které děti učí naslouchat, respektovat druhé, vcítit se do situace ostatních a spolupracovat.

Pro účely průzkumu byl zvolen dotazník, který se osvědčil pro zmapování základních informací o práci učitelů na počátku školní docházky. Pro budoucí využití dotazníku bych doporučila zařadit také položky s výběrem metod, které učitelé využívají respektive nevyžívají na počátku školní docházky. Volné vypisování metod totiž ztrácí výpovědní hodnotu, pokud učitelé některé z nich zapomenou zmínit. Například dotazník neposkytl informaci o práci s režimem dne a využívání rituálů, které žákům usnadňují orientaci v harmonogramu dne a zajišťují získání pocitu bezpečí. Přestože se o denním režimu dvě učitelky zmínily, předpokládám, že v této oblasti žákům pomáhá větší počet učitelek, které jen tento fakt do metod nezahrnuly.

Pro případný následný průzkum bych doporučila na základě vybraných dotazníků připravit řízený rozhovor s učiteli, který by pomohl prohloubit informace v některých konkrétních aspektech práce učitele. Dále by bylo vhodné účastnit se v rozsahu dvou týdnů až jednoho měsíce výuky v první třídě s cílem sledovat jeden nebo více aspektů práce učitele na počátku školní docházky.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci *Specifika práce učitele při vstupu žáka do první třídy* jsem se pokusila postihnout charakteristiky období adaptace na školní docházku společně s problémy, které mohou v tomto období nastat. Současně jsem se snažila shrnout specifika práce učitele, jehož úkolem je pomoci dětem na počátku školní docházky v procesu adaptace. Dále jsem vypracovala dotazník a pozorovací arch, prostřednictvím kterých jsem uskutečnila průzkumná šetření na základních školách. V rámci jedné části průzkumu jsem měla možnost sledovat a srovnávat průběh zápisu do povinné školní docházky.

Jak se ukázalo, období adaptace na školní docházku je důležitým momentem jak pro vývoj dítěte, tak pro utváření jeho postojů k dalšímu vzdělávání. Úspěšná adaptace na školní docházku je klíčem k jejímu úspěšnému absolvování. Učitelé přitom mohou ovlivnit adaptaci dítěte po všech stránkách – z hlediska utváření vztahů ve třídě, z hlediska vytváření příjemného a bezpečného prostředí, stejně jako z hlediska organizace práce a výběru metod. Svůj vliv mohou uplatnit také při přijímání žáků, ačkoli nemohou o přijetí nebo nepřijetí sami rozhodnout.

Prostřednictvím průzkumného šetření bylo možno sledovat, že učitelé se více či méně snaží posoudit školní zralost dětí a v rozsahu vymezeného času se dozvědět o dítěti a jeho rodině co nejvíce. Bohužel výsledky zápisů nebyly mnohdy využity k nápravě nedostatků a ztrácel se tak smysl zjišťování zralosti, který je zdůrazněn v teoretické části této práce. Pozitivním zjištěním byla míra organizování přípravných dílen pro předškoláky, které svým obsahem a cíly často umožňují úspěšnou adaptaci dětí na školní docházku. Dotazníkový průzkum poukázal na fakt, že učitelé jsou si vědomi závažnosti specifik vstupu žáka do základní školy a snaží se pracovat v souladu s teoretickými poznatky.

Dle mého názoru je téma této diplomové práce aktuální především z pohledu koncepce současné základní školy, která prostřednictvím rámcového vzdělávacího programu a školních vzdělávacích plánů zdůrazňuje rozvoj klíčových kompetencí a mezi nimi i kompetenci k učení. Dále se v období adaptace na školní

docházku promítá individualizovaný přístup k žákům a práce s jejich individuálními schopnostmi a předpoklady.

Domnívám se, že je velice důležité pomoci dětem již na startu jejich vzdělávací dráhy a pokusit se pomoci každému žákovi zažít pocit úspěchu ve škole. Myslím také, že se vyplatí důkladně posoudit školní zralost dětí, pracovat s rodinou na kompenzaci nedostatků dětí a na začátku školního roku si vymezit čas pro vytvoření příznivých podmínek pro učení. Pokud uděláme vše pro to, aby děti přicházely do školy beze strachu a dokonce se tam těšily, pak bude mnohem méně obtížné naplnit všechny cíle, které si primární vzdělávání klade.

SEZNAM POUŽITÉ A PROSTUDOVANÉ LITERATURY

Andersonová, J.; Fischgrundová, S.; Lobascherová, M.: Dobrý start do škol. Portál, Praha 1993.

Beníšková, Tereza: První třídou bez pláče. Grada, Praha 2007.

Gavora, Petr: Učitel a žáci v komunikaci. Paido, Brno 2005.

Geist, Bohumil: Psychologický slovník. Vodnář, Praha 2000.

Helus, Zdeněk: Sociální psychologie pro pedagogy. Grada, Praha 2007.

Helus, Z.; Hrabal, V.; Kulič, V.; Mareš, J.: Psychologie školní úspěšnosti žáků. SPN, Praha 1979.

Keller, G.; Thewaltová, B.: Jdeme do školy – Jak mohu pomoci našemu školákovi. Nakladatelství Nový život, Praha 1994.

Klégrová, Jarmila: Máme doma prvňáčka. Mladá fronta, Praha 2003.

Kolláriková, Z.; Pupala, B.: Předškolní a primární pedagogika. Portál, Praha 2001.

Kolář, Z.; Šikulová, R.: Hodnocení žáků. Grada, Praha 2009.

Kořínek, Miroslav: Dítě na počátku školní docházky. Universita Karlova, Praha 1974.

Králíková, M.; Singerová-Nečasná, J.: Rodina a škola ve výchovné spolupráci, SPN, Praha 1985.

Kreislová, Zdenka: Krok za krokem 1. třídou. Rady pro učitele. Praha, Grada 2008.

Krejčová, V.; Kargerová, J.: Začít spolu, Metodický průvodce. Portál 2003.

Krowatschek, D.; Domsch, H.: Do školy beze strachu. Computer press, Brno 2007.

Kučera, Miloš: Prvňák in: Pražská skupina školní etnografie: Dítě od první do páté třídy. Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.

Kučera, Miloš: První třída in: Pražská skupina školní etnografie: Dítě od první do páté třídy. Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.

Langmeier, J.; Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada 1998.

Lisá, L.; Kňourková, M.: Vývoj dítěte a jeho úskalí. Praha, Avicenum 1996.

Mareš, J.; Průcha, J.; Walterová, E.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 1998.

Martin, M; Waltmanová – Greenwoodová, C.: Jak řešit problémy dětí se školou. Portál, Praha 1997.

Nelešovská, Alena: Jak se děti učí hrou. Grada, Praha 2004.

Nelešovská, Alena: Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Grada, Praha 2005.

Říčan, P.; Vágnerová, M. a spolupracovníci: Dětská klinická psychologie. Avicenum, Praha 1991.

Spilková, Vladimíra: Proměny primární školy a vzdělávání učitelů v historicko-srovnávací perspektivě. Praha, PedF UK 1997.

Třesohlavá, Z.; Černá, M.; Kňourková, M.: Dříve než půjde do školy. Praha, Avicenum 1990.

Vágnerová, Marie: Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Praha, Karolinum 2001.

Vinklerová, Vendula: Využití kresby postavy v diagnostice dětí předškolního a mladšího školního věku. Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Marie Vágnerová, 2002.

Verecká, Naděžda: Jak pomáhat dětem při vstupu do školy. NLN, Praha 2002.

Elektronické zdroje:

Fakultní základní škola při Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy Trávníčkova.

<http://www.zstravnickova.cz/>

28.12.2009

FZŠ PedF UK Mezi školami. <http://www.fzsmeziskolami.cz/>

28.12.2009

FZŠ prof. Otokara Chlupa. <http://www.fzs-chlupa.cz/>

28.12.2009

FZŠ Tábořská. <http://www.zstaborska.cz/>

28.12.2009

Metodický portál RVP. Základní vzdělávání.

<http://clanky.rvp.cz/clanky/Z/ZAKLADNI-VZDELAVANI.html/>

10.12.2009

Metodický portál RVP. Základní vzdělávání.

<http://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/62/K-NAVAZNOSTI-PREDSKOLNIHO-A-ZAKLADNIHO-VZDELAVANI-%E2%80%93-VYCHODISKA-DOPORUCENI-METODICKE-NAMETY.html/>

3.2.2010

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakony/Uplne_zneni_SZ_317_08.pdf

14.2.2010

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>

10.12.2009

Nový PORG, základní škola. <http://www.novyporg.cz/npz/index.html>

28.12.2009

Rodina

<http://www.rodina.cz/clanek3995.htm>

30.12.09

Specializační studium výchovného poradenství – Škola.

<http://www.ssvp.wz.cz/skola.html#top>

10.12.2009

Základní škola a Mateřská škola Náměstí Svobody. <http://www.zs-ns2.cz/>

28.12.2009

Základní škola Bítovská. <http://www.zsbitovska.cz/>

28.12.2009

Základní škola Bohumila Hrabala. <http://www.zs-zenklova.cz/>

28.12.2009

Základní škola Kunratice. <http://www.zskunratice.cz/>

28.12.2009

Základní škola Londýnská. <http://www.londynska.cz/>

28.12.2009

Základní škola Palmovka. <http://www.zapalmovka.cz/>

28.12.2009

Základní škola Slovenská. <http://www.zs-slovenska.cz/>

28.12.2009

ZŠ Glowackého. <http://www.zs-glowackeho.cz/>

28.12.2009

ZŠ Mendelova. <http://www.zsmendelova.cz/>

28.12.2009

ZŠ s rozšířenou výukou jazyků, fakultní škola PedF UK Kladská.

<http://www.kladska.cz/>

28.12.2009

PŘÍLOHY

Dotazník pro učitele na prvním stupni ZŠ

Vážení kolegové,

ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého dotazníku (do 10 min.) týkajícího se adaptace žáků na školní docházku v 1. třídě ZŠ. Vaše odpovědi pomohou vytvořit obraz současného pojetí výuky v prvních týdnech či měsících v 1. třídách ZŠ. Veškeré údaje budou zpracovány anonymně a výhradně pro účely diplomové práce.

Škola: ZŠ Dobřichovice

Datum: 3.3. 2010

Označte možnost, se kterou se nejvíce ztotožňujete. Můžete vybrat i více variant. Nabízí-li to zadání, doplňte.

10. Na začátku školního roku pracuji na tom, abych žákům ulehčila období adaptace na školní docházku.

- e) nikdy
- f) pouze, když má některý žák potíže s adaptací
- g) ano, ale jen okrajově
- h) ano

Jaké konkrétní metody, formy, pomůcky používáte?

Ranní kruh (povídání si), skupinová práce, pomůcky – míč, hrací kostku, plyšáka, polštáře

11. Dítěti, které jeví známky nepřizpůsobení na školní docházku se věnuji

- f) stejně jako ostatním žákům
- g) stejně jako ostatním žákům, ale informuji rodiče
- h) spíše více než ostatním žákům
- i) daleko více než ostatním žákům
- j) mám pro žáka IVP

12. Na začátku školního roku spolupracuji s rodinami žáků

- e) vůbec
- f) stejně jako po celý rok
- g) více než po zbytek roku, ale spíše kvůli administrativě
- h) více než po zbytek roku, usnadňuje to adaptaci

13. Při komunikaci s rodinami žáků preferuji

- f) hromadné setkání po způsobu třídních schůzek
- g) telefonický rozhovor nebo kontakt přes e-mail
- h) individuální schůzku
- i) pouze krátké vzkazy do notýsku či žákovské knížky
- j) jiné - ...a v případě potřeby ještě individuální schůzku

14. Na začátku školního roku dovoluji žákům, aby si do školy přinesli svou oblíbenou hračku

- e) nikdy
- f) každému, ale pouze výjimečně
- g) jen dětem, které jeví známky nepřízpůsobení na školní docházku
- h) každému žákovi

15. Utváření vztahové sítě ve třídě

- e) nesleduji
- f) si všímám, jen pokud se vyskytne nějaký problém
- g) sleduji
- h) podporuji zařazováním speciálních cvičení (nebo jinak)

Jaké konkrétní metody, formy, pomůcky používáte?

Skupinová práce, komunikace mezi žáky, koberec (utuzování kolektivu)

16. Školní pravidla

- e) musí všichni žáci dodržovat hned od začátku
- f) mohou být ze začátku některými méně adaptabilními žáky překračovány
- g) nemusí být zpočátku striktně dodržovány
- h) zpočátku nemusí být dána, jsou zbytečná

17. Školní pravidla

- e) jsou dána učitelem pro všechny žáky stejně
- f) jsou dána učitelem, ale přizpůsobují se individuálně dětem, které mají potíže s adaptací na školu
- g) vymýšlím společně s dětmi a to pro všechny žáky stejně
- h) vymýšlím společně s dětmi a přizpůsobují se individuálně dětem, které mají potíže s adaptací na školu

18. Hra na začátku školní docházky

- e) je v hodinách nepřípustná
- f) je vhodná, pokud jsou žáci unaveni
- g) je užitečná ve výuce, například didaktická hra
- h) je hlavní náplní výuky

Poznámky: -

Za vyplnění dotazníku Vám velice děkuji.

Veronika Blažková

studentka pedagogické fakulty UK, obor učitelství pro 1. stupeň ZŠ, specializace AJ

Vyhodnocení průzkumu variability forem zápisu

Spolupráce s rodinou

Před zápisem

Den otevřených dveří	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	13
Návštěva výuky	2, 5, 7, 8, 9, 12, 13	7
Dílny pro děti	2, 7, 8, 12, 13	5
Skrze MŠ	2, 4, 8	3
Telefon a e-mail	3, 9	2
Dílny pro rodiče	2	1

Ukázkové hodiny
Vedou učitelky budoucích
1. ročníků

Během zápisu

Informace o zralosti/odkladu	2, 5, 7, 9, 11, 12, 13	7
Informace o výsledcích zápisu	6, 7, 8, 10, 11, 13	6
Prezentace učebnic/pomůcek	1, 12	2
Motivační pohovor	9	1

Písemnou formou

Přítomnost rodičů

Pasivní účast s dítětem	1, 3, 4, 10, 12, 13	6
Pasivní účast	3, 6, 7, 8, 11	5
Nejsou přítomni	3, 5, 9	3
Aktivní účast	2	1

Po zápise

Informační třídní schůzka	2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13	9
Dílny pro děti	4, 5, 6, 7, 8, 10, 11	7
Informace o výsledcích zápisu	3, 9	2
Výběr metody čtení/učitele	4	1
Žádná spolupráce	1	1

Kompenzace nedostatků

Koncepce zápisu

Organizace

Tematické zaměření	2, 9, 10, 13	4
Individuální práce s učitelem	1, 2, 3, 5, 6, 7, 11, 12, 13	9
Individuální s různými učiteli	2, 3, 4, 8, 10	5
Individuální ve skupině	6, 9	2
Individuální s psychologem	3, 11	2
Se žáky školy	1	1
Stanoviště	1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 13	8
1 místo	2, 3, 5, 7, 9, 11, 12	7
Pracovní listy	3, 5, 8, 9, 11	5
Nemusí projít vše	6	1
Odměna	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13	11

Způsob hodnocení

Hodnotící arch	3, 5, 8, 9, 11	5
Kontrola prožití úkolů	1, 4, 8, 13	4
Hodnocení razítky s významem	3, 10	2

Oblasti sledování

Hrubá motorika	1, 2, 3, 4, 7, 10, 13	7
Jemná motorika	1, 3, 8, 10, 13	5
Držení psacího náčiní	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13	10
Grafomotorika	5, 6, 7, 9	4
Podpis	12	1
Lateralita	8, 9	2
Barvy	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13	12
Písmena	2, 6, 8, 13	4
Číslice	2, 4, 5, 6, 7, 10, 12	7
Tvary	1, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13	9
Velikost	1, 7, 10, 11	4
Množství	2, 5, 11	3
Počet	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	8
Prostorová orientace	2, 4, 11	3
Výslovnost	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13	13
Báseň/píseň	1, 3, 4, 10, 12, 13	6
Sluchová analýza/syntéza	3, 6, 9, 10, 11, 12	6
Zraková analýza/syntéza	2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13	8
Kresba lidské postavy - vnímání	2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13	8
Sociálně-emoční zralost a samostatnost	3, 5, 9	3
Komunikativnost	3, 4, 5, 8, 9, 10, 12	7
Pozornost a soustředění	3, 9	2
Paměť	12, 13	2
Základní znalosti a myšlení	1, 3, 4, 7, 9, 11, 12, 13	8
Celkové vystupování	3, 8, 9	3
Angličtina	4, 13	2
Nebát se překážek	1	1
Prostírání stolu (přiřazování)	1	1

Vyhodnocení průzkumu zjišťování specifik práce učitele na počátku školní docházky

	a	b	c	d	e	Poznámky
1		3,16,45		1,2,4,5,6,7,8,9,10,11, 12,13,14,15,17,18,19 ,20,21,22,23,24,25,2 6,27,28,29,30,31,32, 33,34,35,36,37,38,39 ,40,41,42,43,44	x	3
2		11,45	1,3,5,7,9,13,14, 16,17,18,19,20 ,22,26,27,30,3 4,35,37,39,40, 41,44	2,4,6,10,12,21,23,24, 25,28,29,31,32,33,36 ,38,42,43	8,30,	15,18,30,39
3		5,7,14,16,19,20,24, 25,28,33,35,45	1,21,22,27	2,3,4,6,8,9,10,11,12, 13,15,17,18,23,24,25 ,26,29,30,31,32,34,3 6,37,38,39,40,41,42, 43,44	x	15,24,27
4	1,2,3,4,6,7,10,11, 12,14,15,18,20,2 2,29,30,40,44	3,5,7,11,12,15,19,2 1,22,23,24,27,30,3 3,35,41,45	1,2,3,4,5,6,7,8, 9,10,11,12,13, 14,15,16,17,18 ,19,20,21,22,2 3,24,25,26,27, 28,30,31,32,33 ,34,35,36,37,3 8,39,40,41,42, 43,45	6,7,8,15,22,30,32,35, 41	7,14,19,35,40	1
5	45	1,9,22,26,27,29,38	31	2,3,4,5,6,7,8,10,11,1 2,13,14,15,16,17,18, 19,20,21,23,24,25,28 ,30,32,33,34,35,36,3 7,39,40,41,42,43,44	x	15,18
6			6,9,15,16,18,2 1,24,30,31,40, 45	1,2,3,4,5,7,8,10,11,1 2,13,14,17,19,20,22, 23,25,26,27,28,29,32 ,33,34,35,36,37,38,3 9,41,42,43,44	x	
7	1,2,3,4,5,6,10,11, 13,14,15,16,17,1 8,19,21,22,23,24, 26,28,30,32,33,3 4,35,36,37,38,39, 43,45	9,12,20,25,31,42,4 4	7,8,27,29,40,4 1		x	7,21,24,27,39,41
8	3,9,16,32,35,41,4 3	12,15	1,4,5,6,7,8,11,1 4,17,18,19,21, 22,24,25,26,27 ,28,30,31,33,3 4,36,37,38,39, 40,42,45	2,10,13,20,23,29,44	x	1,33,37
9		1,4,5,7,16,24,25,27 ,35,36,37,43,45	1,2,3,4,5,7,8,9, 10,11,12,13,14 ,18,19,22,23,2 4,25,26,27,29, 30,31,32,35,36 ,37,38,39,40,4 1,42,43,44,45	2,6,14,15,17,20,21,2 4,28,31,32,33,34,38, 41,42	x	7

1. Variabilita forem zápisu

Datum: 2.2.10

Škola: ZŠ Glowackého, Praha 8

Charakteristika školy: základní škola s rozšířenou výukou informatiky a výpočetní techniky

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Děti se podívají do školy a vyzkouší si pár zábavných aktivit. Rodiče děti zapíší do školy – vyplní žádost o přijetí a list dítěte.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Máme povinnost přijmout děti ze spádové oblasti. Je jich tu málo a škol mnoho, takže přijímáme všechny děti, které přijdou k zápisu.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Pořádáme den otevřených dveří. Většinu informací se rodiče dozvědí 1. září. Děti pošleme do družiny a rodičům sdělíme základní informace o školní jídelně, družině a organizaci školního roku (cca 30 minut).

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Rodiče přijdou s dětmi do školy bez objednání. Zde se jich ujmou žáci a odvedou je do třídy, kde probíhá zápis. Tady rodiče obdrží dokumenty (list dítěte, žádost o přijetí) a vyplňují je u stolku. Děti stále provází žáci školy, pokud je dětí najednou mnoho, pak i učitelky. Děti dostanou pamětní list, do kterého jim průvodci dávají razítka za splněné úkoly.

- 1. Umím pozdravit a představit se.*
- 2. Dobře ovládám své končetiny – předvádí čapí chůzi.*
- 3. Znáám tvary a bravy – pojmenovávají magnety na tabuli.*
- 4. Umím přiřadit počet věcí – dítě má prostřít stůl (4 talíře + kompletní příbor).*
- 5. Zvládám třídění – tři řady obrázků ovoce, oblečení, listů, které mají pojmenovat a říci, v které řadě je chyba.*
- 6. Rovnám věci podle velikost (různě dlouhé provázky).*
- 7. Znáám písničku nebo básničku.*
- 8. Nakreslil(a) jsem obrázek – volná kresba.*
- 9. Umím si hrát na ozvěnu – výslovnost (opakuji slova s hláskami s, z, š, ž, ř, r, c, č).*

10. Nebojím se překážek – překročí z židle na židli, které jsou od sebe vzdáleny asi 50 centimetrů.

Po projití všech stanovišť a získání razítek žáci předají dítě rodičům. Za odměnu si odnesou výrobek žáků školy, perníček, omalovánky a tužku. O logopedických vadách učitelé informují jen v případě, že je vada závažná. Mohou ji však odhalit pouze pokud jsou sami jejich průvodci. Školní zralost sledují jen na žádost rodičů. Pokud dítě provází žák školy a rodiče nejsou s nimi, aby sledovali, co dělá dítěti potíže, pak má zápis jen herní charakter a naprosto postrádá diagnostický element.

Učitelky preferují, aby dítě provázel žák, jelikož dítě se méně bojí. Ztrácí tak ale možnost odhalit nezralost dítěte, logopedické vady i sociálně-emoční vyspělost.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou v místnosti s dětmi, vyplňují formuláře nebo sledují a fotí své děti. Před třídou jsou na lavici vystaveny učebnice, podle kterých se učí v prvním ročníku. Nikde nejsou informace o školní zralosti ani o odkladu školní docházky.

Poznámky:

Celý zápis probíhá v jediné místnosti, kde je i přes malý počet účastníků málo místa. Rodiče si sedají na místa, kde se plní úkoly.

2. Variabilita forem zápisu

Datum: 22.1.10

Škola: FZŠ Otakara Chlupa, Praha 13

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Snažíme se zprostředkovat dětem zážitek při přijímání do školy. Také se chceme s dětmi a rodiči seznámit a orientačně zjistit, jak jsou děti připraveny na vstup do školy.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Přijímáme děti ze spádových oblastí a děti, které u nás mají sourozence. Pokud máme převis, přijímáme děti, které se s rodiči účastní ukázkových hodin. Je to pro nás signál, že rodiče opravdu stojí o umístění dítěte v naší škole.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Na podzim jsou rodiče s dětmi pozváni do školy na ukázkové hodiny – Hrajeme si na školáčky. Také pořádáme dílny, při kterých si mohou rodiče i děti na vlastní kůži vyzkoušet naše metody práce a seznámit se blíže se členy pedagogického sboru. Dílny pro rodiče se konají jindy, než dílny pro děti. Dále pořádáme den otevřených dveří, kdy mají rodiče budoucích prvňáčků možnost setkat se s ředitelkou školy a prohlédnou si prostory školy. Mohou se zeptat na vše, co je zajímavé o životě školy i přijímacím řízení. Do MŠ distribuujeme letáky s informacemi o naší škole. Chceme, aby rodiče k zápisu přicházeli s tím, že naši školu už znají a vědí, proč k nám jdou.

Po zápise se pro rodiče budoucích prvňáčků koná první třídní schůzka, při které se dozvědí nejdůležitější informace o zahájení školní docházky svých dětí.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Každý rok se střídají témata zápisu. Letos je to western. Po příchodu do budovy dítě s rodiči narazí na otisky podkov na zemi, které je zavedou do prvního patra. Zde jsou ve vstupu létací dveře a nápis Saloon, celou chodbou zní tematická hudba. Za dveřmi zve učitelka v kovbojském oděvu děti i s rodiči na partii kostek a karet. Děti hází/tahají a mají říci počet puntíků/najít dvě stejné karty. Po hře je další učitelka v kostýmu vyzve k tomu, aby si dítě vzalo na hlavu klobouk a nechalo se vyfotit před kulisou. Fotografie rychle putuje do počítače technika, který ji vloží na speciálně upravené pozadí, vytiskne a zalaminuje. Děti si na konci zápisu vyzvednou průkaz s fotkou, kde je nápis WANTED, hledá se šikovný prvňáček. Od fotografa děti putují ke zlatonosné řece. Tady je na zemi modrá textilie a na ní zlaté kamínky. Děti jich musí několik nasbírat a poté je váží na

váze. Za řekou je stáj, kde je kůň z tělocvičny se sedlem. Děti musí nejprve s koněm z koštěte proběhnout slalom a za odměnu si smějí sednout na osedlanou atrakci. Dále se děti přesunou do indiánské vesnice, kde jsou žáci školy převlečení do indiánských kostýmů a ukazují dětem teepee, tancují kolem ohniště, navlékají s dětmi korálky a povídají si s nimi.

Po projití westernem jdou rodiče s dětmi do místnosti, kde vyplní formuláře a děti zatím kreslí postavu. Na závěr se přesunou do vedlejší místnosti, kde se posadí k učitelce. Ta se ptá rodičů na informace o dítěti, nezbytné pro zápis*. Dále hovoří s dítětem a zadává mu úkoly. Sleduje výslovnost, znalost číslic, písmen, barev, množství (více/méně) a pravolevou orientaci. Nepíše si žádné poznámky, jen rodiče hned upozorňuje na chybné držení tužky, chyby ve výslovnosti, ... Případně také nabídne kontakty na logopeda a PPP, doporučí odklad nebo přijetí. Děti si odnesou kufřík se školními potřebami, výrobek žáků školy a fotografii.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče prochází s dítětem celým zápise, sami se mohou účastnit některých disciplín. Jejich účast není povinná. Rodiče jsou přítomni i při pohovoru dítěte s učitelkou. Po chodbách se prochází i učitelky, které nemají na starost žádnou disciplínu a odpovídají rodičům na dotazy.

Poznámky:

*adresa, věk, sourozenci – počet a zda jsou žáky školy, docházka do MŠ, zdravotní stav, zda je dítě po odkladu nebo o něm uvažuje a poznámky o logopedické poradně. Také se ptá, zda bude mít rodina zájem o školní družinu.

*Dílky všeho druhu jsou určeny pro rodiče a děti pro bližší seznámení se se školou a metodami výuky. V žádném případě nejsou podmínkou přijetí dítěte do 1. třídy. (na webu školy, odpověď na dotaz).

3. Variabilita forem zápisu

Datum: 18.1.10

Škola: FZŠ Kladská, Praha 2

Charakteristika školy: ZŠ s rozšířenou výukou jazyků.

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisů na vaši školu?

Vybrat žáky, kteří mají potenciál zvládnout výuku zatíženou rozšířeným jazykovým vyučováním. Posuzujeme také školní zralost budoucích prvňáčků.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Ze zákona musíme dát přednost dětem ze spádové oblasti. Protože ale tyto děti nenaplní obě třídy, přijímáme i děti z jiných částí Prahy. Zohledňujeme také, zda má u nás uchazeč sourozence. Rozhodující jsou ovšem informace, které nasbíráme v průběhu zápisu.

- 1. připravenost dítěte na školní docházku (přiměřená duševní vyspělost a tělesná zdatnost), úspěšné splnění požadavků při zápisu*
- 2. děti ze spádové oblasti Prahy 2 určené pro ZŠ Kladská*
- 3. děti, které mají či měly v naší škole staršího sourozence, rodiče, prarodiče jsou absolventy školy*
- 4. děti bez výrazné logopedické vady (nutné vzhledem k výuce jazyků)*
- 5. děti s předpokladem pro výuku jazyk (zvládnutý test sestavený ve spolupráci s Pedagogicko-psychologickou poradnou)*
- 6. řádný termín zápisu*
- 7. dostatečná kapacita školy*

Tato kritéria použijeme v případě, že k zápisu přijde více než 52 dětí, což je počet dětí, který můžeme do příštích prvních tříd přijmout. Budeme otevírat dvě třídy po 26 dětech.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Nejprve pořádáme den otevřených dveří. Rodiče své dítě přihlásí k zápisu přes internet – vyberou si datum a čas zápisu. Komunikace probíhá pouze ze strany rodičů, kteří nás kontaktují buď telefonicky nebo e-mailem. Odpovídáme jim na dotazy ohledně zápisu. Na webových stránkách školy jsou stručné informace o tom, jak postupovat v případě, že rodiče chtějí žádat o odklad.

Po zápise si rodiče vyzvednou vyrozumění o přijetí/nepřijetí dítěte do první třídy. Důvod nepřijetí neuvádíme, ale rodiče se často přijdou do školy informovat a nahlíží do materiálů, které při zápise vznikly. O nezralosti dítěte pro školní docházku neinformujeme. Pro rodiče budoucích prvňáčků se v červnu koná třídní schůzka.

Průběh:

Koncepce a průběh:

V jedné učebně se rodiče s dětmi zaregistrují a vyzvednou si informační materiály, žádost o přijetí žáka s dotazníkem (dokumenty vyplní během první části zápisu a odevzdají komisi ve druhé části zápisu) a pro dítě kartu, na kterou budou dostávat razítka za splněné úkoly.

1. část – Kladská stezka: Děti mají na výběr z devíti různých aktivit. Vyberou si pět, které navštíví a pokusí se je splnit. Za splnění úkolu obdrží razítko. Učitelé mají k dispozici razítka s různými symboly, které nesou informaci o výkonu dítěte. Rodiče význam razítek neznají. Během plnění úkolů se zkoumá jemná motorika, matematické představy, vyzrálost myšlení, jazykové schopnosti, komunikace, zrakové rozlišování, pohybové schopnosti a základní znalosti.
2. část – Pohovor před komisí: Děti s rodiči individuálně předstupují před dvoučlennou komisi. Na úvod rodiče uvedou některé informace o dítěti, zatímco druhá paní učitelka si povídá s dítětem. Nejprve se ptá na jeho zájmy, kam chodí do MŠ, s kým kamarádí, dítě může zazpívat písničku. Následuje hra na ozvěnu, rýmování, odhalování prvního a poslední hlásky ve slově, skloňování slov – diagnostika sluchového rozlišování. Dále má dítě poznat základní tvary a barvy. Do ruky má vzít tužku a překreslí skupiny teček – zrakové rozlišování. Druhá učitelka sleduje pozornost, soustředěnost, stydlivost a celkové vystupování. Za každý úkol dítě získává body, učitelka vyplňuje hodnotící arch. Pohovor trvá zhruba 15 minut, po jeho skončení dítě dostane na památku žákovský výrobek, dětský los na hračky a batůžek.
3. část – Pohovor s psychologem: Psycholožka z PPP si odvede dítě do třídy a zadá mu úkoly – kresba postavy a doplnění řady rytmicky se střídajících tvarů. Na druhý list má dítě do čtverce nakreslit hvězdné nebe nad vlnami moře. Rozmístění hvězd napovídá intelektuální potenciál a kresba vln emoce. Psycholožka sleduje proces kresby, posuzuje výsledek kresby a nakonec též rozhovor o kresbě. Údaje zadá do tabulky, která odhalí osobnost dítěte. Doba trvání této části zápisu je závislá na rychlosti dítěte. Po jejím skončení psycholožka odvede dítě rodičům a ti mohou odejít domů.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou účastníky zápisu společně s dětmi během první části zápisu, do plnění úkolů ale nesmí zasahovat. Během druhé části zápisu jsou rodiče přítomni v místnosti, ale z dohledu dítěte (sedí vzadu, za jejich zády). Během třetí části zápisu už rodiče zůstávají na chodbě a dítě se od nich musí odloučit a zůstat v místnosti samo s psychologkou.

Rodiče podávají učitelům informace o svém dítěti – adresa, věk, zájmy dítěte, ... a sdělí také důvod výběru školy. V první části zápisu jsou psychickou oporou dítěti.

Poznámky:

Budeme s dětmi povídat a necháme je něco nakreslit, doplnit, přiřadit, ... Malým psychotestem (kreslení) budeme zjišťovat schopnost dětí učit se cizí jazyk. Cílem je zjistit, zda dítě nepotřebuje logopedickou péči, zda má rozvinutou grafomotoriku, jak se orientuje v prostoru, zda nemá tzv. zrcadlové vidění. Zaměříme se i na pracovní, sociální, emocionální zralost. Zjistíme, zda je dítě samostatné, na jaké úrovni je motorika, jak se orientuje v prostoru i čase, zná-li dítě barvy, tvary. Těšíme se i na krátké vyprávění o sobě, případně říkanku, básničku.

4. Variabilita forem zápisu

Datum: 19.1.10

Škola: ZŠ Kunratice, Praha 4

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Sledujeme chování i výkony dětí a pokud zjistíme nějaké vážné i menší nedostatky, informujeme o nich rodiče. Stejně je to i se školní zralostí. Chceme také, aby se děti seznámily se školou hravou formou.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

1. Spádová oblast
2. Zda bude obec, odkud dítě přichází, budoucího žáka finančně podporovat
3. Sourozenec na škole
4. Pohlaví dítěte (chceme vyvážené třídy)

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Pořádáme den otevřených dveří s možností nahlédnutí do výuky, navštěvujeme MŠ, prezentujeme se na internetu, kde zveřejňujeme též informace o zápise a distribuujeme letáky.

Po zápise organizujeme pro přijaté děti program „Hrajeme si na školu“, který probíhá do června 4x a při páté návštěvě se uskuteční informační schůzka pro rodiče, zatímco děti s paní učitelkami secvičí představení, které předvedou rodičům po schůzce. Rodiče na schůzce mohou požádat o zařazení dítěte do třídy s kamarádem. Také mají možnost vybrat si metodu výuky čtení – podle těchto kritérií jsou pak děti rozděleny do tříd.

Pro děti, pro které byla u zápisu navržena kompenzační cvičení, škola pořádá až do června jedenkrát týdně program „Učíme se ve škole“. Učitelky pracují s dětmi na rozvoji grafomotoriky, sluchové i zrakové analýzy a matematických představ.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Úkoly nejsou sjednoceny tématem, jsou však rozděleny do 4 místností podle toho, co se jimi zjišťuje. Děti přichází do školy, kde dostanou pamětní list a rodiče formuláře k vyplnění. Dojdou do prvního patra, kde mají projít všechny zápisové místnosti a splnit úkoly. Za splněný úkol dostanou razítko a část obrázku – perníkové chaloupky. Na pořadí místností nezáleží. Rodiče se mohou mezitím ptát učitelek nebo zástupkyně, které jsou k dispozici na chodbě.*

Místnosti:

STAVÍM Z KOSTEK – zjišťuje se znalost barev a orientace v prostoru (vezmi modrou a postav ji vedle žluté, na jaké je straně?,...)

SKÁČU PANÁKA A MALUJU – pohybové dovednosti, komunikace a výslovnost (+ barvy a zvířata na obrázku), kresba tatínka (+držení tužky, nedostatky hned sdělí rodičům)

POČÍTÁM – předčíselné představy (počítají puntíky na kostce, poznávají číslice, tvary)

PŘEDNÁŠÍM A ZPÍVÁM – výslovnost + informace o znalosti angličtiny (obrázky)

Sluchová a zraková analýza se neprovádí.

Poté, když projdou všechna stanoviště, dostaví se rodiče s dětmi do zápisové místnosti, kde odevzdají formuláře a doplní informace například o sourozenci ve škole, zdravotním stavu dítěte,... Děti si na pamětní list s razítky nalepí 4 části obrázku a vybarví ho (jde jen o činnost, která má dítě zabavit, než rodiče vyřídí administrativu). List si odnesou spolu s batůžkem plným školních potřeb a výrobkem od žáků školy.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče děti provází po škole v průběhu celého zápisu. Jsou přítomni také u plnění úkolů, ale nesmí do jejich průběhu zasahovat.

Poznámky:

UČÍME SE VE ŠKOLE:

Kurz je určen zejména dětem, které si hůře zvykají na nové prostředí, pomaleji navazují vztahy s vrstevníky, nejsou dostatečně připraveny pro vstup do školy a podobně. Formou her se budeme věnovat rozvíjení všech psychických funkcí (rozvoj řeči, logického usuzování, početních představ, sluchového a zrakového vnímání, grafomotoriky, sociálních a pohybových schopností a dovedností...), které jsou důležité pro zvládnutí úspěšné školní docházky budoucích prvňáčků. Kurs povede speciální pedagog naší školy.

HRAJEME SI NA ŠKOLU:

Formou her, písniček a říkadel se zaměříme na cvičení s gymnastickými míči, rozvoj matematických představ, jazyková a sluchová příprava, příprava na psaní, práce s počítačem, rozvoj fantazie a představivosti.

5. Variabilita forem zápisu

Datum: 20.1.10

Škola: ZŠ Londýnská, Praha 2

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Chceme otestovat základní školní zralost, informovat se o dítěti a dát informace rodičům.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Bereme děti ze spádových oblastí, dále děti, které u nás mají staršího sourozence a nakonec vybíráme podle toho, jak nám vychází složení tříd – chceme vyvážené třídy (chlapci/ děvčata, osobnost).

Integrujeme děti s Downovým syndromem, s Aspergerovým syndromem, s poruchami učení i chování.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Rodiče mají možnost navštívit školu, když se předem objednájí. Dostanou informace o škole a ŠVP, také o průběhu zápisu. Mohou se jít podívat také přímo do výuky.

Pro přijaté děti pořádáme 4 schůzky, na kterých se děti seznamují s prostředím školy a socializují se.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Úkoly nejsou tematicky propojeny. Učitelka si vezme dítě do třídy, zeptá se ho na jméno, posadí ho ke stolu. Pro dítě jsou připraveny pracovní listy a úkoly. Učitelka má zápisový list, kam poznamenává výkony dítěte.

Zkoumá se úroveň komunikačních dovedností po obsahové stránce a výslovnost skrze krátký rozhovor s dítětem. Dále se sleduje úroveň předčíselných představ (více/méně, číselná řada), grafomotorika a znalost barev. Zrková analýza a syntéza se sleduje prostřednictvím pracovního listu, kde děti kreslí geometrické tvary, spojují body a překreslují elementy písma. Také opisují písmena a rozhodují, zda jsou dva obrazce stejné (některé se liší orientací na papíře). Mimo to učitelky hodnotí také samostatnost a sociální zralost dítěte. Neprovádí se sluchová analýza. Děti na závěr kreslí postavu, počítají a pojmenovávají různé barevné geometrické obrazce z tvrdého papíru. Sleduje se i držení tužky.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče zůstávají na chodbě. Zde vyplňují formuláře. Mají k dispozici letáky, kde se dozvedí, co je vhodné rozvíjet před nástupem do školy (grafomotorika, sluchová a zrková analýza, barvy, držení tužky,...).

Rodiče vyplňují dotazník pro rodiče, kde škola zjišťuje hlubší informace o dítěti: zdravotní stav, zvláštní schopnosti a dovednosti, zda je po odkladu, zda je P/L/nevyhraněná lateralita. Škola se také zajímá o to, zda dítě v průběhu jednoho roku čeká významná událost, která může ovlivnit práci ve škole.

Poznámky:

Chyby ve vedení zápisu – nesrozumitelně zadané úkoly („spoj ty tečky aby byly stejně jako na tom druhém obrázku“), zásahy učitelky během plnění úkolů („No proč začínáš tady?“ – dítě spojuje tečky správně, ale začíná od prostřed) , výrazy neznámé pro dítě („nakresli postavu“).

6. Variabilita forem zápisu

Datum: 20.1.10

Škola: ZŠ Mendelova, Praha 4

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Snažíme se otestovat základní školní zralost dětí a případně rodičům doporučit PPP, logopeda, odklad či naopak nástup do prvního ročníku.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Přijímáme všechny přihlášené děti, které nedostanou odklad. Letos čtyři třídy po 22 dětech.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

*Třikrát pořádáme den otevřených dveří před zápisem. Po zápise zveze děti na „Školu hrou“, kterou vedou paní učitelky budoucích prvních tříd. Děti se seznamují s prostředím školy a s paní učitelkami. První měsíc mohou přijít i rodiče, nadále se snažíme děti od rodičů odpoutat. Setkávání organizujeme na 1 hodinu týdně až do května, kdy se uskuteční první třídní schůzka** pro rodiče budoucích prvňáků.*

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Úkoly nejsou nijak tematicky provázány. Děti s rodiči přijdou do školy, kde dostanou formuláře k vyplnění. Ve třídě si předškolák vybere úkol, který jej zajímá. Přidá se k němu učitelka, sleduje práci, hovoří s dítětem a dále ho provází k ostatním koutkům a zadává úkoly. Zjišťuje se úroveň zrakového rozlišování (najdi v napsaných slovech písmeno, dokresli polovinu plodu, které obrázky jsou stejné – najdi dvojice); znalost barev, písmen a číslic; rozvoj grafomotoriky; sluchová analýza (co je na obrázku? Jakým písmenem to začíná? Co začíná stejně?); počty na počítadle; výslovnost (povídání o tom, co je na obrázku). Při zrakovém a sluchovém rozlišování se používají tabulky Logico piccolo, pro ostatní různé kostky, obrázky. Zdálo se, že děti nemusí projít všechny koutky, nejsou testovány ve všech oblastech.

Po splnění úkolů děti dostanou jako dárek kufřík se školními potřebami a výrobek dětí ze školy. I s rodiči odejdou do ředitelny, kde odevzdají vyplněné formuláře a zapíší se.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou přítomni ve třídě, ale dítě pracuje samo s učitelkou. Učitelky bezprostředně po práci s dítětem sdělí rodičům závěry, dají doporučení, případně kontakt na PPP.

Poznámky:

""Příprava na školu hrou" pomáhá dětem dobře zvládnout roli žáka a spolužáka při respektování vlastní individuality, pěstuje v nich pocit jistoty v nových situacích a v novém sociálním prostředí. Děti jsou oceňovány, přijímány a uznávány.

Při těchto setkáních se zaměřujeme na rozvoj slovní zásoby, na správnou výslovnost, na rozvoj motoriky, zrakového a sluchového vnímání, cvičíme pozornost dítěte, učíme děti soustředit se. Dále se věnujeme zdánlivě jednoduchým věcem - např. správnému držení tužky nebo správnému držení těla při sezení v lavicích.

Příprava pomáhá dětem snadněji zvládnout tak důležitý krok, jakým je vstup do první třídy.

***Schůzka - Rodiče budou mj. informováni o začátku školního roku, o pomůckách pro první rok školní docházky, o rozdělení dětí do tříd. Dále se seznámí se všemi paními učitelkami v 1. třídách, s vedoucí školní jídelny a vedoucí školní družiny. Poslední dvě jmenované pracovnice školy poskytnou informace o provozu školní jídelny a školní družiny.*

7. Variabilita forem zápisu

Datum: 21.1.10

Škola: FZŠ Mezi školami, Praha 13

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Cílem je setkat se s rodiči, ukázat jim školu a podat jim potřebné informace o nástupu dětí do první třídy, případně je upozornit na logopedickou či jinou vadu, kterou jsme schopni zjistit v krátkém čase zápisu.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Přijímáme spádové děti a dále děti z okolí Prahy, které dojíždějí. Máme dostatečnou kapacitu, takže přijmeme všechny, které přijdou k zápisu.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Před i po zápise pořádáme dílničky, kam chodí rodiče s dětmi. Seznamují se s naší školou i personálem a děti si zvykají na prostředí a ostatní děti. V září už znají svou paní učitelku a jdou bez obav rovnou k ní.*

Pořádáme také den otevřených dveří, rodiče se mohou jít podívat do výuky.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Rodiče přijdou s dítětem do školy na objednaný čas – každé dítě projde zápis individuálně. Pokud přijdou brzo, mohou si děti v jedné místnosti modelovat ze samotvrdnoucí hmoty zvířátka (do formiček), která si mohou odnést domu. Rodiče mezitím vyplňují formuláře. Poté je jedna učitelka dovede do třídy, kde jsou připraveny úkoly. Ve třídě jsou dvě učitelky – jedna s rodiči vyplňuje zápisový list, druhá prochází s dítětem úkoly.

Zjišťuje se správná výslovnost, držení tužky, znalost barev a čísel – počítání do šesti, grafomotorika – dítě kreslí postavu, znalost tvarů a představa větší/menší, základní znalosti – pojmenuj věci na obrázku, co z toho potřebuješ do školy?, navíc děti hází míčkem do tlamy draka. Ve třídě jsou na lavicích rozmístěny obrázky, které dítě s učitelkou obchází a odpovídá na otázky zjišťující uvedené schopnosti a dovednosti.

Děti si od zápisu odnesou batůžek se školními potřebami, výrobek žáků školy a také diplom – Vítáme tě ve škole.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou v místnosti s dítětem, ale do práce dítěte nijak nezasahují. Společně s učitelkou vyplňují přijímací list, sdělují svá přání ohledně kroužků, přihlášení do družiny a školní jídelny. Uvedou také, jestli dítě navštěvuje MŠ. Mají možnost prohlédnout si učebnice, podle kterých budou děti v první třídě

pracovat. Učitelka jim zodpovídá jejich dotazy a druhá učitelka jim nakonec také sdělí, co zjistila během chvilky s dítětem (doporučí odklad/nástup, logopeda,...). Na vchodových dveřích i na nástěnkách na chodbě před třídami, kde zápis probíhá, jsou umístěny důležité informace pro rodiče. Týkají se toho, co je potřeba k zápisu dítěte, co je školní zralost (co se zjišťuje), desatero budoucího prvňáčka – co by měl umět, než nastoupí do první třídy, informace o škole, nabídka volitelných předmětů, kroužků a družiny.

Také jsou zde podrobné informace o odkladu a kontakt na PPP.

Škola pořádá přípravné kurzy z českého jazyka pro děti cizinců.

Poznámky:

Jednotné téma a hravý zápis škola nedělá z přesvědčení, že škola již pro dítě znamená povinnosti a učení a zápis by měl tomu odpovídat.

**Program Hrajeme si na školáčky*

Děti formou her a činností přiměřených věku získají vše, co by měl budoucí prvňáček znát:

- *cvičení rozvoje jazykového citu - úkolem je aby dítě získalo představu o slově jako formě, která nese význam a umělo se orientovat v jeho hláskové struktuře*
- *cvičení zrakového a sluchového rozlišování*
- *procvičování jemné a hrubé motoriky, grafomotorické cviky*
- *cvičení pravolevé orientace, orientace v prostoru*
- *cvičení předpočetních představ*
- *získání správných pracovních návyků*

8. Variabilita forem zápisu

Datum: 26.1.10

Škola: ZŠ Náměstí svobody, Praha 6

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

S rodiči vyřizujeme nezbytnou administrativu. Děti, které k nám nechodí se školkou se seznamují s novým prostředím. Snažíme se posoudit školní zralost a případně rodičům doporučit nápravu. Do září je dlouhá doba a pokud rodiče díky zápisu zjistí, v čem má jejich dítě nedostatky, mohou je ještě napravit.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Přijímáme děti ze spádových oblastí a děti, které u nás mají sourozence. Přijímáme všechny děti, které přijdou k zápisu (cca 70).

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápisu s rodinou?

Před zápisem chodíme na třídní schůzky do našich spádových MŠ, kde informujeme rodiče o naší škole. Pořádáme také 3x den otevřených dveří, kde se předškoláků ujmou naši prvňáci a dělají jim pomocníky při práci v centrech. Rodiče se mohou po objednání přijít kdykoli podívat do výuky.*

*Při zápisu rodiče informujeme o tom, jak se nám dítě jeví a zda a jak by bylo vhodné nějaké nedostatky kompenzovat. Doporučíme též PPP nebo účast na projektu „Předškolák“.***

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Rodiče přijdou s dítětem kdykoli ve vymezeném čase. Musí odevzdat potřebné dokumenty (příhláška, list s údaji o dítěti – zdravotní stav, logopedická péče, MŠ, odklad, zvláštní schopnosti, sourozenec na škole). Rodiče poté doprovodí své dítě do vedlejší místnosti, kde je připraveno 5 stanovišť s úkoly. Děti si mohou vybrat, kde začnou. Na jednom místě mohou být max. dvě děti současně, rodiče stojí opodál a zápis sledují. Děti dostanou pamětní list, kam sbírají razítka z jednotlivých stanovišť. Po nasbírání všech razítek se vydají ke stolku se sladkými odměnami a losem na hračku. Poté odchází domů.

Skrze úkoly se sleduje výslovnost, znalost barev a tvarů (plastové tvary skládají do určeného obrazce), znalost písmen (a skládání do slov podle předlohy), představy čísel (kolik vidí stejných karet, kolik karet zbývá do 5), komunikativnost, držení psacího náčiní, pravolevá vyhraněnost a celková vyspělost. Na jednom stanovišti sedí logopedička, která sleduje kromě výslovnosti také zrakovou analýzu a syntézu – děti mají spojit tečky stejně jako na předloze. Na jednom ze stanovišť jsou děti vyzvány k zavázání tkaničky na dřevěné botě. Pokud to neumí, mají se doučit.

Kromě razítek učitelky vyplňují list s výsledky pohovoru – jednotlivé oblasti mají úroveň ano, zvládá – částečně zvládá – nezvládá. Také vpisují poznámky k výslovnosti a vystupování dítěte. Všechny podklady si škola uschová a využije je v programu „Těšíme se do školy“. Pracuje se tedy s dětmi individuálně na tom, co jim při zápisu dělalo potíže. Rodiče jsou ihned informováni o případných nedostatcích, aby věděli, na čem s dítětem pracovat.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče buď ve vedlejší místnosti vyplňují dokumenty, nebo se mohou účastnit zápisu. Jsou ale v pozadí a jen sledují práci svého dítěte.

Poznámky:

**Děti si při návštěvách školy vyzkouší jak se pracuje ve výtvarné dílně, navštíví cvičnou kuchyňku a upečou si vánoční perníčky, mohou se podívat na děti při vyučování, zúčastnit se sportovního dne nebo kterékoli jiné aktivity, která je pro ně připravena.*

*** Cílem je ulehčit dětem začátky ve škole. Jde o kroužek z názvem „Těšíme se do školy“. Děti si hravou formou cvičí jemné pohyby rukou, fonematický sluch, upevní správnou výslovnost, osvojí správných úchop psacího náčiní a kompenzují nedostatky zjištěné při zápise.*

Kroužky probíhají jednou týdně od začátku února do konce května. Vedou je učitelky budoucích prvních tříd, v učebnách, kde se budou učit prvňáci. Ty si tak zvykají na prostředí, učitelku i styl práce. Zároveň se socializují do skupiny budoucích spolužáků, jelikož děti nastoupí do tříd ve stejném složení, v jakém se účastní kroužků.

Po zapsání do 1. třídy mohou také rodiče své děti přihlásit na kroužek OS Šestikráska - Předškolák. Program kroužku zahrnuje tyto oblasti: rozvoj řeči, rozvoj logického a matematického myšlení, přípravná fáze psaní, výtvarná výchova a tělesný projev. Zde se děti seznámí s prvky výchovně vzdělávacích programu Začít spolu, podle kterého probíhá výuka na 1. stupni. Kroužky vedou nastávající učitelé 1. tříd. Tento způsob přípravy dětí na školu je pro budoucí prvňáčky velice zábavný a odpadá strach z neznámého prostředí při nástupu do 1. třídy.

9. Variabilita forem zápisu

Datum: 28.11.2009

Škola: *nepřeje si být jmenována*

Charakteristika školy: *Soukromá základní škola s rozšířenou výukou anglického jazyka*

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Chceme si vybrat si nejšikovnější děti, které vyhovují požadavkům na náročnost studia na naší škole. Zjišťujeme školní zralost i intelektovou vyspělost. Jde spíše o standardní zápis, znalost jazyka nezjišťujeme.

Jakým způsobem spolupracujete s rodinou před/po zápisu?

Odpovídáme na dotazy ohledně podoby zápisů. Sdělujeme jak dlouho trvá, co je naším cílem, rámcově též co budeme sledovat. Dále přijímáme přihlášky, zveřejníme rodiče na den otevřených dveří, posíláme pozvánky k zápisu a během zápisu vedeme motivační pohovor s oběma rodiči. Zde zjišťujeme motivaci rodičů pro výběr naší školy a také jejich očekávání. Je zde též prostor pro zodpovězení otázek a představení školy.

Po zápisu dáváme doporučení přijatým žákům, co mohou zlepšit, na čem do září pracovat. Nepřijatým žákům sdělíme důvody nepřijetí a v případě zájmu podáme vysvětlení, kde je prostor pro zlepšení.

Průběh:

Koncepce a průběh:

K zápisu rodiče musí své dítě přihlásit - pošlou vyplněnou přihlášku. Samotný zápis probíhá v jednom termínu pro všechny děti. Děti jsou rozděleny do málo početných skupin a tráví 50 minut ve třídě, kde jejich práci posuzuje komise. Každou komisi tvoří dvě prvostupňové učitelky - jedna vede zápis, zadává úkoly a provází děti příběhem, druhá děti sleduje, zapisuje si poznámky a hodnotí úkoly. Ty jsou zaměřeny na zjišťování zrakového rozlišování, sluchového rozlišování, početních představ a grafomotoriky. Při zápisu se sleduje také emočně-sociální vývoj a rozumový vývoj. Pro každou oblast jsou vypracována kritéria a bodové ohodnocení. Snahou je zajistit co největší objektivitu při posuzování dětí. Body se zapisují do tabulek, přičemž je připojena ještě zvláštní kolonka pro komentáře komise.

V úvodu se děti posadí na koberec s paní učitelkou, která se vyptá na jejich jména a nechá každého krátce povyprávět o tom, co rádi dělají, s čím si hrají, zda mají sourozence nebo domácí zvíře. Každé dítě si má poté vybrat jmenovku, kterou mu učitelka přilepí na tričko. Zde se sleduje především výslovnost, komunikativnost a schopnost komunikovat s cizím člověkem. Následuje motivace v podobě příběhu pohádkové postavy, která bude děti provázet celým zápisem. Děti se posadí do lavic, na kterých jsou připraveny

kelímky s pastelkami a papíry s úkoly. Děti si postupně berou papíry a na základě příběhu pomáhají pohádkové postavě řešit různé patálie. Děti po celou dobu zápisu sedí v lavici, po splnění všech úkolů se sejdou opět na koberci a ještě krátce povypráví o tom, co zde dělaly, co se jim nejvíce líbilo a rozloučí se. Po krátké přestávce přichází na řadu další skupina dětí. Rodiče se zápisu nezúčastňují, děti do tříd doprovází asistenti, kteří zároveň sledují, jak děti reagují na odloučení od rodičů.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče se zápisu nezúčastňují společně s dětmi.

10. Variabilita forem zápisu

Datum: 18.1.10

Škola: FZŠ Slovenská, Praha 2

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisů na vaši školu?

Naším cílem je zprostředkovat dětem první zkušenost se školou - seznámit budoucí žáčky s prostředím školy a s učitelkami. Snažíme se vybrat do prvního ročníku děti zralé pro školní docházku a děti, které odpovídají našim kritériím.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

- 1. Podle bydliště – spádové oblasti. To je dáno zákonem.*
- 2. Upřednostníme dítě, které má u nás sourozence.*
- 3. Orientujeme se podle výsledků zápisu a podle vystupování dítěte.*

Zaznamenáváme si z jaké MŠ dítě přichází, zda již mělo odklad, na jakou jinou ZŠ jde k zápisu.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Před zápisem probíhají tři dny otevřených dveří a zde rodičům zodpovídáme jejich dotazy. Po zápisech rodiče obdrží vyrozumění o přijetí/nepřijetí svého dítěte do naší školy. Jako důvod nepřijetí udáváme velký počet zájemců. Pokud se nám dítě zdá nezralé pro školu, sdělíme to rodičům přímo u zápisu. Také pořádáme kurzy pro předškoláky a schůzku pro rodiče budoucích prvňáčků.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech a zúčastní se ho 100 až 140 dětí. Škola má v plánu přijmout dvě třídy po 25 žácích. Tématem zápisu je „Putování se skřítky“.

Rodiče se s dítětem dostaví do třídy, kde učitelce nadiktují údaje o svém dítěti – adresu, datum narození a další údaje – viz výše Kritéria pro přijetí. Do ruky dostanou dva papíry – jeden arch slouží učitelům k zaznamenávání výkonů dítěte a druhý je speciální cestovní pas, do kterého si děti lepí skřítky za splněné úkoly a mohou si ho ponechat jako památku na zápis.

Dále děti společně s rodiči prochází čtyřmi třídami, z nichž každá má symbolizovat jedno roční období. Ve třídách jsou připraveny úkoly, které zadávají a vyhodnocují paní učitelky. Během úkolů se zjišťují komunikační dovednosti (motivační pohovor s dítětem – kam chodí do školky, jaké tam má kamarády, jaká je jeho adresa, věk, ...), schopnost sluchového rozlišování (Jaké písmenko slyšíš jako první ve slově pes?), artikulační obratnost (pohovor + zpěv písně), matematické představy (Vyber z listů na zemi ten největší, jaké je na něm číslo?), jemná motorika (kresba postavy, stavba ohniště, uvazování

mašličky), hrubá motorika (lovení rybek z bazénu, hod koulí na sněhuláka, oblékání). Zrakové rozlišování se sleduje pomocí Jiráskova testu.

Učitelé dají dětem za splněný úkol razítko – na něj jsou u každého úkolu tři políčka – podle úspěšnosti vybere učitel umístění razítka (dítě ani rodiče nevědí, které políčko co znamená). Děti také dostanou obrázek skřítky a nalepí si ho do pasu.

Na závěr děti odevzdají arch a odcházejí domů.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče se účastní zápisu spolu s dětmi, provází je po celou dobu. Do plnění úkolů nezasahují.

Poznámky:

* Spolu se skřítky projdeme čtyřmi stanovišti, čtyřmi ročními obdobími a zkusíme různé úkoly a zábavy přiměřené věku a zájmům. Nejprve se v "jarním hnízdečku" navzájem představíme, procvičíme si jazýčky a zkusíme i někoho nakreslit. V "letním sídle" si u táboráku zazpíváme, vystříhneme sluníčko a budeme lovit ryby. V "podzimním sadu" natrháme jablka a předvedeme své matematické představy (geometrické tvary, porovnávání velikosti...). V "království paní Zimy" je potřeba se pořádně obléci a můžeme si i zasportovat. V závěru putování si vybereme dárek na památku.

11. Variabilita forem zápisu

Datum: 19.1.10

Škola: FZŠ Táborská, Praha 4

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Zjistit zralost dítěte pro nástup ke školní docházce a také zjistit případné logopedické vady a menší potíže, které mohou být cvikem do nástupu do školy pozitivně ovlivněny.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

- 1. Podle bydliště – spádové oblasti*
- 2. Ostatní pro školu zralé děti*
- 3. Motivace rodičů pro výběr naší školy*

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Před zápisem pořádáme den otevřených dveří a prezentujeme se na internetu – zde jsou také uveřejněny informace ohledně zápisu.

Bezprostředně po zápise informujeme rodiče ohledně zralosti, respektive nezralosti jejich dítěte a dáme jim k dispozici kontakty na specializovaná pracoviště. Po vyhodnocení zápisu některým rodičům doporučíme účast v našem programu „Začít spolu jinak“^{***}. Zde s dětmi pracuje naše speciální pedagožka a psycholožka a snaží se kompenzovat některé nedostatky zjištěné u zápisu.

V květnu organizujeme schůzku pro rodiče budoucích žáků, naši studenti osmého ročníku připraví program pro děti. V září stejní žáci slavnostně uvádí prvňáčky do školy. Ti je na oplátku v červnu slavnostně ze školy vyvádí.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Přijímá se 40 – 60 žáků do 2 nebo 3 tříd. Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Rodiče s dětmi mohou přijít kdykoli během této doby. Žáky osmé třídy jsou uvedeni do keramické dílny, kde si předškoláci mohou modelovat, než na ně přijde řada. Rodiče dostávají pořadová čísla a podle nich jsou voláni do místnosti, kde probíhá zápis. Zde se rodiče posadí ke stolu s paní učitelkou a vyplňují formuláře potřebné pro nástup dítěte do školy. Učitelé jim také zodpovídají dotazy.*

Předškolák si sedne ke stolu s psycholožkou, která mu dá papír a tužku a poprosí ho o kresbu lidské postavy. Poté přejde ke druhému stolu, kde sedí speciální pedagožka. Zde stráví asi 10 minut.

Pedagožka má hodnotící arch, kam zapisuje poznámky o výkonu dítěte – zakroužkuje si oblast, která by byla vhodná posílit, napíše si poznámky ohledně výkonu dítěte. Hodnotí se matematické představy – více/méně, větší/menší;

znalost geometrických tvarů a barev; mluvený projev – výslovnost; sluchová analýza – jsou slova stejná? Kosa – koza; orientace vpravo, vlevo, nahoře, dole se testovala jen v úvodu, z časových důvodů byla později vynechána.

Děti dostanou na památku pexeso a výrobek žáků školy. Poté s rodiči odchází domů.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou s dětmi v místnosti, ale vyplňují formuláře a hovoří s učitelkami.

Děti pracují s psycholožkou a speciální pedagožkou na druhé straně místnosti.

Zástupce ředitele je přítomen a zodpovídá rodičům dotazy týkající se zápisu i nástupu do školy.

Poznámky:

*** Žádost o odklad povinné školní docházky**

Zápisový list: obsahuje základní informace o dítěti i rodičích, zdravotní stav dítěte, sourozenci, případný odklad v loňském roce, docházku do MŠ, informace o vadách řeči a péči logopeda. Dále zde rodiče mohou uvést, zda mají zájem o stravování ve školní jídelně, o pobyt v družině a zda mají zájem o zařazení dítěte do programu ZAČÍT SPOLU JINAK.

V příloze rodiče podepisují, že si školu vybrali svobodně a uvedou důvod výběru školy.

****Začít spolu jinak**

Budeme spolu kreslit, malovat i zpívat, budeme si povídat, hrát pohádky, ...

Jde o čtyřměsíční kurz, kdy se formou her děti věnují rozvíjení všech psychických funkcí (rozvoj řeči, logického usuzování, početních představ, sluchového a zrakového vnímání, grafomotoriky, sociálních a pohybových schopností a dovedností, ...), které jsou důležité pro zvládnutí úspěšné školní docházky budoucích prvňáčků.

Kurz je určen zejména dětem, které si hůře zvykají na nové prostředí, pomaleji navazují vztahy s vrstevníky, nejsou dostatečně připraveny pro vstup do školy a podobně.

12. Variabilita forem zápisu

Datum: 22.1.10

Škola: ZŠ Trávníčkova, Praha 13

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Snažíme se v rámci zápisů částečně posoudit školní zralost a šikovnost dětí. Přijímáme všechny přihlášené děti, jejichž rodiče nezažádají o odklad. Pokud zjistíme logopedickou vadu, špatné držení tužky nebo jiný nedostatek, ihned informujeme rodiče.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

Přijímáme děti ze spádové oblasti, dále děti, které u nás mají sourozence a dále děti, které měly vloni odklad po zápisu v naší škole.

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápisu s rodinou?

Pořádáme den otevřených dveří, kde rodiče získají základní informace. Před zápisem pořádáme 4x akci Hrajeme si na školáky. Paní učitelky budoucích prvních tříd si na sobotní odpoledne připraví každá 60ti minutovou hodinu, kde si děti na interaktivní tabuli zkouší, jaké to bude učit se. Rodiče se aktivně účastní. Po zápisu mají rodiče možnost přijít se podívat do výuky. Na konci školního roku pořádáme třídní schůzku pro rodiče budoucích prvňáčků.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Nemá žádné téma, které by provazovalo všechny úkoly. Rodiče s dítětem se nejprve dostaví k ředitelce školy, kde vyplní zápisové formuláře a dostanou informace k zápisu. Poté přejdou do zápisové místnosti, kde se rodiče posadí a dítě pracuje s učitelkou. Ta se věnuje každému individuálně cca 10 – 15 minut. Povídá si s ním a dává mu úkoly. Prověřuje se komunikativnost, zda se dovede podepsat, úchop psacího náčiní, zda zvládne vymyslet slova na určité písmeno, všeobecné znalosti, barvy, paměť, výslovnost, geometrické tvary, počítání do 10.

Děti se nejprve představí, povídají o svých rodičích a sourozencích. Poté s učitelkou pracují s obrázky. Nakonec má dítě recitovat nebo zpívat a za to dostane malou čokoládu. Na památku dostane výrobek od dětí ze školy. Rodiče jsou ihned informováni o případných nedostatcích a odchází domů.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče jsou ve třídě, kde probíhá zápis, sedí na židli a sledují své děti. Mohou si prohlédnout učebnice, ze kterých se v první třídě učí. Dostanou tištěné informace o zápisu, o školní zralosti, o tom, co by mělo dítě umět, než nastoupí do školy. Také dostanou kontakty na logopeda a PPP.

13. Variabilita forem zápisu

Datum: 2.2.2010

Škola: ZŠ Zenklova, Praha 8

Charakteristika školy: Základní škola s rozšířenou výukou jazyků a informatiky (již nemá status jazykové školy)

Rozhovor s vedením:

Co je cílem zápisu na vaši školu?

Děti se přijdou oficiálně představit do školy a rodiče vyplní potřebné formuláře k zapsání jejich dítěte. Rodiče okamžitě upozorníme na špatné držení tužky, chyby ve výslovnosti, neznalost barev, ... Sbíráme informace o dětech, které se stanou našimi žáky a rodičům poskytujeme informace, které potřebují.

Podle jakých kritérií přijímáte žáky na vaši školu?

*Přijímáme všechny děti ze spádových oblastí a každého kdo přijde. Podle toho otevřeme 3 nebo 4 první třídy. Rodiče dětí, které se u zápisu jeví slabé, upozorníme, že naše škola je náročná a dítě by mohlo mít potíže. Doporučíme jim jinou školu.***

Jakým způsobem spolupracujete před zápisem/po zápise s rodinou?

Před zápisem pořádáme osm kurzů „Hrajeme si na školáky“. Děti si hravou formou procvičí dovednosti potřebné pro nástup do školy a zvyknou si na prostředí školy i učitelky. Rodiče se dozví více o škole, mají možnost se přijít podívat i do výuky na ukázkové hodiny. Pořádáme den otevřených dveří. Na internetu je zveřejněn seznam dovedností, které by měl mít každý začínající školák, dále pokyny pro rodiče, jak dítěti usnadnit vstup do školy a do nového kolektivu.*

Po zápise pořádáme třídní schůzku pro rodiče budoucích prvňáčků.

Průběh:

Koncepce a průběh:

Zápis probíhá ve dvou dnech v odpoledních hodinách. Tematický je zaměřen na pohádkové bytosti. Rodiče s dětmi přichází do školy libovolně, u vchodu dostanou dokumenty k vyplnění, děti se mají naučit krátkou říkanku a čekají, než se jich ujme některá z učitelek. Ta se s dítětem představí, na krk mu zavěsí velký papírový klíč na stužce a řekne mu, co ho čeká. Rodiče jdou společně s dítětem a vše pozorují z povzdálí. Děti projdou celkem 7 místností a za úkoly, které zde splní, dostanou barevné stužky, které jim učitelka přivazuje na krk ke klíči.

Prvním úkolem je vzbudit spící princeznu básničkou nebo písničkou. Na lavici leží dívka v princeznovských šatech a spí. Učitelka sleduje výslovnost. Následují úkoly zjišťující úchop psacího náčiní a jemnou motoriku (kreslí princeznu). V další místnosti si děti vyberou na tabuli jeden řádek magnetů a

snaží se jej dokončit – logické pokračování. Dále určují, co je v řadě na papíře jinak – jeden obrázek je jinak orientován, je menší či větší, nebo logicky nezapadá do řady. Dále má dítě rozdělit obrázky po dvou do skupin podle významu (ovoce, zelenina, oblečení). V další místnosti se zjišťuje znalost písmen, čísel, tvarů a barev (pěnová písmena a čísla, tvary na zdi). V další místnosti si děti vyberou jednu skládačku a podle vzoru skládají obrázek, dále spojují dvě stejná písmena – zrakové rozlišování. Pokračují do tělocvičny, kde se mají samy převléknout do cvičebního úboru. Žákyně školy v kostýmech králíka a želvy provází děti a učitelka je sleduje. Zvířátka předvádí, co mají děti dělat na překážkách – sleduje se pohybový vývoj a jemná motorika. Přechází lavičku, přeskakují z obruče do obruče, králíkovy mají zapnout knoflíky na kabátku a želvě zavázat tkaničku.

Na závěr učitelka dítě dovede před zavřené dveře, kde děti recitují říkanku, kterou se učily na začátku zápisu. Tou otevírají školu a zároveň dveře. Za nimi stojí král a dvě princezny. Ty zkouší u dětí znalost angličtiny. Za odměnu jim dají lízátko a výrobek žáků školy. Učitelka sdělí rodičům závěry ze zápisu, rozloučí se a jde pro další dítě.

Spolupráce s rodinou:

Rodiče prochází třídami společně s učitelkou a dítětem a sledují jejich práci. Pokud učitelka zjistí nějaký nedostatek, informuje o tom rodiče, ukáže jim v čem je potíže a co dělat pro nápravu (držení tužky).

Poznámky:

* Hrajeme si na školáka – projekt pro předškoláky

Cílem projektu je seznámení nastupujících školáků s prostředím školy, vyučujícími, aktivitami a celkovou školní atmosférou. Připraveno je 7 pracovních dílen zaměřených na obsah jednotlivých vyučovacích předmětů v 1. ročníku. Dílny jsou upraveny pro věkovou skupinu předškoláků a vedou je zkušení pedagogové naší školy. Děti se mohou účastnit všech 7 dílen nebo i pouze jediné. Doprovod dětí se dílen většinou účastní, rodiče se mohou do činnosti i aktivně zapojovat. Z každé pracovní dílny si účastník odnáší malé překvapení. Pro návštěvníky čtyř a více dílen je připraven titul Absolvent projektu Hrajeme si na školáka.

****Do prvních tříd základních škol zřízených Městskou částí Praha 8 se přednostně přijímají děti podle kritérií:**

- děti s místem trvalého pobytu v Městské části Praha 8 v příslušném školském obvodu základní školy
- děti s místem trvalého pobytu v Městské části Praha 8 z jiného školského obvodu, jejichž sourozenec je již žákem této základní školy, nebo navštěvuje mateřskou školu, která je součástí této základní škol
- děti s místem trvalého pobytu v Městské části Praha 8 z jiného školského obvodu s přihlédnutím k sociální potřebnosti (samoživitelé apod.),
- děti, jejichž sourozenec je již žákem této základní školy, nebo navštěvuje mateřskou školu, která je součástí této základní školy,
- děti zaměstnanců škol zřizovaných Městskou částí Praha 8,
- děti s místem trvalého pobytu mimo Městskou část Praha 8.